

DINGIR DINGIR

3

2013

16. ročník

religionistický časopis o současné náboženské scéně

Cena 49 Kč

září 2013

**Andělé v Bibli
Ze světla stvoření...
O andělech, zejména těch padlých
Dobří i padlí andělé v magii
Andělé na postmoderním nebi
Duchovní inteligence inspirují epochy
(rozhovor s angelologem Emilem Pálešem)**

TÉMA: Angelologie

PROČ DINGIR

✠ Některé starověké jazyky měly zajímavý zvyk, který spočíval v tom, že do psaného textu vkládaly tzv. ideogramy. Byly to značky, které předjímaly vlastnosti následného slova. A tak se např. v klínopisných textech vkládal před každou věc ze dřeva (např. strom, ale i stůl nebo židli) znak pro dřevo. Před rybníky, řeky apod. se vkládal znak pro vodu atd. Podobně existoval i zvláštní znak, který se musel napsat před jméno jakékoli božské bytosti nebo boha. Této značce, upozorňující na božskost toho, co bude následovat, se většinou říká podle starého sumerského označení pro boha DINGIR. Toto slovo je pak zároveň i pravděpodobně vůbec nejstarším označením pro božskou bytost, jaké známe.

✠ Zajímavé je, že klínový znak, který se jako označení DINGIR používá, je ve skutečnosti obrázkem hvězdy, která představuje směr, k němuž člověk hledí a k němuž se upíná. Znak DINGIR se tak může pro nás stát symbolem jistě nezanedbatelného rozměru lidství, člověka, který hledá něco, co ho přesahuje, na čem se může orientovat a k čemu může směřovat. Tato lidská touha nachází nejrozmanitější podoby v nejružnějších kulturách a sociálních skupinách. A tak i v naší současné společnosti se setkáváme s desítkami nejružnějších náboženských skupin, jež jsou výrazem tohoto rozměru člověka.

✠ Záměrem našeho časopisu je pozorně sledovat a zkoumat tuto současnou náboženskou scénu. Východiskem naší práce jsou principy a metody vědy o náboženství, religionistiky. Nesnažíme se tedy náboženská hnutí hodnotit nebo kritizovat, chceme je podrobně monitorovat, popisovat a adekvátně jim rozumět z hlediska příčin a souvislostí jejich vzniku a vývoje. Budeme se tedy věcně tázat, kdo nebo co je DINGIREm těch, kdo se k těmto hnutím hlásí, jak právě jejich DINGIR ovlivňuje jejich život a jaké formy jejich cesta za tímto cílem nabývá. Časopis DINGIR by tak měl pomoci odborně zkoumat a mapovat oblast, která je od pradávna neodmyslitelnou součástí života lidstva, a přesto zůstává pro mnohé nezmapovanou a nepřehlednou krajinou.

RECENZNÍ ŘÍZENÍ

Dingir se jako religionistický časopis věnuje především současné náboženské scéně. Kromě doprovodných textů dokumentujících různé náboženské postoje a zpráv obsahuje každé číslo odborné články (je na ně upozorněno dole na stránce), které podléhají recenznímu řízení. Na každý článek vypracovávají dva písemné posudky akademičtí pracovníci, členové redakční rady nebo její spolupracovníci. U těchto článků se posuzuje soulad s bibliografickou normou, jazyková úroveň textu, spolehlivost informací a vědecký přínos při jejich interpretaci. Dingir je jediným českým odborným časopisem, který se věnuje současné religiozitě.

Na přední straně obálky je část vitráže chrámového okna kostela sv. Štěpána v Mohuči, kterou vytvořil Marc Chagall. – Na protější straně grafika Michaela Floriana „Archanděl Michael“.

Média na začátku září informovala o zásahu policie proti komunitě Dvanácti kmenů ve švábské obci Deinigen. Komunitě bylo odebráno 28 dětí kvůli podezření, že s nimi bylo špatně zacházeno. K zásahu proti tomuto křesťanskému hnutí došlo v Bavorsku již roku 2002. O hnutí Dvanácti kmenů psal Dingir dvakrát – v číslech 3/2005 a 4/2010. Oba články jsou k dispozici na adrese www.dingir.cz.

V neděli 21. července 2013 pořádala v Praze na Ovocném trhu česká část hnutí Hare Kršna 6. ročník festivalu vozů – Ratha játrů. Jak napsal časopis *Náma Hatta* (17/4), „oddaní během festivalu rozdali 236 knih, 300 litrů kirtí, 150 litrů halvy, 150 litrů raity, 2 tisíce pápadamů a 1 800 koft a pakor, 3 000 balíčků mahá prasádam od Pána Džaganátha a 150 kg melounů, 160 kg banánů, 20 kg merunek a 5 kg manga...“ Festival je prezentován na adrese www.rathayatra.cz.

Portrét barmského mnicha Ashina Wirathua a slova „Tvář buddhistického teroru“ otisklo na obálce červencové číslo časopisu *Time*. Časopis tak upoutal pozornost k článku o podílu radikálních mnichů na protimuslimských nepokojích v Barmě a na Srí Lance. Obě země prodej tohoto čísla zakázaly. Fotografie AP ukazuje barmské demonstrující, kteří rozhodnutí o zákazu prodeje podpořili.

ANDĚLÉ VŠUDE KOLEM NÁS

Zdeněk Vojtíšek

Když se v pražském Paláci knih Luxor 8. dubna letošního roku konala autogramiáda irské spisovatelky Lorny Byrneové, táhla se fronta po Václavském náměstí až k soše svatého Václava. Svou poslední knihu *Andělské poselství naděje* v českém vydání Byrneová podepisovala i v Brně: po čtyřech hodinách a po 1 200 podpisech musela být autogramiáda ukončena. V té době se její první knihy *Andělé v mých vlasech* prodalo jen v českém překladu 33 tisíc a její druhá kniha tehdy dosáhla 18 tisíc prodaných českých výtisků.

Základním poselstvím Lorny Byrneové je přesvědčení o tom, že každý člověk má strážného anděla. Spolu s dalšími anděly, kteří mají jinou než strážnou funkci, jich je tedy tolik, že jsou doslova všude. Podobný pocit ostatně můžeme mít i při návštěvě běžných knihkupectví: knih o andělech vyšlo v češtině v posledních dvaceti letech odhadem asi pět desítek; a k tomu ještě i řada vydání andělských karet a „andělských“ zvukových nosičů. Obrazy, sošky, výšivky a další „andělské“ artefakty jsou také patrně velmi žádaným obchodním artiklem.

Tato situace je ale překvapivá možná jen pro toho, kdo nevnímá, že racionalistická éra v západním prostředí pomalu končí. Andělé se vrací, protože stoprocentně patří k monoteistickým náboženským tradicím i k jejich esoterickým dědicům. V Bibli a v hlavních křesťanských církvích na ně ovšem není dáván zas tak velký důraz, protože v nich platí to, co svatý Augustin vyjádřil slovy *Angeli enim officii nomen est, non naturae* (Andělé – to je jméno úřadu, nikoli přirozenosti). V tomto smyslu vyznívá článek **Tomáše Novotného** *Andělé v Bibli*. Menší zájem o anděly (a větší zájem o demony) je patrný i z článků **Ctirada V. Pospíšila** a **Pavla Hoška**, které pojednávají o římskokatolické, resp. pentekostální křesťanské tradici.

Více funkcí, než být „jen“ poslem Boha a jeho zpřítomněním, mají andělé v esoterické tradici. Jak je patrné v článku **Jindřicha Veselého**, magické se pokoušejí využít sil dobrých andělů i služeb těch padlých. Antroposofie přisuzuje archandělům významnou roli těch, kdo z „astrální pláně“ působí na lidstvo a inspirují jeho duchovní vývoj. Právě z toho důvodu je důležitá postava archanděla Michaela, jak o tom referuje **Adam Borzić** v článku *Vnitřní slunce Michael*. Podobný pohled na anděly a jejich působení ve světě je patrný i ze široce propracované originální angelologie slovenského myslitele **Emila Páleše**, který Dingiru poskytl rozhovor.

V pobiblickém judaismu a v islámu vzniklo nepřeberné množství angelologických konceptů, které prozrazují, že důraz se v těchto tradicích v případě andělů posunul – pokud to vyjádříme Augustinovými slovy – z „úřadu“ k „přirozenosti“. Alespoň něco z těchto konceptů se pokusili vystihnout **Tomáš Novotný** (*Andělé v judaismu*) a **Bronislav Ostránský** (*Ze světla stvoření...*). A současná populární podoba esoterismu, hnutí Nového věku, se vydalo podobným směrem. Nejde v něm ale o objektivní andělské hierarchie, ale o subjektivní vnímání osobních andělů a rádců. Píše o tom **Zuzana Kostíková**, když rozebírá svět andělů a démonů brazilského spisovatele Paula Coelho (*Cesty za duchovními průvodci*), i **Zdeněk Vojtíšek**, když krátce referuje o Lorně Byrneové a dalších andělských spisovatelkách Nového věku (*Andělé postmoderního nebe*) nebo o andělské terapii.

Duchovní poselství předávají i filmoví andělé. **Pavol Bargár** rozebírá na samém konci časopisu film *Nebe nad Berlínem* v článku *Na křídlech túžby*.

Až na několik málo stránek je tedy celé toto číslo časopisu Dingir věnováno andělům. I pro tento Dingir tedy platí, že andělé jsou (skoro) všude.

OBSAH

Pán Kršna a oddané děti (<i>Jitka Schlichtsová</i>).....	74
Varování před papežem (<i>Vojtěch Tutr</i>)	76

Z domova

Andělská terapie (<i>Zdeněk Vojtíšek</i>)	79
---	----

Téma

Andělé v Bibli (<i>Tomáš Novotný</i>)	80
Andělé v judaismu (<i>Tomáš Novotný</i>)	82
Ze světla stvoření... (<i>Bronislav Ostránský</i>)	84
O andělech, zejména těch padlých	86
(<i>Ctirad Václav Pospíšil</i>)	
Bojujeme proti duchům zla (<i>Pavel Hošek</i>)	88
Dobří a padlí andělé v magii (<i>Jindřich Veselý</i>)	91
Vnitřní slunce Michael (<i>Adam Borzić</i>)	94
Andělé postmoderního nebe (<i>Zdeněk Vojtíšek</i>)	96
Cesty za duchovními průvodci (<i>Zuzana Kostíková</i>) ...	97

Rozhovor s angelologem Emilem Pálešem

Duchovní inteligence inspirují epochy	100
(<i>Zdeněk Vojtíšek</i>)	

Info-servis

.....	102
-------	-----

Události

Konference o islamofobii (<i>Klára Popovová</i>)	104
--	-----

Recenze

Nová náboženství bez předsudků	105
(<i>Martin Kořínek</i>)	
Na křídlech túžby (<i>Pavol Bargár</i>)	106

Doc. PhDr. **Zdeněk Vojtíšek**, Th. D., (*1963) je vedoucím katedry religionistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a šéfredaktorem časopisu Dingir.

Gurukuly ISKCON: včera, dnes a co zítra?

PÁN KRŠNA A ODDANÉ DĚTI

Jitka Schlichtsová

Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny (angl. zkr. ISKCON), založená roku 1966 ve Spojených státech amerických indickým guru Bhaktivédantou Sváminem Prabhupádou, je v dnešní době již i v české společnosti poměrně známou a respektovanou náboženskou skupinou. V České republice se po listopadu 1989 hnutí Haré Kršna dokonce stalo symbolem svobody navzdory tomu, či snad právě proto, že jeho přitažlivost tkví především v pevných pravidlech, exotičnosti a protestu proti životnímu stylu většinové společnosti. Extatické průvody oddaných nadšeně zpívajících mahá mantru v ulicích měst působí radostně a spontánně, vytváří dojem bezstarostného společenství lidí žijících v romantizovaných tradicích Indie. Děti, které v tomto hnutí vyrůstaly v 70. a 80. letech, však podávají zcela jiná svědectví.

Prabhupáda byl vždy obklopen mladými lidmi. Mezi nimi byly i děti.

Tento příspěvek by měl čtenáře seznámit s nejpálčivější kapitolou historie vzdělávání v ISKCON – s aférami týrání a zneužívání dětí, – s níž se hnutí vyrovnává dodnes.

Tradiční ideál

Již v prvních letech fungování organizace ISKCON, kdy počet členů hnutí rychle rostl, musel Prabhupáda uvažovat nad tím, jak se postarat o výchovu dětí svých následovníků. Tehdy téměř všichni oddaní Kršny žili v duchovních střediscích komunitním způsobem života (bydleli v tzv. *ášramech*).

Prabhupáda odsuzoval veřejné americké školství – označoval je za jatka. Západní sekulární vzdělávání, které staví

na předávání množství encyklopedických znalostí, ale neklade důraz na duchovní vedení, považoval za nedostatečné a naprosto jej odmítal. Za ideální považoval tradiční způsob indického vzdělávání nazývaný *gurukula*. Indické děti již ve věku čtyř nebo pěti let odcházejí ke svému učiteli (*guruovi*), kterému úměrně svému věku a schopnostem slouží. Podstatou výchovného procesu je stálý kontakt s učitelem, který je žáků (*brahmačáři*) následováníhodným příkladem. Žák má možnost se učitele neustále dotazovat, diskutovat s ním, osvojit si učitelovy postupy, vědomosti a znalosti. Slepé následování, stejně jako absurdní otázky jsou však nepřípustné.¹

Vztah *guru*a žáka vysvětloval Prabhupáda prvním oddaným takto: „Zasvěcení znamená, že duchovní učitel přijímá žáka a souhlasí, že se o něj postará, a žák přijímá duchovního učitele a souhlasí s tím, že jej bude uctívat jako boha.“² Podstatou vztahu učitele a žáka v *gurukulském* způsobu výchovy má být tedy závazek, důvěra, oddanost a láska. Na rozdíl od západního sekulárního školství je cílem *gurukuly* studium posvátných textů, rozvoj sebekontroly a jiných dobrých vlastností a získání dovedností pro další život.³ Nejvyšším cílem *gurukulského* vzdělávání je pak dosažení naprostého odpoutání od vlastních potřeb a život

v oddanosti (*bhakti*) osobnímu bohu – Kršnovi.

Na osobu *guru*a jsou kladeny vysoké nároky v rovině vědomostní, duchovní i osobnostní. Sám je služebníkem svého *guru* po celý život, tedy i v době, kdy již vede vlastní žáky. Formování jeho charakteru a oddanosti je celoživotním procesem závislým na hinduistické koncepci čtyř životních období.⁴ Každé z nich přináší své úkoly a má svou nezastupitelnou roli. *Guruem* se tedy nemůže stát každý.

Realita 70. a 80. let

První *ášramová gurukula* hnutí ISKCON vznikla roku 1971 v Dallasu v USA. Byla sice zanedlouho uzavřena místními úřady, ale to již byly založeny další školy: ve velkém centru ISKCON v Novém Vrndávanu v západní Virginii a v Los Angeles. Během 70. let bylo postupně otevřeno celkem jedenáct *ášramových* škol v USA a v průběhu 80. let vznikaly školy také v dalších státech světa: v Anglii, Francii, Švédsku, Austrálii či Jihoafrické republice.

Přenesení tradičního ideálu *gurukulské* výchovy do těchto škol se ale nezdařilo. Důvodem bylo zvláště to, že v západních podmínkách se změnil smysl vzdělávání. Místo předávání životních postojů a místo výchovy příkladem v rodinném společenství učitele a několika žáků vznikly velké internátní školy. Ty připomínaly spíše anglosaský než indický způsob vzdělávání. Jejich cíl byl určen situací v hnutí ISKCON spíše než potřebami dětí.

Pro ISKCON tehdy byla klíčovým úkolem misie. *Gurukuly* naplňovaly potřebu zbavit rodiče odpovědnosti za jejich děti a umožnit jim co nejrychlejší návrat k misijnímu působení.⁵ Děti tedy pobývaly v *gurukulách* celoročně oddělené od svých rodičů, kteří často žili v jiném státě nebo dokonce na jiném kontinentu. Ubytovány byly v tzv. *ášramech* – místnostech, kde společně žilo několik dětí stejného věku a pohlaví s *ášramovým* učitelem (vychovatelem). Kromě *ášramových* učitelů byly v *gurukulách* také učitelé „akademičtí“, kteří vyučovali jednotlivé předměty.

O tom, jaká byla skutečná situace v *gurukulách* nejlépe svědčí vzpomínky samotných dětí, jak je zaznamenal americký sociolog E. Burke Rochford: „Vzpomínám si na temné záchody plné tři palce velkých, létajících švábů apod., bití a žádné jídlo bylo na denním pořádku.“⁶

Gurukuly byly ve velmi špatném technickém a hygienickém stavu, protože peni-

* Pojem „ášram“ je běžně užíván pro označení hinduistických klášterů, poutních míst, chrámů či chrámových komplexů. V hnutí Haré Krišna jsou tímto slovem označovány oddělené ubytovací prostory v komunitách.

ze, které hutí získávalo prodejem knih, jídla a dárků, ale také kontroverznějšími metodami, jakými bylo tzv. rozměňování,⁷ se cele používaly na stavbu nových chrámů a center hnutí. Prabhupáda odmítal použití těchto peněz na jiné účely, proto byly *gurukuly* uzavírány a slučovány. Nakonec se každý *ášramový* učitel staral až o dvacet dětí.

Učitelé v *gurukulách* se stávali většinou málo úspěšní prodejci knih, kterým bylo potřeba přidělit jiné „zaměstnání“. Doslova podle hesla: „Kdo umí, umí. Kdo neumí, učí.“⁸ Jednalo se často o mladé, nezkušené lidi. Mnozí z nich neměli žádné pedagogické zkušenosti ani vztah k dětem. Rovněž nemohli za krátkou dobu dosáhnout patřičné úrovně vzdělanosti a duchovní zralosti, jakou by od nich vyžadovalo tradiční pojetí role *guru*. Frustrovaní učitelé, kteří vnímali svou práci jako podřadnou, protože nesloužila přímo k získávání peněz pro hnutí, si napětí ze své nespokojenosti často vybíjeli na dětech. Psychické i fyzické týrání dětí se stalo běžným jevem. „Děti trpěly nedostatkem léků i při životu nebezpečných onemocněních, měly vážná poranění, přišly o zuby, měly zlomený nos, jizvy, některé prožily opakovaně sexuální zneužívání, včetně homosexuálního. Zneužívali je a ubližovali jim právě jejich učitelé, *ášramoví* učitelé, lidé z vedení, a v některých případech dokonce *sannjásini* a *guruové* hnutí ISKCON... Celá generace dětí trpěla strašlivým zacházením z rukou těch, kterým byly svěřeny do opatrování rodiči přesvědčenými, že pro své děti dělají to nejlepší.“⁹

Rodiče často o skutečné situaci v *gurukulách* nevěděli. Informace dostávali buď zkrácené nebo vůbec žádné. V hierarchizovaném společenství navíc nemají žádnou autoritu. Prabhupáda neschvaloval neadekvátní techniky, jimiž učitelé vynucovali na dětech poslušnost, ale o dění v *gurukulách* se příliš nezajímal. V dostupné literatuře sice nacházíme doklady o tom, že takové zacházení přímo odsuzoval,¹⁰ aktivně ale nezakročil.¹¹ Případy týrání a zneužívání dětí byly až do počátku 90. let 20. století bagatelizovány a ponechány v kompetenci místním chrámovým vedoucím. Nakonec to byli přece jen rodiče, kdo rozhodl o změně. Přestali *gurukulám* důvěřovat a raději posílali své děti do státních škol. V roce 1992 navštěvovalo školy mimo ISKCON asi 75 % dětí školního věku a 95 % středoškoláků.¹² Až tato vysoká čísla byla pro vedení ISKCON impulsem k tomu, aby se situací *gurukul* začalo zabývat.¹³

Přícházejí změny

První vlaštovkou ukazující na to, že si vedení ISKCON konečně uvědomuje závažnost problematiky týrání a zneužívání dětí, byla Rezoluce 90-119 přijatá na jednání GBC¹⁴ v Majápuru roku 1990. Rezoluce navrhovala zřízení dvou až tříčlenných tzv. Skupin na ochranu dětí,¹⁵ které měly hlásit podezření na špatné zacházení s dětmi vyšším úrovním organizační struktury ISKCON. Měla však zatím jen charakter doporučení postupu řešení stávajících případů zneužívání dětí, a tak byla do praxe uváděna jen velmi pomalu na základě dobrovolného dodržování chrámovými vedoucími (a ještě ne všemi).

Na setkání severoamerické GBC v květnu 1996 byla pozvána skupina již dospělých bývalých žáků, aby zde promluvili o svých zkušenostech a názorech na *gurukulské* vzdělávání v ISKCON.¹⁶ Ještě během tohoto setkání vznikla „grantová“ skupina Kršnovy děti¹⁷ s cílem financovat mladým oddaným vyšší vzdělání a zprostředkovávat terapeutickou pomoc obětem zneužívání v ISKCON.¹⁸ Ve stejné době vznikly internetové stránky VOICE, které o případech zneužívání dětí, jejich řešení a důsledcích informovaly. Veřejný přístup k informacím o této problematice vedl k nárůstu osobní angažovanosti jednotlivců. Politiku ochrany dětí definitivně stanovila Rezoluce 98-305 přijatá roku 1998 na dalším setkání GBC v Majápuru. Umožnila otevření a řešení starých případů, stanovila pravidla soudního projednávání uvnitř ISKCON včetně postihů a byla založena Společnost pro ochranu vaišnavských dětí.¹⁹

Dnešní gurukuly

V souvislosti s aférami zneužívání dětí všechny *ášramové gurukuly* postupně zanikly nebo se změnilly na denní školy. *Ášramovou* formu výuky dnes poskytují pouze dvě *gurukuly* ve Vrndávanu a Majápuru v Indii.

Dnešní *gurukuly* se podobají běžným denním školám anglosaského modelu. Tomu také odpovídá organizace a způsob výuky, kde pouze oproti běžným školám převládá skupinové a projektové vyučování. Encyklopedické znalosti ve výuce stojí spíše v pozadí, protože hlavní náplní výuky je stále věrouka hnutí, ale nemohou být zcela opomíjeny, neboť školy musí naplňovat státní kurikula. Ačkoli o konkrétní náplni výuky se nelze z internetových stránek *gurukul* dozvědět mnoho, prezentují se často tím, že zde děti mohou skládat zkouš-

Děti českých oddaných se vzdělávají doma.
Foto: Jitka Schlichtsová.

ky a získávat certifikáty odpovídající běžným školám. Jednotlivé *gurukuly* se však velmi liší – svou podobou, přístupem, náplní, způsobem prezentace.²⁰ Stále však hovoříme o školách v anglosaském prostředí (Velká Británie, USA, Austrálie, Nový Zéland) či tímto prostředím značně ovlivněném (Indie). Je více než pravděpodobné, že existuje více *gurukul* mimo zmíněné státy, které nemají internetové prezentace a o jejichž fungování zatím není možné získat informace. Zřejmě jsou také mimo zájem vedení hnutí a nejsou nijak kontrolovány (např. ve státech východní Evropy a jižní Ameriky).

Závěrem

Problematice zneužívání dětí se v 90. letech dostalo značné pozornosti. Pozitivní se zdála otevřenost, se kterou byly případy týrání a zneužívání dětí publikovány např. na stránkách půlročníku *ISKCON Communications Journal*, který vydává Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny. Mezi členy redakční rady časopisu ale najdeme také jméno zmiňovaného prof. E. Burke Rochforda z Middlebury College ve Vermontu, který se studiu ISKCON věnuje již třicet let. Otevřenost a snaha se zneužíváním dětí bojovat je však charakteristická především pro země severní Ameriky a západní Evropy.

Mimo tyto oblasti patrně stále existují komunity, které se žádnými z uvedených opatření neřídí. Jejich řadoví členové nemusejí být o prevenci zneužívání nijak informováni. Zdokumentovány byly také pří-

pady, kdy se čelní představitelé snažili brzdit nebo mařit některá vyšetřování vysoce postavených vedoucích.²¹ To samozřejmě vzbuzuje pochybnosti o upřímnosti snahy vedení ISKCON se s problematikou zneužívání dětí v rámci hnutí skutečně vyrovnat a *gurukulské* vzdělávání v plném rozsahu reformovat. ■

Poznámky

- 1 PRABHUPÁDA, A. Č. Bhaktivédanta Svámí. *Bhagavadgita taková, jaká je*. Praha. Bhaktivédanta Book Trust, 1991, s. 213.
- 2 GÖSVÁMÍ, Satsvarúpa dása. *Prabhupáda*. Praha. Bhaktivédanta Book Trust, 2001, s. 91.
- 3 FÁREK, Martin. *Hnutí Haré Kršna: Institucionalizace alternativního náboženství*, Praha, Karolinum, 2008, s. 125.
- 4 Obdobi *brahmačáři* (žák), *grhastha* (hospodář, otec), *vānaprastha* (poustevník), *sannyási* (putující asketa). Viz např. KNIPE, David. *Hinduismus: Experimenty s posvátnem*, Praha, Prostor, 1997, s. 22. Lze porovnat s PRABHUPÁDA, *op. cit.*, s. 360.
- 5 Srov. ROCHFORD, E. Burke. Family Formation, Culture and Change in the Hare Krishna movement. *ISKCON Communications Journal: ICJ*. 1997, roč. 5, č. 2, s. 68.
- 6 ROCHFORD, E. Burke. *Hare Krishna transformed*. New York: New York University Press, 2007, s. 76.
- 7 O kontroverzních metodách získávání peněz v historii ISKCON více FÁREK, *op. cit.*, s. 50.
- 8 FÁREK, *op. cit.*, s. 119.
- 9 BHARATA SHRESTHA DASA. ISKCON's Response to Child Abuse: 1990-1998. *ISKCON Communications Journal* (online). 1998, VI, č. 1. dostupné na http://content.iskcon.org/icj/6_1/6_1bharata.html (download 10. 5. 2013).
- 10 Z dopisu Bhanutanja dásí 18. 11. 1972 cituje FÁREK, *op. cit.*, s. 115.
- 11 ROCHFORD, *op. cit.*, s. 87-88.
- 12 *Preventing Child Abuse in ISKCON. A Manual for ISKCON Schools and Communities*, ISKCON Board of Education, nedat., s. 42, cit. podle FÁREK, *op. cit.*, s. 120.
- 13 FÁREK, *op. cit.*, s. 120.
- 14 Governing Body Commission, řídicí orgán ISKCON.
- 15 Child Protection Teams.
- 16 O *gurukule* referuje DEADWYLER, Gabriel. Fifteen Years Later: A Critique of Gurukula. *ISKCON Communications Journal*. 2001, roč. 9, č. 1, s. 13-22.
- 17 Children of Krishna.
- 18 BHARATA SHRESTHA DASA, *op. cit.*
- 19 Association for the Protection of Vaishnava Children. Společnost vznikla původně pod názvem Central Child Protection Office (Ústřední úřad na ochranu dětí).
- 20 Rozcestník internetových stránek gurukul online: <http://www.harekrishnalinks.com/category/education/schools-and-gurukulas> (download 15. 8. 2013).
- 21 Viz BHAKTIN MIRIAM. The Persistent Child Abuse Problem in the Hare Krishna Movement. *Chakra Discussions* (online), srpen 2004, dostupné na http://www.chakra.org/discussions/GurAug01_04.html (download červen 2013).

Jitka Schlichtsová (*1988) studuje obor učitelství etiky, náboženství a filozofie pro střední školy na Husitské teologické fakultě UK. Navštěvuje kursy religionistiky tamtéž.

Chlapecká třída gurukuly.

Výměna papežů některé římské katolíky znepokojila

VAROVÁNÍ PŘED PAPEŽEM

Vojtěch Tutr

Odstoupení Benedikta XVI. z čela katolické církve, zvolení a první kroky nového papeže vnesly vzrušení nejen do řad katolických křesťanů. Je logické, že neobvyklá událost se při současné polarizaci uvnitř římskokatolické církve nevyhne krajním interpretacím a na ně navazujícím reakcím. Záležitost je natolik závažná, že se stala jedním z ústředních témat poselství známých jako Velké varování.

Velké varování je souborem stále se rozšiřujících poselství diktovaných údajně Ježíšem Kristem, Bohem Otcem a Pannou Marií, která je někdy nazývána Matkou spásy. Žena přijímající a rozšiřující tato údajná zjevení či audice žije dle dostupných informací v Irsku a vystupuje pod jménem Maria božské milosti. Tento pseudonym užívá dle vlastního vyjádření na přání samého Ježíše, aby anonymitou chránila svou rodinu a nedávala záminku k odmítání poselství. Výklad jména hovoří o tom, že Velké varování je božským zásahem k záchraně světa, a tím je projevem božské milosti. Maria božské milosti je údajně podnikatelkou a poselstvím se věnuje přes své značné vytížení zaměstnáním. Přijímá je od listopadu 2010 dodnes. Poselství si získala záhy řadu stoupenců a dnes jsou překládána do 38 světových jazyků.¹

Předmětem poselství je běh událostí před příchodem Krista a výzvy k obrácení k Bohu podpořené proroctvími o božích zásazích v tomto posledním čase. V tomto světle se vývoj katolického učení a změny po Druhém vatikánském koncilu interpretují jako negativní trend. Zveřejněné texty pracují s obrazy z biblické knihy Zjevení svatého Jana. Protože se velká část této biblické knihy tradičně interpretuje jako popis pronásledování církve v posledních časech a jako popis všeobecné zkaženosti a odpadu od pravé víry, ani Velké varování se nemůže těmto tématům vyhýbat. Neobvyklá událost, jakou je rezignace papeže, poskytuje celkem vděčný materiál ke spekulacím.

Předpověď a interpretace odstoupení Benedikta XVI.

Co poselství o novém papeži a souvisejících událostech sdělují? Dlužno říci, že se

v nich objevila předpověď „vypuzení“ Benedikta XVI. z Říma již dlouho před jeho odstoupením. Již první varování 26. listopadu 2010 hovořilo o připravovaném celosvětovém spiknutí, jehož protagonisté se infiltrovali i do katolické církve, a které bude mít za následek odstranění tehdejšího papeže: „Stejně tak plánují převzetí vlády nad církvemi a různými vyznáními, včetně Vatikánu. Můj papež, můj milovaný Benedikt, je obklopen těmi, kteří tajně osnují jeho pád.“²

Toto téma pak zaznívá ještě několikrát, například v poselství 11. února 2012: **Jiní světoví vůdci budou brzy zabiti a můj nebohý svatý vikář, papež Benedikt XVI, bude vypuzen ze Svatého stolce v Římě.** V minulém roce, má dcero, jsem ti řekl o spiknutí v kuloárech Vatikánu. Plán ke zničení mého svatého vikáře byl v tajnosti vypracován 17. března 2011 a nyní došlo k jeho uskutečnění, neboť to bylo předpovězeno.³ Znovu a znovu se potom objevují prosby za pravého papeže, který je vystaven tlaku nepřátel pravé církve: „Pros každého, aby se modlil za mého milovaného svatého vikáře papeže Benedikta, neboť je obklopen nepřáteli mého Věčného Otce. Modlete se za ty kněze, kteří nikdy nezakolísali ve své víře ke Mně, nebo k mému Věčnému Oci.“⁴ V poselství ze dne 7. června 2011 se objevuje první varování před nástupcem tehdy ještě úřadujícího papeže: „Můj svatý vikář, papež Benedikt, potřebuje vaše modlitby. Modlete se za něj každý den, protože potřebuje ochranu na každé úrovni, aby ho provedla trýzní, která přichází. Je důležité, aby moji následovníci byli na pozoru před jakýmkoliv novým papežem, jenž se může přihlásit, protože nebude z Boha.“⁵

Kdo jsou oni nepřátelé stojící za těmito událostmi, se dozvídáme o něco jasněji 6. července 2011: „Má dceru, prosím, **modli se za mého vikáře papeže Benedikta, protože je obklopen zednářskými silami, které teď všemi prostředky usilují, aby ho svrhly z trůnu. Tyto zlé síly pronikly do mé církve už od doby Druhého vatikánského koncilu a rozředily mé učení.** Bylo vydáno mnoho nařízení, která Mě urážejí, zejména podávání mé svaté eucharistie laiky. Nedostatek úcty ke Mně a k mému Věčnému Otci v nových zákonech, které byly zavedeny, aby se dal prostor vaší moderní společnosti, Mě přivádějí žalem k pláči.“⁶ A dále: „**Zlá sekta spřádá úklady proti papeži Benediktu XVI. v jeho vlastních kuloárech.** O této sektě je známo, že existuje mezi posvěcenými služebníky ve Vatikánu, přesto jsou tam bezmocní proti této zlovolné skupině, která infiltruje katolickou církev už po staletí. **To oni jsou odpovědní za překroucení pravdy učení mého Syna. Tak málo se ví o nich, nebo o jejich hanebné práci.** To oni vypudili pravdivé učení z katolické církve a nahradili je vlašnou, rozředenou verzí, kterou byli katolíci násilně krmení v posledních čtyřiceti letech. Tolik zmatku bylo rozšířeno touto zkaženou, nicméně skrytou sektou, že [mnohé] mé děti z pravé církve odešly.“⁷

Jde tedy o zednářské modernisty, kteří se snaží z pravé církve utvořit jakýsi pseudonáboženský spolek, jež pak zneužijí ke svému cíli. Zároveň dostáváme i vodítko, jak je rozpoznat. Druhý vatikánský koncil a na něj navazující pastorační doporučení, která se změnila v nařízení, jsou již delší čas pod kritikou konzervativních katolíků. Varování jim dává za pravdu v oblasti eucharistické úcty: „**Nejsvětější eucharistie musí být přijímána na jazyk a nesmí být pošpiněna lidskýma rukama.** (...) Moji posvěcení služebníci byli svedeni na cestu, která není v souladu s učením mých apoštolů.“⁸

Cílem spiknutí je světovláda, k čemuž bude zneužita i na zcestí svedená církev: „**Plánuji nahradit svatého vikáře, papeže Benedikta XVI. diktátorem lži,** jenž ve spolupráci s Antikristem a jeho skupinou vytvoří novou církev, aby oklamali svět.“⁹

Situace po nastoupení nového papeže, který je poslán proto, aby rozklad církve provedl, bude skutečně kritická. Jde o poslední a největší útok Satana na dílo Kristovo. Oficiální církev se dostane pod vládu tohoto „falešného proroka“, avšak ne všichni se nechají oklamat: „**Jedna polovina bude**

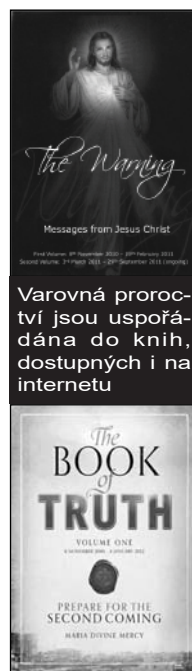
z povinnosti věřit, že musí následovat falešného proroka, papeže, který nastoupí po papeži Benediktu XVI. On, šelma, je oblečen jako beránek, ale není od mého Otce, Boha Nejvyššího, a oklame ubohé duše včetně kněží, biskupů a kardinálů. Mnozí ho budou následovat a uvěří mu, že je poslán Bohem, aby vládl nad jeho církví na zemi. (...) Jiní, naplnění Duchem Svatým a obdařeni milostmi daru rozlišení kvůli jejich pokorným duším, **budou okamžitě vědět, že v církvi v Římě sedí podvodník. Tento nový falešný papež – ještě dříve, než vystoupí na Petrův stolec, začne spřádat intriky, aby odsoudil učení mého Syna. Potom odsoudí mě, Blahoslavenou Matku Boží a zsměšní moji úlohu Spoluvykupitelky.**“¹⁰

Bude zuřit jakási vnitrokatolická občanská válka: „V řadách kněží, biskupů, arcibiskupů a kardinálů dojde k velkému rozdělení. Jedna strana bude stát proti druhé. Praví stoupenci se budou muset skrývat a kázat soukromě, jinak budou zabiti.“¹¹ Odsouzen je však nejen nástupce Benedikta XVI., ale i každý další, kdo přijde po něm: „Můj milovaný papež Benedikt XVI. je posledním pravým papežem na zemi.“¹²

Jak bude moci nadále existovat církev v čele s falešným papežem, který pracuje na jejím zániku? Protože si nikdo nebude být moci jist tradiční hierarchií, je nutné, aby Bůh převzal toto vedení do vlastních rukou: „A to způsobí, že budete dáni do ústraní do pustiny. **Po papeži Benediktu budete vedeni přímo Mnou z nebe.**“¹³ A šest dní po ohlášení rezignace Benedikta XVI.¹⁴ již prohlašuje: „Klíče Říma jsou nyní v mých rukou, poté, co Mi je předal můj Otec. Budu řídit všechny mé následovníky, aby Pravda mohla být zachována a mé svaté Slovo zůstalo nedotčeno.“¹⁵

Odras výměny papežů

Oznámení rezignace Benedikta XVI. se komentuje jako uskutečnění předpovězeného vyhnutí pravého papeže až v poselství ze 13. 2. 2013. „Toto proroctví, podané vám velmi podrobně v posledních dvou letech, se vyplňuje. Nyní, až se má ostatní odhalení brzy uskuteční, jen velmi málo z mých posvěcených služebníků si bude moci nevšimnout mých výzev k lidskému

rodu v této bezbožné hodině vašeho času. Oni, skupina zla, začali svou kampaň, aby odstranili ze země Pravdu mého učení. Můj svatý vikář byl k onomu činu donucen a důsledkem toho bude velmi trpět. Zednářství proniklo do mé církve na zemi a rozkol, jak bylo předpovězeno, brzy způsobí rozdělení a vyvolá neklid mezi mými věrnými služebníky.“¹⁶ Dne 28. 2. 2013 Benedikt XVI. rezignoval. Poselství se omezují na strohé konstatování, že se věci dávají do pohybu předpovězeným směrem.

Naopak zvolení Františka I. dne 13. 3. 2013 je okamžitě komentováno poměrně dramaticky. Toho dne začíná poselství slovy: „Má drahá milovaná dceru, **byl jsem podruhé odsou-**

zen k smrti. Urážka rozhodnutí v Římě, kterého jste dnes byli svědky, Mě rozsekla ve dvě.“¹⁷ A zakončuje slovy: „Můj milovaný papež Benedikt XVI. byl pronásledován a uprchl, jak bylo předpovězeno. **Já jsem neuvedl v úřad tuto osobu, která prohlašuje, že přichází v mém jménu. On, papež Benedikt, povede mé následovníky k Pravdě.** Já jsem ho neopustil a budu ho držet blízko mého Srdce a dám mu útěchu, kterou potřebuje v tomto hrozném čase. Jeho trůn byl ukraden. Ne však jeho moc.“¹⁸

Je otázkou, proč oznámení předpovězené rezignace nechává poselství bez povšimnutí téměř týden, když se jedná o splnění proroctví, které se v různých formách v poselstvích objevovalo déle než rok. Naopak okamžitá reakce na zvolení Františka I. jako by implikovala, že se z hlediska těchto zjevení jedná o důležitější událost.

Po zpochybnění pravověrnosti kněží a biskupů, kteří stojí za pokoncilními reformami, jde však Velké varování ještě dále. Volba nového papeže kolegiem kardinálů – tato tradiční cesta považovaná mezi katolíky za akt vedený Duchem Svatým – je interpretována jako dílo nepřátel církve infiltrovaných mezi nejvyšší klérus: „Má dceru, oni byli posláni, aby připravili Boží děti přijmout příštího papeže, jenž přijde po mém milovaném vikáři papeži Benediktu. Tento papež může být zvolen členy katolické církve, ale bude to falešný prorok. Jeho voliči jsou vlci v rouchu beránčím a jsou členy tajné zlovolné zednářské skupiny, vedené Satanem.“¹⁹

Rozpoznatelné inspirace a charakteristika poselství

Mezi současnými zjeveními je Velké varování výjimečné tím, že vizionářka přijímá poselství kromě Marie ještě od dvou božských osob – Boha Otce a Ježíše Krista. Jinak je svou naléhavostí, chiliasmem a nárokem na závaznost pro celou církev můžeme přiřadit ke zjevením, jakými byla ta ve Fátimě, Garabandalu, La Salletě a na dalších místech.²⁰ Zjevení Velkého varování vycházejí z myšlenkového okruhu římskokatolického tradicionalismu. Nalezneme zde téměř všechna jeho důležitá témata: odkaz k tradici a odpor k modernismu, odsouzení dialogu s moderní vědou či jinými náboženstvími, odpor k nové liturgii a reformám II. Vaticana. Dále také boj proti potratům a proti emancipaci homosexuálů nebo odsouzení relativismu a New Age. Poselství Velkého varování zpracovávají i látku z domnělého zjevení Panny Marie v Garabandalu či z Malachiášova proroctví²¹ a odkazují na údajné nezveřejněné poselství z Fátimy.

V poněkud větší míře než u jiných tradicionalistických skupin můžeme nalézt ve Velkém varování mentalitu obětí spiknutí provedeného ve spojení nepřátel zevnitř i zvenku církve. V chilistických vizích se objevuje spojení světské a církevní moci. Tyto dva zdroje moci se budou vzájemně upevňovat až k vytvoření světového univerzálního náboženství a ke sjednocení světské vlády nad všemi národy – tak nastane světová vláda samotného Satana. Náchyllost tradicionalistů k vytváření a šíření konspiračních teorií je zde dovedena do vysokého stupně dokonalosti. Popis rozšíření spiklenců je sugestivní a vyvolává obavy: „Posedlí sami sebou, setkávají se v tajnosti v rámci vaší vlastní obce a jsou infiltrováni do každé životní oblasti. Najdete je nejen v kuloárech vaší vlády, ale i v justičním systému, u policie, v obchodních společnostech, ve vzdělávacím systému a v armádě.“²²

Charakteristickým rysem Velkého varování je absolutně autoritativní tón a vyloučení jakékoli kritiky či posouzení pravosti těchto zjevení nějakou nezávislou – byť církevní – autoritou. Poselství vylučuje jakékoli kritické posouzení. Nejprve se obrací k vizionářce samotné: „Vím, že je někdy těžké strávit obsah poselství, ale musíš vložit veškerou svou důvěru ve Mě. Znovu ti dávám pokyn, aby ses nedávala do diskusí s lidmi, mými věřícími, kteří zpochybňují, analyzují nebo poukazují na mezery v mém Svatém Slovu. Protože ani ty, ani tyto duše, nemají oprávnění k tomu, aby to dělaly. Nyní musíš poslouchat Mě.“²³ A dále ke všem věřícím: „Mé Slovo je posvátné a mým přáním a instrukcím lidstvu musí být prokazován veškerý respekt. Vy, moji následovníci, musíte dělat to, o co vás můj prorok Marie žádá a respektovat její přání ve vztahu ke zveřejňování mých poselství. Když ji kvůli této práci napadnete, urazíte Mě, vašeho Ježíše. Od vás, moji následovníci, bude vždy, a to za všech okolností, vyžadováno, konat moji vůli. Já vedu moji dceru Marii. Byla vybrána jako prorok konce času. Mluví skrze ni. Její hlas se stává mým. (...) Její porozumění tomu, jak si přeji, aby mé Slovo bylo slyšeno, pochází ode Mne. Mé dceři byly dány tyto dary z nebe z určitého důvodu. Naslouchejte tomu, co vám říká, neboť si můžete být jisti, že to bude ode Mne.“²⁴ A dále: „Těm, kteří tě obviňují z bludařství, říkám toto: Já, Ježíš Kristus, bych nikdy nelhal, neboť Já jsem Pravda. Nemohl bych vás oklamat, protože to není možné.“²⁵

Rozpory ve vyjádřeních

Ačkoli si poselství kladou nárok na absolutní pravdivost, čtenář se nemůže ubránit pocitu, že někdy jsou vyjádření rozporná nebo že předpověď budoucích událostí neladí s jejich reálným průběhem. Například následující vyjádření vyznívá tak, jako by Benedikt XVI. měl být odvolán, což se nestalo: „Papež Benedikt bude velmi trpět při pronásledování za hlásání pravdy. Jako hlava mé církve bude rozdrčen bez jediného projevu soucitu. Rychle bude vytvořena opozice proti němu a bude prohlášen za nevhodného. Ti, kteří budou prohlašovat, že jsou modernější ve svém přístupu k apoštolátu, ho napadnou a zesměšní jeho slova. Potom bude hlava mé církve vyměněna za hlavu hada.“²⁶

Také se uvádí, že následovník Benedikta XVI. bude vládnout v „okázalé nádheře“:

„Tak svými odpornými lžemi přivedou Boží děti pod vládu malého rohu, jenž bude sedět v okázalé nádheře na Stolci svatého Petra.“²⁷ Přičemž veškeré pocty a symboly okázalosti, které dosavadní papežové užívali, František I. odmítl okamžitě po svém zvolení. Poselství ovšem pokračuje: „Pečlivě manévroval, aby dosáhl své pozice, a brzy uvidíte jeho okázalé chování uprostřed jeho honosného dvora.“²⁸ Toto vyjádření bylo později – snad ve světle reálných událostí – poněkud relativizováno: „Ze začátku bude svou pýchu, aroganci a posedlost sám sebou pečlivě skrývat před světem.“²⁹ A ještě později reinterpretováno: „Pamatujte, že ti, kdo okázale předvádějí znamení pokory, jsou vinní pýchou.“³⁰

Dále v kontradikci k předpovědi o přímém Božím vedení té části církve, která se nenechala falešným prorokem oklamat, jsou slova o pokračování vlády emeritního papeže z exilu: „Vláda v domě Petra bude krátká a můj milovaný papež Benedikt brzy povede Boží děti ze svého exilu.“³¹ Může existovat pouze jedna hlava církve na zemi, zmocněná mým Synem, která musí zůstat papežem až do své smrti. Kdokoliv jiný, kdo prohlašuje, že sedí na Petrově stolci, je podvodník.³² Není tedy jasné, zda se má uskutečnit předpověděné přímé vedení pravověrné části církve samotným Kristem, jak o tom hovoří výše zmíněná poselství.³³

Církevní reakce

Oficiálního odsouzení z úst příslušného biskupa se tato zjevení zatím nedočkala, ačkoli jsou příležitostně odsuzována coby heretická a omyly obsahující. Jako příklad polemiky můžeme uvést stať na webových stránkách amerického teologa Ronalda L. Conneho. Jedná se zde však spíše o teologickou polemiku s omyly obsaženými ve zjevení z hlediska katolické ortodoxie.³⁴

Za nejsilnější vyjádření církevní autority u nás můžeme považovat odsouzení z úst arcibiskupa olomouckého ze dne 27. 11. 2012.³⁵ Nověji se k obsahu poselství vrací právě po změně papežů a posuzuje jej ještě přísněji: „Dnes je však vidět, že jde o věc přímo d'ábelskou, která se snaží rozbít církev, brát lidem víru v církvi a zbavit je svátostí, zahnat je do samoty izolace či společenství nebezpečné sekty. Nechci nikoho obviňovat, třeba jde o lidské blouznění, ale zneužití d'áblem, důsledky jsou d'ábelské.“³⁶

Závěrem

Z výše uvedeného vyplývá, že po řadě pro-
roctví a spekulací o konci časů od populari-
zátorů moderních mariánských zjevení jde
v případě Velkého varování o doposud nej-
silnější a nejkonkrétnější vyjádření k sou-
časnému vývoji v katolické církvi i ve svě-
tě. Dosud bezprecedentní odsouzení papeže
před jeho nastoupením do úřadu i po něm,
vkládané do úst nejvyšším autoritám dvou
božských osob a šířené mezi věřící, může
v současné situaci, kdy je tradicionalistickými
kruhy zpochybňován poslední koncil
a věrnost biskupů i papežů církevní nauce,
přivést do řad tradicionalistů další stou-
pence. Nicméně do myšlenkového světa
tradicionalistických kruhů poselství nepři-
náší nic nového. ■

Poznámky

- 1 Podle webu, který poselství zveřejňuje v anglickém ori-
ginále: <http://www.thewarningsecondcoming.com>.
- 2 *Kniha Pravdy*, poselství č. 020, <http://www.varovani.org>, staženo 15. 8. 2013; zvýraznění ponecháno.
- 3 Tamtéž, poselství č. 342.
- 4 Tamtéž, poselství č. 051.
- 5 Tamtéž, poselství č. 108.
- 6 Tamtéž, poselství č. 133.
- 7 Tamtéž, poselství č. 317.
- 8 Tamtéž, poselství č. 133.
- 9 Tamtéž, poselství č. 317.
- 10 Tamtéž, poselství č. 397.
- 11 Tamtéž, poselství č. 317.
- 12 Tamtéž, poselství č. 399.
- 13 Tamtéž, poselství č. 422.
- 14 Rezignace byla oznámena 11. 2. 2013.
- 15 *Kniha Pravdy*, poselství č. 712.
- 16 Tamtéž, poselství č. 708.
- 17 Tamtéž, poselství č. 732.
- 18 Tamtéž.
- 19 Tamtéž, poselství č. 399.
- 20 Zpravidla se mezi moderní zjevení řadí různý počet cír-
kevně schválených i neschválených zjevení od toho, kte-
ré mělo proběhnout v Paříži v roce 1833, až po současné
Medjugorje, kde zjevení údajně stále probíhají. Na rozdíl
od starších soukromých zjevení přináší poselství pro
celou církev a vyžadují různý stupeň jednání – od výro-
by medailky po zasněžení světa Panně Marií apod.
- 21 Viz SCHLICHTSOVÁ, Jitka, Konec papežů, konec svě-
ta, *Dingir* 16 (2), str. 40–41.
- 22 *Kniha Pravdy*, poselství č. 020.
- 23 Tamtéž, poselství č. 106.
- 24 Tamtéž, poselství č. 717.
- 25 Tamtéž, poselství č. 724.
- 26 Tamtéž, poselství č. 616.
- 27 Tamtéž, poselství č. 713.
- 28 Tamtéž, poselství č. 728.
- 29 Tamtéž.
- 30 Tamtéž, poselství č. 733.
- 31 Tamtéž, poselství č. 750.
- 32 Tamtéž, poselství č. 855.
- 33 Tamtéž, poselství č. 422 a 712.
- 34 Text je dostupný na adrese <http://www.catholicplanet.com/apparitions/false199.htm>.
- 35 Text je dostupný na adrese <http://tisk.cirkev.cz/z-domo-va/arcibiskup-olomoucky-k-tzv-velkemu-varovani-jezi-se-krista>.
- 36 Text je dostupný na adrese <http://www.ado.cz/clanek/graubner-k-velkemu-varovani-dusledky-jsou-dabelske>.

Mgr. Ing. Vojtěch Tůtr (*1971) vystudoval religionistiku na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, věnuje se náboženství v moderní společnosti, zejména sou-
časnému stavu religiozity v ČR, novodobým mariánským
hnutím a související problematice.

Zpráva o andělech, kteří mohou změnit náš život

ANDĚLSKÁ TERAPIE

Zdeněk Vojtíšek

Andělská terapie je oblíbenou poradenskou a psychoterapeutickou metodou, založenou na předpokladech blízkých hnutí Nového věku (New Age). I při povrchní práci s internetem je možné nalézt desítky terapeutů. Zvolil jsem paní Hanku.

Paní Hanka se představuje¹ jako žena, která onemocněla rakovinou a která se díky kon-
taktu s anděly a díky duchovním seminá-
řům naučila s nemocí vyrovnat. Svou zku-
šenost doporučuje i návštěvníkům své pre-
zentace. Nabízí jim kombinaci řady technik,
typických pro hnutí Nového věku: nume-
rologie, pozitivního myš-
lení a pozitivních afirma-
cí, meditace, vizualiza-
ce, Ho'oponopono, au-
tomatické kresby apod.

Obraz světa paní Hanky i její metody péče a po-
moci zjevně završují an-
dělé: paní Hanka je od
dětství vidí a komunikuje
s nimi. Soustředí se hlav-
ně na strážné anděly. Jsou

to přátelské bytosti, „zcela důvěryhodné
a toužící vám pomoci s každou oblastí va-
šeho života“.²

Ať přímo či nepřímo, paní Hanka na-
vazuje na podněty, které do hnutí Nového
věku přinesla úspěšná americká spisovatel-
ka Doreen Virtueová. Ta
ve své prezentaci uvádí,
že je „duchovní doktorka
psychologie a metafyzič-
ka ve čtvrté generaci“.³
Je autorkou asi 50 knih.
V českém překladu jedné
z nich je o ní řečeno, že
„využívá svých duchov-
ních schopností k léčení

Doreen Virtueová a obal CD s andělskými meditacemi.

planety Země a jejich obyvatel a spolupra-
cuje s říšemi andělů, elementárních bytos-
tí a nanebevzatých mistrů“.⁴

Stejně jako nikdo jiný z České repub-
liky není ani paní Hanka certifikovaným
duchovním poradcem ani andělským te-
rapeutem, vyškoleným Virtueovou. An-
dělská terapie s ní probíhá formou psané-
ho rozhovoru prostřednictvím internetové-

ho programu Skype. Za něj si paní Hanka
účtuje 400 Kč. Charakter andělské terapie
v jejím podání vystihují následující odpo-
vědi a výroky:⁵

„Zlatíčko, je to tím, že jste vždycky tro-
chu napřed... (5) Děláte své věci nejlépe,
jak umíte, a není třeba si to vyčítat. (7)
Je tam trochu nízké sebevědomí. Nevě-
říte si, ale netuším, kde se vzalo. Vidím
u Vás pěkný vztah s matkou. (9) Je tam
dominance a máte ve svém životě právě
s tímto hodně pracovat. (10) Takže po-
kud Vás ředitelka kárá za špatnou prá-
ci, dotkne se to Vaší čisté a velmi citli-
vé dušičky. (11) Máte v datu jako život-
ní číslo 7. (11) Ráda ostatním pomáháte,
ale máte pocit, že se Vám někdy nedo-
stává dosti pochopení, lásky a pochva-
ly od těch druhých. (13) Mně tu vychá-
zí, že i když jste ryba, umíte se i někdy
dost naprudit a pořádek si udělat... (14)
Ovečko, jste v životě šťastná? (20) Máte
pocit, že Vás nikdo nemá rád. (22) To ži-
votní číslo 7 je o duchovnu, ale zároveň
přitahuje i nehody, nespokojenost a špat-
né partnerské vztahy (25) Když se napo-
jím na andělky, vidím vás hodně ztrápe-
nou, skleslou, že si něco řešíte v sobě,
ale navenek to nedáte najevo. (26) Jsme
tu pro to, abychom žili v lásce ne ve stra-
chu z trestu. (45) Každá situace v našem
životě se děje proto, aby nás posílila
a vedla dál a posunula naši krásnou čis-
tou duši. (47) Jste překrásná duše a nád-
herné stvoření, co by se rozdalo. Co an-
dělci? Voláte je na pomoc? (52)

Poznámky

- 1 Prezentace *Na křídlech andělů* je dostupná na adrese
<http://www.nakridlechandelu.cz>.
- 2 Tamtéž, oddíl „Kdo jsou andělé“.
- 3 Prezentace *Angel Therapy* je dostupná na adrese <http://www.angeltherapy.com>.
- 4 O autorce, v knize VIRTUE, Doreen (2013): *Říše po-
zemských andělů. Nové informace o vtělených andělech
a ostatních šířitelích Světa*, Olomouc: Fontána, str. 157.
- 5 V závorce je uveden čas od počátku rozhovoru.

Andělé jako prodloužená ruka boží

ANDĚLÉ V BIBLI

Tomáš Novotný

Předmětem této studie jsou andělé v Bibli. Omezuje se tedy pouze na poznání, které můžeme načerpat z biblického textu Starého a Nového zákona. Neuvádím proto jakýkoli systém andělů, jména andělů, postavení andělů, různé úrovně apod., jak byly rozvinuty v pozdější křesťanské angelologii, protože nic takového ještě v Bibli samotné nenacházíme. Bible je velice skoupá v informacích o andělech a z biblického textu není možné vypořizovat v tomto ohledu žádný ucelený systém.

Terminologie

V Bibli nenacházíme žádný specifický termín pro andělskou bytost. Ve Starém zákoně, tedy v hebrejštině, se označují andělé prostě slovem מַלְאָךְ „mal'ach“, „posel“. V Novém zákoně, tedy v řečtině, se označuje slovíčkem ἄγγελος „angelos“, což je překlad tohoto slova „posel“ do řečtiny. Jedná se o běžné termíny, které se používají o jakýchkoli poslech, tedy především o lidech pověřených nějakým úkolem nebo doručením zprávy.

I v případě andělů je důraz na jejich úkol: „výraz anděl neoznačuje přirozenost, nýbrž funkci, a to funkci posla“. ¹ Zvláštní funkce pak bývá specifikována genitivem přidaným k výrazu „posel“ např. posel Hospodinův. Alespoň v určitých případech by ale bylo lepší překládat tyto výrazy jako *zástupce* nebo *representant*. Nepoužívá se totiž jen pro toho, kdo vykonává úkol nebo je poslán Bohem, ale i pro reprezentanta, který jedná v zájmu jednotlivce nebo skupiny. V Bibli nacházíme tzv. anděly jednotlivých lidí, anděly národů, anděly i sborů – jako např. v listech ze Zjevení sv. Jana (Zj 2-3). V těchto případech se jedná vlastně o zástupce, reprezentanty daného člověka nebo společenství.

Jak andělé vypadají

Při seznámení s oddíly Starého zákona, které mluví o andělech, zjistíme, že lidé, kteří se setkali s anděly, většinou nepoznali, že se jedná o anděly. Rozhodně ne hned a na první pohled. Když např.

přišel za Manóachem a jeho manželkou (rodiči Samsonovými) Hospodinův posel (Sd 13), nepoznali, že se jedná o posla Hospodinova, dokud nevystoupil do nebe v ohni oltáře. Z toho můžeme dovodit, že se andělé objevovali v podobě lidí a při svých misích rozhodně neměli křídla.

Ostatně nejstarší zobrazení anděla s křídly máme až ze 4. století n. l. V tomto století také slavný teolog Jan Zlatoústý vysvětloval, že zobrazování andělů s křídly neznamená, že skutečně křídla mají. Křídla podle něj pouze symbolizují jejich vznešenost. ² (Nemluvíme ovšem o bytostech v nebi, jako jsou cherubové, serafimové apod.)

Zvláštní popis vzezření anděla se nachází pouze na dvou místech Nového zákona, kde jsou andělé popisováni jako lidé v bílém rouchu (Sk 1,10), resp. že jejich vzezření bylo jako blesk a roucho bylo bílé jako sníh (v perikopě o zmrtvýchvstání - Mt 28,3).

Bileám „spatřil Hospodinova posla, jak stojí v cestě s taseným mečem v ruce“ (Nu 22,31). Ilustrace z tzv. Fosterovy Bible z roku 1897.

Kdo jsou andělé

Při studiu biblických zpráv o andělech se také záhy stane jasným, že andělé, tyto poslové, jsou velice často substituční se samotným Hospodinem. Bibličtí autoři mluví ve svých líčeních často záměnně o poslovi Hospodinovu a o Hospodinu samotném. Např. v 2. knize Mojžíšově ve 3. kapitole čteme: *Tu se mu (Mojžíšovi) ukázal Hospodinův posel v plápolajícím ohni uprostřed trnitého keře I zavolal na něho Bůh zprostředku keře. Z kontextu je jasné, že se jedná o téhož mluvčího - avšak jednou je nazýván poslem Hospodinovým, andělem Hospodinovým, a jednou Bohem samotným.*

Podobně v knize Soudců, v 6. kapitole čteme, že *Hospodinův posel* se ukázal Gedeonovi a řekl: *Hospodin s tebou, udatný bohatýře, a Hospodin se k němu obrátil a pravil....* Opět se tu typicky střídá první osoba, v které mluví sám Hospodin a třetí osoba, v které mluví posel Hospodinův o Hospodinu.

Stejně i známý příběh o Abrahamovi, jemuž se zjevil Hospodin (Gn 18), používá signifikantní formulaci: *I ukázal se Hospodin Abrahamovi při božišti Mamre, když seděl za denního horka ve dveřích stanu, rozhlédl se a spatřil, naproti němu stojí tři muži* (v. 2). V následném dialogu se střídá vyjádření, že mluvil jeden z těchto mužů, a vzápětí, že mluvil Hospodin.

Dokonce se zdá, že na mnoha místech v Bibli se používá vyjádření anděl Boží nebo andělé Boží prostě tehdy, když se chce zdůraznit Boží přítomnost.

Podobně je to ostatně v judaismu. Často se hovoří o *šechině* Boží (přebývání Božím) namísto o Bohu, když má být vyjádřena přítomnost Boha nebo jeho působení. Následně pak může být hovořeno o *šechině* i jako o samostatné bytosti.

Příkladem vyjádření Boží přítomnosti pomocí výrazu „anděl“ je pravděpodobně výrok o tom, že ženy mají být při bohoslužbě zahaleny kvůli andělům (1K 11, 10). Jako nejpravděpodobnější výklad se mi zdá ten, jenž říká, že je tak vyjádřena Boží přítomnost. Smyslem tedy je, že na svatém místě, v Boží přítomnosti, mají být ženy slušně oblečeny, aby nebyly pokušením mužům. ³

Význam zpráv o setkáních s anděly

Čím méně Bible vypovídá o poslech samotných, tím více ukazuje na toho, kdo je posílá. Za všemi zprávami o andělech je skryto přesvědčení, že Bohu na lidech záleží. Jeho zájem se projevuje právě i tím, že posílá k lidem své posly: „*Hospodin, Bůh jejich otců, k nim nepřetržitě posílal svoje posly, protože měl soucit se svým lidem*“ (2 Pa 36,15), „*On svým andělům vydal o tobě příkaz, aby tě chránili na všech tvých cestách*“ (Ž 91, 11). Jiný žalm barvitě líčí, že se Hospodinův anděl položí vojensky (táborem) kolem Božího lidu (Ž 34, 8). Podobně když Izraelci volali k Hospodinu a když on uslyšel jejich hlas, poslal anděla, aby je vyvedl z Egypta (Nu 20,16).⁴ Výroky o andělech jsou tedy šifrou pro vyjádření Božího zájmu o lidi.

Lidé jako andělé

V Bibli je hranice mezi andělem a poslem plynulá a andělem může být i člověk. Toto pojetí dokresluje výzva: „*S láskou přijímejte i ty, kteří přicházejí odjinud, tak někteří, aniž to tušili, měli za hosty anděly*“ (Žd 13, 2). Také proroci jsou někdy nazýváni „andělé“. Na začátku prorocství Agea proroka se říká doslova: „*Hospodinův anděl Ageus řekl...*“ (Ag 1, 13) Někdy je toto místo překládáno jako „*Hospodinův posel*“, ale například Luther našel odvahu a přeložil „*der Engel des Herrn*“.⁵

I v Novém zákoně se nachází výrok, který spojuje člověka s proroctvím o andělovi. Navazuje na slova: „*Aj já posílám anděla svého před tváří tvou, kterýžto připraví cestu tvou před tebou*“ (Mal 3, 1 – v kralickém překladu). V Matoušově evangelii je tento výrok vztažen na Jana Křtitele: „*To je ten, o němž je psáno: Hle, já posílám anděla před tvou tváří*“ (Mt 11,10).

Jiný příklad lidí v pozici poslů Hospodinových poskytuje text Malachiášova prorocství. Ve výroku o knězi je použito dokonce genitivní spojení *ma'lach adonaj* (posel či anděl Hospodinův), jinak typické pro nadpřirozené posly Hospodinovy: „*Vždyť rty kněze střeží poznání, z jeho úst se vyhledává zákon, neboť on je poslem* (tj. andělem) *Hospodinovým*“ (Mal 2,7).

Jako paralela se nabízí skutečnost, že i Ježíš byl poslán na tento svět (J 3,16), a mohl by být označován jako anděl – posel. Křesťanští biblisti autoři se však spojení Ježíše a andělů úzkostlivě vyhýbali. Důvodem byla patrně jejich obava, aby Ježíš nebyl považován jen za dalšího z andělů. Poněkud svobodněji ho někteří z nich po-

važovali za završení proroků: „*Mnohokrát a mnohými způsoby mluvil Bůh k otcům ústy proroků. V tomto posledním čase k nám promluvil ve svém Synu, jehož ustanovil dědicem všeho a skrze něhož stvořil i věky*“ (Žd 1,1-2).

Služebníci Hospodina zástupů

Běžným biblickým označením pro Boha je יהוה צבאות „*Adonaj ceva'ot*“ – Hospodin zástupů.⁶ Tento výraz pravděpodobně vychází z představy, že Bůh má okolo sebe zástupy nebeských bytostí, které mu slouží. Přestože se o nich často mluví jako o andělech, nejedná se o anděly ve smyslu „posel“. Od poslů se liší také svým vzezřením. Např. na jediném místě v Bibli nacházíme popis bytostí v nebeských zástupech, tzv. serafínů: „*Nad ním stáli serafové, každý z nich měl po šesti křídlech, dvěma si zastíral tvář, dvěma si zakrýval nohy a dvěma se nadnášel*.“ (Iz 6, 2-3) Podle běžného výkladu symboliky šestikřídých andělů si zakrývali tvář na znamení pokory a nohy, aby neukazovali před Hospodinem nic nečistého. Křídla pak vyjadřovala připravenost k aktivitě.

Podobným typem andělů jsou tzv. cherubíni. Podle Bible dostali za úkol střežit zahradu Eden (Gn 3,24). V Ezechiellově prorocství se na jednom místě říká, že každý z cherubů měl čtyři tváře a čtyři křídla, pod křídly pak ruce podobné lidským (Ez 10, 20-21), na jiném místě, že měl každý cherub dvě tváře, jedna byla lidská a jedna byla lví (Ez 41, 18-19). Někteří badatelé tyto cheruby spojují s babylonskými božstvy či polobožstvy, která byla znázorňována v podobě okřídleného býka s lidskou hlavou a jímž se někdy říkalo *kirábu*. Jedním z důvodů tohoto tvrzení je jazyková příbuznost s hebrejským כְּרוּב *krub* – cherub.⁷ Šalomounův chrám byl bohatě zdobený obrazy cherubů a jejich sochy byly i na víku truhly smlouvy. Cherubové totiž byli jednak považováni za ochránce a strážce svatých věcí a jednak byli nosiči Hospodinovými; na víku truhly smlouvy tedy měli znázorňovat, že tam neviditelně spočívá Hospodin. Tuto představu může dokreslit výrok, podle něhož „*Hospodin na cheruba usedl a letěl a vznášel se na perutích větru*“ (Ž 18, 11).⁸

Přestože autoři Bible měli zřejmě představu, že kolem Hospodina je množství duchovních bytostí, tyto bytosti neměly svoji vyhrazenou oblast, za niž by byli odpovědní, jak tomu bylo v jiných nábožen-

Andělské zvěstování Marii (L 1,26-38) na rytině Gustave Doré.

stvích u nižších bohů, kde jeden byl patronem vody, jeden byl patronem obchodu a tak podobně. Pouze měly být Hospodinovi „*k ruce*“ pro různé úkoly. Zároveň – a snad především – měly za úkol Hospodina oslavovat (např. Iz 6, 3). Až v pozdní biblické knize, v Danielově prorocství, nacházíme jména a funkce dvou andělů: archandělů Michaela a Gabriela. Michael je považován za vůdce andělů a Gabriel za hlavního posla, který vyřizuje ty nejdůležitější vzkazy. V deuterokanonických knihách se potom vyskytují ještě jména andělů Rafael, Uriel a Jeremiel.

Padlí andělé

Anděl – posel Hospodinův má možnost své poslání nenaplnit. Tuto představu měl apoštol Petr, když psal o učitelích v církvi, kteří nesplnili svůj úkol a špatně učili. Trest přirovnává k potrestání andělů, kteří zklamali: „*Vždyť Bůh neušetřil ani andě-*

Zkratky knih Bible

1 K	První list Korintským
2 Pa	Druhá Paralipomenon
2 P	Druhý list Petřův
Ag	Ageus
Ez	Ezechiel
Gn	Genesis
Iz	Izajáš
J	Evangelium podle Jana
Ju	List Judův
L	Evangelium podle Lukáše
Mal	Malachiáš
Nu	Čtvrtá Mojžíšova (Numeri)
Ž	Žalmy
Žd	List Židům

ly, kteří zhřešili, ale svrhl je do temné propasti podsvětí a dal je strážit, aby byli postaveni před soud“ (2P 2,4). Podobně Juda na tuto představu andělů, poslů, kteří zklamali, navazuje a říká: „Také anděly, kteří si nezachovali své vznešené postavení, ale opustili určené místo, drží ve věčných poutech v temnotě pro veliký den soudu“ (Ju 1,6). I z této skutečnosti vyplývá, že podle biblického pojetí nejsou andělé dokonalými bytostmi nebo nižšími božstvy, ale nástroji, které Bůh používá k prosazení svých záměrů – a to bez ohledu na to, zda jsou takto označeny nadzemské bytosti nebo bytosti z masa a kostí.

Závěr

V biblickém textu je potlačena představa anděla jako samostatné bytosti s výraznými rysy nadpřirozenosti. Její existence a smysl jsou zcela podřízeny úkolu, jenž je Hospodinem určen. Andělé jsou tedy pouhým nástrojem – a v mnohých případech se zdá, že termín „anděl“ je pouze pomocným výrazem pro opis jednání Hospodina. Už proto nemůže z biblického bádání vyplývat skutečná angelologie. ■

Poznámky

- 1 GALOPIN, Pierre-Marie, GRELOT, Pierre, heslo „Andělé“, in: LÉON-DUFOUR, Xavier a kol. (2003), *Slovník biblické teologie*, Praha: Academia, str. 7.
- 2 PROVERBIO, Cecilia (2007). *La figura dell'angelo nella civiltà paleocristiana*. Assisi, Italy: Editrice Tau, str. 34.
- 3 Tehdejší zahalení bylo tak důkladné jako u přísných muslimů dnes. Ženě směly být vidět pouze oči.
- 4 Podle jiných výroků je to Hospodin sám, kdo vyvedl svůj lid z egyptského otroctví (Ex 20,2 aj.).
- 5 Luther Bibel 1545, *BibleWorks 8* (2009).
- 6 Tak se dokonce používá v napůl v hebrejské formě v latinském textu katolické mše – Sanctus, Sanctus, Sanctus – Dominus Deus Sabaoth.
- 7 Cherub [online], *Jewish Encyclopedia*, dostupné na <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/4311-cherub>, download 15. 8. 2013.
- 8 V použití slov רכב r-k-b (jet obkročmo jako na koni) a כרב k-r-b (kořen slova kruv – cherub) je skryta jazyková přesmyčka.

Doc. ThDr. **Tomáš Novotný** (*1952) je biblista a religionista. V současné době učí na katedře filosofie Filozofické fakulty Ostravské univerzity.

Několik poznámek k rozsáhlému tématu

ANDĚLÉ V JUDAISMU

Tomáš Novotný

Rozrůstající se představy o andělech sice nacházíme už v kumránských svitcích z posledních století před naším letopočtem,¹ ale angelologie začala neuvěřitelně nabývat na objemu až v postbiblickém judaismu. Andělé dostávali svá jména a příslušné úkoly a funkce.

Tuto situaci asi není možné vyjádřit výstižněji, než to popisuje *Jewish Encyclopedia*, když říká:² „Na základech Písma se v době dokončování Talmudu vzedmula gigantická stavba. Posttalmudistický mysticismus pak tuto strukturu bezmezne rozšířil, až se rozprostřela od Země až k nebi; a neskutečné nápady apokryfní a pseudoepigrafické literatury, a talmudských a midrašistických prací, spolu s mystickou a kabalistickou literaturou, se valí jako řeka, jež se vylila z břehů. Z tohoto bohatství materiálu je jasné,

že angelologie nebyla systematicky organizována. Židovský intelekt je jen málo náchylný k systematizaci; a systematická angelologie byla absolutně nemožná v prostředí obrovského množství hagiastů, kteří žili a učili v různých dobách a na rozličných místech, a za obrovského množství okolností. Za této situace je obtížné rozlišovat mezi palestinskými a babylonskými autory, mezi tanaím a amoraím, protože po-

pisí nebe se lišily podle exegetických potřeb kázání nebo sociálních podmínek adresátů.“ I stručný popis tohoto nesmírného korpusu představ a navzájem si konkurujících výpovědí by tedy přesahoval možnosti tohoto textu, a proto se omezím jen na několik poznámek, které naznačí, o jak rozkvetlou oblast se jedná.

První, kdo začal anděly individualizovat a dávat jim jména, byl autor biblické knihy Daniel. V následných staletích se na jedné straně představy andělů dále rozvíjely, na druhé straně existovaly skupiny Židů (např. saduceové), kteří pochybovali o samostatné existenci andělů.

Vněst systém a pořádek i do angelologie se pokusil největší židovský středověký myslitel Maimonides (1135-1204).

Ten hned v prvním z všeobecně uznávaných Trinácti základů judaismu (*šaloš esre ikarim*) uvádí víru v existenci andělů. Zároveň však v pátém článku hovoří o tom, že těmto andělským bytostem nenáleží úcta a sláva – ta přísluší pouze Hospodinu.³ Ve svém slavném spise *More nevuchim*⁴ pak podrobně rozebírá jejich podstatu a vlastnosti a srovnává je i s pojetím Aristotelovým. Nazývá je שְׁכֵלִים נְבִדִלִים (*schalim nivdalim*) – samostatné inteligence.

Především však ve svém spise *Jad hachazaka*⁵ Maimonides popisuje deset kategorií andělů. Dvě nejvyšší kategorie

Jákobův zápas s andělem (Gn 32.25-29) na výřezu rytiny Gustave Doré z roku 1855.

Píseň k přivítání služebných andělů

Pokoj vám, služební andělé, andělé nejvyššího
Od Krále všech králů, Svatého, budiž požehnán
Ať je vaše přijetí k pokoji, andělé pokoje, andělé nejvyššího
Od Krále všech králů, Svatého, budiž požehnán
Požehnejte mi k pokoji, andělé pokoje, andělé nejvyššího
Od Krále všech králů, Svatého, budiž požehnán
Ať je vaše odejití k pokoji, andělé pokoje, andělé nejvyššího
Od Krále všech králů, Svatého, budiž požehnán

שְׁלֹמֶם עֲלֵיכֶם מַלְאָכֵי הַשְּׁרָת מִלְּאָכֵי עֲלִיּוֹן
מִמְּלָךְ מַלְכֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בּוֹאֲכֶם לְשֵׁלֹם מִלְּאָכֵי הַשְּׁלֹם מִלְּאָכֵי עֲלִיּוֹן
מִמְּלָךְ מַלְכֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּרַכּוֹנִי לְשֵׁלֹם מִלְּאָכֵי הַשְּׁלֹם מִלְּאָכֵי עֲלִיּוֹן
מִמְּלָךְ מַלְכֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
צֵאתְכֶם לְשֵׁלֹם מִלְּאָכֵי הַשְּׁלֹם מִלְּאָכֵי עֲלִיּוֹן
מִמְּלָךְ מַלְכֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא

bytostí jsou odvozeny z vidění v Ezechielově prorocství. Podobně jako čtvrtý stupeň - *chaš-mallim* (Ez 1,4). Teprve na šesté úrovni jsou *mal'achim*, poslové, tedy andělé v našem smyslu slova. Na úplně nejnižší úrovni jsou pak ti, kdo se projevují v lidské podobě.⁶

V rabínské literatuře zase andělé často dobarvují biblické příběhy. Např. v příběhu královny Ester je to archanděl Gabriel, kdo zabráni královně Vašti předstoupit před hodovníky. Když pak přichází před krále Ester, pomáhají jí tři andělé – jeden jí pozvedá hlavu, druhý ji obdařuje půvabem a třetí k ní pozvedne žezlo krále.⁷ Na mnohých místech mají andělé stejnou literární funkci jako pobočníci v detektivkách, jimž slavný detektiv vysvětluje své postupy, a tím se o nich dozvídá i čtenář. Podobně andělé vznášejí námitky proti Božím rozhodnutím. Tím, jak jim je Bůh vysvětluje, jsou tato rozhodnutí ospravedlněna.⁸

Z oblasti lidového judaismu chci zmínit alespoň troji:

1. První je víra v tzv. služebné anděly (*mal'achej hašaret*). Tato velice rozšířená a prožívaná představa vychází z Talmudu z traktátu Šabbat 119b. Tam se doslova říká: „*Rabi Jose syn Judův řekl: Dva služební andělé – jeden dobrý a druhý zlý – doprovázejí toho, kdo se vrací v pátek večer ze synagogy.*“ Když přijdou domů a najdou zapálenou svíčku, stůl prostřený a postele krásně ustlané, dobrý anděl řekne: „*Kéž by bylo Boží vůlí, aby byl příští šabbat také takový.*“ A zlý anděl je nucen odpovědět: „*Amen!*“ Naopak (když dům není připraven na uctění šabbatu), zlý anděl řekne: „*Kéž je Boží vůlí, aby byl příští šabbat také takový.*“ A dobrý anděl je nucen odpovědět: „*Amen.*“

Na přivítání těchto andělů se také zpívá slavný hymnus *Šalom alejchem mal'achej hašaret* (Pokoj vám, služební andělé).

Exponát výstavy „Božští poslové – andělé v umění“ v Izraelském muzeu v Jeruzalémě.

Deset úrovní andělů ve středověkém judaismu (podle Maimonida)

Úroveň	Jméno bytostí	Příslušný archanděl	Odpovídající sefira (úroveň) v kabale
1	Chajot hakodeš Svaté bytosti	Metatron	Keter koruna
2	Ofanim Kola	Raziel	Chochma moudrost
3	Ar'elim Hrdinové	Cafkiel	Bina porozumění
4	Chašmalim Žhnoucí	Cadkiel	Chesed milosrdenství
5	Serafim	Chamael Pálící	Gvura síla
6	Mal'achim Poslové, andělé	Rafael	Tif'eret nádhra
7	Elohim Božské bytosti	Uriel	Necach věčnost
8	Bnej elohim Synové boží	Michael	Hod sláva
9	Krúvim Cherubíni	Gabriel	Jesod základ
10	Išim Podobní lidem	Saldalfon	Malchut království

2. Anděl smrti (*mal'ach hama-ve*) je důležitou personifikací smrti. Je popisován jako bytost s dvanácti křídly, pokrytá očima. V hodině smrti stojí u hlavy umírajícího s taseným mečem, na němž je kapka žluči. Jakmile ho umírající spatří, dostane křeče a otevře ústa. Anděl mu v ten moment vpraví do úst kapku žluče. Tato kapka způsobí smrt. Člověk se začíná rozkládat a obličej mu zežloutne. Existují dokonce teorie, že obrat „okusil smrt“ pochází právě z této představy.¹⁰ V lidové kultuře je anděl smrti často spojován se Samaelem, který je považován i za toho, kdo svedl Evu v podobě hada, popř. s ní zplodil Kaina.

3. K andělům v lidové zbožnosti se dá snad přiřadit i Lilith. Ta je sice v Bibli zmíněna pouze jednou (Iz 34,14), ale zvláště v Babylonském talmudu je její obraz mohutně rozvíjen. Později je považována za první ženu Adamovu, již byly za trest zabity její démonské děti. Proto se mstí a je nebezpečná novorozenatům a rodičkám. Její zobrazení hraje velkou roli u amuletů pro šestinedělky a vyskytuje se ve veliké řadě lidových pověr.¹¹

Poznámky

1 VON WEISSENBERG, Hanne, *God(s), Angels, and Demons in the Dead Sea Scrolls* [online], University of Helsinki, 31. 10. 2011, dostupné na http://www.academia.edu/1499534/God_s_Angels_and_Demons_in_the_Dead_Sea_Scrolls, download 15. 8. 2013.

2 Angelology [online], *Jewish Encyclopedia*, dostupné na <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1521-angelology#anchor6>, download 15. 8. 2013.

3 Ikarim [online], *Enciklopedja jehudit*, dostupné na <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=1667>, download 15. 8. 2013.

4 Mal'ach [online], *Enciklopedja jehudit*, dostupné na <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=3433>, download 15. 8. 2013.

5 Angel [online], *Wikipedia*, 25. 8. 2013, dostupné na <http://en.wikipedia.org/wiki/Angel>, download 25. 8. 2013.

6 Tyto zmínky nemají být popisem a rozбором tohoto systému, ale poukázáním na to, jak se angelologie rozrostla a o jak složitý systém se jedná.

7 Angelology [online], *Jewish Encyclopedia*, ... 8 Tamtéž.

9 Šabbat začíná západem slunce v pátek.

10 Death, Angel of [online], *Jewish Encyclopedia*, dostupné na <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/5018-death-angel-of>, download 15. 8. 2013.

11 Lilith [online], *Jewish Encyclopedia*, dostupné na <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/9986-lilith>, download 15. 8. 2013.

Stručný nástin muslimské angelologie

ZE SVĚTLA STVOŘENÍ...

Bronislav Ostřanský

Andělé (*malak*, pl. *malá'ika*) patří k závazným článkům víry islámu a bez nich jsou zcela nemyslitelné muslimské představy o stvoření i smrti. Ostatně, zjevení, jež se proroku Muhammadovi dlouhá léta dostávalo, zprostředkovával právě anděl (Džibríl, Džibrá'íl) a jiný anděl (°Azrá'íl) ukončil jeho pozemské bytí (jako u všech smrtelníků). Přestože se víra v anděly v praktickém životě muslimů příliš neprojevuje, bez ní by islám jistě nebyl tím, čím je.

Této velmi široké a nesporně přitažlivé problematice bylo ve středověku i v časech moderních věnováno natolik rozsáhlé písemnictví, islámské i islamologické, že následující řádky nelze vnímat ani jako přehled, nýbrž jen stručné uvedení do tématu. Autor si je plně vědom, jak rozsáhlé možnosti nabízí interpretace koranických veršů věnovaných andělům i pozdější rozpracování tématu (samostatnou kapitolu by si mj. zasloužily muslimské lidové eschatologické představy o tzv. andělském soudu). Nicméně prostor vymezený touto článkem nám neumožňuje představit si zde více než pouhé nahlédnutí; z řečeného důvodu také (zcela záměrně) neuvádím bibliografické odkazy ani poznámkový aparát, které by si předmět vpravdě zasloužil. Jako ideální bibliografické východisko pro zájemce o hlubší studium lze vřele doporučit klasické dílo *Encyclopaedia of Islam* (E. J. Brill, Leiden 1960-2002).

Většinový pohled předpokládá, že muslimské představy o andělech i satanech byly částečně převzaty z křesťanství a židovství. V tradičních islámských podáních jsou andělé bytostí stvořené ze světla (*núr*), a tu-

Ptal se tázající na trest, jenž dopadne na nevěřící: není nikoho, kdo jej odrazí, vždyť od Boha, Pána stupňů, přichází! Stoupají k němu po nich andělé i duch v den, jehož délka let padesát tisíc měří.
Korán 70:1-4 (v překladu I. Hrbka)

díž v ontologické hierarchii Bytí mají nejblíže ke Stvořiteli. Jak muslimové předpokládají, jsou bezpohlavní a ze své podstaty dobří. To však neplatí o satanech (*šajtán*, pl. *šajátín*), na jejichž původ existují různé názory; jeden z nich přitom tvrdí, že jde o třídu padlých andělů. Vedle andělů ovšem muslimové věří též v *džinn*y (sg. *džinní*), stvořené z „plamene bezdýmného“, za jejichž kategorií bývají satani někdy (!) také pokládáni.

Panuji-li rozpory ohledně postavení démonů v islámu, neboť pojmy satan a džinn se mísí jak v Koránu (mj. 21:82), tak i v legendách a v muslimském folklóru, v jednom bodu je jasno: Dábel Iblís (na rozdíl od satanů jde o jméno vlastní, nikoliv označení druhu) je padlým andělem nesporně. O jeho pádu vypráví slavné verše 2:28-32: *Hle, Pán tvůj k andělům pravil: „Umís-tím na zemi náměstka!“ I řekl: „Chceš tam ustanovit někoho, kdo pohoršení na ni bude šířit a krev na ní prolévat, zatímco my slávu Tvou pějeme a svatost Tvou prohlašujeme?“ Pravil: „Já věru znám to, co vy neznáte!“ A naučil Adama jména všechna, potom je předvedl andělům a řekl: „Sdělte mi jména těchto, jste-li pravdomluvní!“ (...) A když řekli jsme andělům: „Padněte na zem před Ada-*

mem!“ tu padli všichni kromě Iblise, jenž to odmítl, zpychl a stal se jedním z nevěřících. Iblís byl za svou neposlušnost proklet a odsouzen k věčnému trestu. Požádal však Boha o odložení trestu až do Soudného dne, v čemž mu bylo vyhověno. Do té doby má možnost svádět lidi na scestí, čehož hojně využívá, neboť (jak muslimové věří) lidská duše je náchylná k dobrému i k zlému.

Pohanští Arabové nejspíš původně pokládali anděly za bytosti ženského rodu, neboť si je nesprávným pochopením židovsko-křesťanských představ vykládali jako „nižší“ božstva, jež ve staroarabském panteonu figurovala většinou ve femininu. Islám však toto nedopatření napravil, když anděly postavil mezi Stvořitele a lidstvo. Andělé v islámu nemají vlastní vůli a jejich jediným smyslem života, jak opakovaně zaznívá v eschatologických pojednáních, je velebení Boha. Mohou někdy působit jako prostředníci mezi Bohem a člověkem (viz Džibríl) a zároveň člověka střeží i zaznamenávají jeho činy (viz níže). Přestože andělé stojí blíže Bohu nežli kterýkoliv ze smrtelníků, nemohou se za lidi přimlouvat a narušovat tak jeden z principů islámu, že mezi Stvořitelem a Stvořením není prostředníka.

O postavení andělů v Božím plánu odjakživa panovaly spory, byť podle většiny podání svou hierarchií stojí výše nežli běžní lidé, ale níže než proroci. Učení o andělech úzce souvisí s islámskou představou ráje (*firdaws*). Středověká autorita, polyhistor al-Qazwíní, napsal o povaze andělů toto: *Věří se, že andělé mají podstatu jednoduchou, že jsou obdařeni životem, řečí a rozumem a že rozdíl mezi nimi a mezi džinny a šajtány je rozdílem druhů. Věz, že andělé jsou povýšeni nad tělesnou žádost a nad zmatky hněvu; poslouchají Boha ve všem, co jim poručí. Jejich pokrmem jest velebení jeho slávy, jejich nápojem prohlašování jeho svatosti, jejich hovorem je oslavování Boha, jehož jméno budiž vyvýšeno, jejich radostí ctění ho; jsou stvořeni v různých podobách a obdařeni různou mocí.*

Korán (4:172) zmiňuje nejvyšší třídu andělů („archandělů“), zvaných *muqarrabún* („přiblížení“), kteří obklopují Boha, aby jej neustále chválili. Tato třída byla též nazvána jako *karrúbjún* („cherubíny“). Přestože se v Koránu o andělech nedočteme příliš mnoho detailů, muslimská lidová představivost i v tomto směru přesvědčivě dokázala svou moc a sílu.

Korán uvádí (v pozdních súrách) jméno pouze tří andělů. Nejčastěji je jmeno-

Ibráhím Ibn Adham, muslimský světec žijící v 8. st., obsluhován anděly na výřezu z rukopisu z 18. století.

ván Džibríl (též Džibrá'íl), prostředník zjevení Muhammadových. Bývá též označován „duch od Boha“ či „věrný duch“ (*rúh Alláh a rúh amín*). S Džibrílem se setkáváme pouze na dvou místech Koránu. V sůře *Zákaz* (66:4) se dočteme: *Když se obě* (tj. dvě z Prorokových žen – pozn. B. O.) *kajícně obrátíte k Bohu ...a srdce vaše se již odchýlila, avšak budete-li se mu společně protivit, tedy Bůh věru je ochráncem jeho, i Gabriel a každý spravedlivý z věřících a andělé jsou nadto pomocníky jeho*. V sůře *Kráva* (2:91-93) Džibríla poznáváme jako zprostředkovatele poselství: *Rci: „Kdo je nepřitelem Gabriela ...neboť on seslal – z dovolení Božího – do srdce tvého zjevení jako potvrzení poselství i jako správné vedení i zvěst radostnou pro věřící. Ten, kdo je nepřitelem Boha a andělů a poslů Jeho a Gabriela a Michaela... vždyť i Bůh je nepřitelem nevěřících!“*

Ve druhém úryvku se nachází rovněž jediná koranická zmínka o dalším z andělů, Miká'ílovi (Michael), který je tradičně pokládán za ochránce židů. Jednu zmínku věnuje Korán i strašlivému andělu Málíkovi, který je zodpovědný za střežení pekla, a to v sůře *Zlaté ozdoby* (43: 74-78): *Však hříšníci prodlévají v trestu pekelném nesmrtelní a nedočkají se přerušení, však budou tam v beznaději. My jim neukřivdíme, leč oni sami sobě ukřivdili. A budou volat: „Málíku, nechť Pán tvůj s námi skončí!“ A odpoví jim: „Zde zůstanete vskutku!“ A věru jsme k vám s pravdou přišli, však mnozí z vás si pravdu ošklivili.*

Tradiční muslimské představy předpokládají, že nejvýše mezi všemi anděly stojí spolu s Džibrílem (Gabriel) a Miká'ílem (Michael) též 'Azrá'íl (Azrael), mocný anděl smrti, který vyjímá duše z těl, a Isráfíl (Rafael), anděl trouby, na niž bude zatroubeno na konci světa, což ohlásí Den zmrtvýchvstání (*jawm al-qijáma*). Pozdější tradice zná ještě celou řadu andělů, jejichž jména jsou většinou převzata z křesťanství nebo judaismu. V sůře *Padnutí na zem* (32:11) se pak objevuje jen stručná (a dosti nejasná) zmínka o andělu smrti (*malak al-mawt*): *Rci: „Anděl smrti, jenž vás na starosti má, vás povolá a potom budete k Pánu svému navraceni!“*

Ze této stručné zmínky muslimská tradice rozpracovala rozsáhlé učení o tzv. andělském soudu, kdy v hrobě mezi smrtí a Dnem zmrtvýchvstání zesnulého soudí dva andělé (odtud pojmenování „soud *barzachu*“, přičemž *barzachem* se myslí přechod mezi světem živých a mrtvých). Jde-li

o nevěřícího či hříšníka, pak se k němu dostaví strašliví andělé Munkar a Nakír, kteří mu položí tři otázky (Kdo je tvým bohem? Kdo je tvým prorokem? A jaké je tvé náboženství?), na něž zesnulý nedokáže odpovědět. V případě bohabojného muslima budou vyslyšajícím anděly dobrosrdeční a usměvaví Baššár a Mubaššir a ti zařídí, aby zesnulý až do Dne vzkříšení (*jawm al-qijáma*) byl zahrnut vším, co potřebuje a chce.

Neviditelní andělé údajně doprovázejí každého člověka a zaznamenávají přitom veškeré jeho činy i slova, aby v Den posledního soudu (*jawm ad-dín*) mohli vydat svědectví. V sůře *Hrom* (13:10–11) se objevují tyto dva verše: *Je lhostejno, zda někdo z vás řeč svou tají, či veřejně ji pronáší a zda někdo se v noci skrývá, či za dne vychází, tak jako tak má pozorovatele před sebou i za sebou, kteří jej střeží z rozkazu Božího. Bůh nezmění to, co je v lidu nějakém, pokud se tento sám nezmění; když Bohu se zlíbí postihnout něčím zlým lid některý, je nemožné to odvrátit a nebudou mít kromě Něho ochránce žádného*. Podle tradice anděl po pravé straně člověka zaznamenává jeho dobré skutky a anděl po levici ty zlé. Tak se vykládá mj. plurál v muslimském pozdravu *Salám 'alajkum* („Mír s vámi!“): Člověk totiž nezdraví pouze člověka, nýbrž pozdravuje i neviditelné anděly po jeho boku.

V sůře *Kráva* (2:96) se můžeme dočíst o dalších dvou andělech – pokušitelích, kteří v Babylónu (Bábil) učili lidi magii. Tito svůdcové, Hárút a Márút, patrně odrážejí starobylé představy, odvozené přes zoroastrovské vzory (viz avestské formy Haurvatát a Ameretát). Do arabštiny se pak dostali zřejmě přes aramejštinu a v Koránu se o nich píše takto: *A následovali (bezbožníci – pozn. B. O.) to, co hlásali satani v době vlády Šalomounovy. Šalomoun nebyl nevěřící, avšak satani jimi byli, učíce lidi kouzelnictví a tomu, co bylo v Babylóně sesláno dvěma andělům, Hárútovi a Márútovi. Ti dva nezačali nikoho učit, aniž by řekli: „My jsme toliko pokušitelé, nebud' tedy nevěřící!“ A od nich dvou se naučili, jak se zasévá rozkol mezi muže a manželku jeho – avšak oni tím neškodí nikomu, leda z dovolení Božího. A naučili se lidé tomu, co jim škodí, ale neprospívá; a věděli, že ten, kdo toto koupí, nebude mít podíl na životě budoucím. Jak hnusně pro sebe nakoupili – kéž by to byli věděli!*

V nejstarší sůře *Kapka přilnavá* (96:18), se setkáváme rovněž se „stráží pekelnou“

Noční múra v podobě džina na turecké iluminaci z konce 16. století.

(v překladu Ivana Hrbka), zvanou *zabáníja*. Toto záhadné slovo, jež nadělalo vrásky na čele středověkým exegetům, je aramejského původu. Příslušný koranický kontext (96:13-19) zní následovně: *Co soudíš o něm, jestliže odvrací se a ze lži obviňuje? Což neví, že Bůh (jej) vskutku pozoruje? Však pozor, nepřestane-li, tedy jej věru chytíme za jeho kšticí, tu kšticí proľhanou a hříšnou! Pak ať svolává si svůj klan, my přivoláme si stráž pekelnou! Však pozor, neposlouchej ho, leč padni na tvář svou a (k Bohu) se přiblíž!*

O andělské stráží se píše rovněž v sůře *Rouchem přikrytý* (74:26-31), kde však není zmíněna jménem: *Sežehnu však já jej v ohni Saqaru! Víš ty vůbec, co je to Saqar? Nic nenechá a nic nepustí a kůži smrtelníkům spálí a devatenáct andělů nad ním bdí. A za strážce pekla jsme pouze anděly určili a jejich počet jen pro pokušení nevěřících stanovili, aby ti, jimž dostalo se Písma, se utvrdili a rozmnožila se víra těch, kdož uvěřili.*

Ve středověkých eschatologických traktátech však figuruje mnohem více andělů, než jsme zde zmínili. Tradiční kosmologické představy (oblíbený žánr klasického muslimského písemnictví) znají pro jed-

⇒ *Dokončení na následující straně dole.*

Římskokatolická teologie by se měla s učením o andělech a démonech čestně vyrovnat

O ANDĚLECH, ZEJMÉNATĚCHPADLÝCH

Ctirad Václav Pospíšil

Tvrzení, že v zásadě celou Bibli se line přesvědčení o existenci a působnosti andělů, asi nikoho nepřekvapí.¹ Jejich přítomnost v posvátných textech judaismu, křesťanství a islámu může být vysvětlována minimálně dvojím způsobem. Prostá víra bude argumentovat Božím zjevením. Teologická reflexe víru zkoumá kriticky, a proto se nemůže vyhnout otázce, jaká je spojitost mezi téměř všeobecně rozšířeným přesvědčením o existenci dobrých duchů a démonů v dějinách náboženství na jedné straně a funkcí andělů v monoteistických náboženstvích na straně druhé.

Kultivace angelologie v Bibli a teologii

Řečeno jinak, jsou andělé v Bibli primárně zjevovanou tajemnou skutečností víry, anebo je to z hlediska této víry spíše druhotná náboženská záležitost, kterou se svatopisci snaží nějakým způsobem interpretovat a kultivovat? Zahledíme-li se do Písma, pak je evidentní, že zde předkládaná vyprávění o Božích poslech – andělech mají vždy funkcionální povahu, není tu ani stopy po nějaké ontologii andělů. Základní tematickou osou Písma je otázka spásy, velkolepé drama vztahu Boha k člověku a člověka k Bohu. Hovoří-li se o andělech, pak tyto tajemné síly či bytosti jsou líčeny jako tvorové totálně závislí na jediném Bohu.

Lze tedy říci, že základním rysem biblické kultivace lidové angelologie a démonologie je důsledné podřízení těchto přesvědčení, zkušeností a představ víře v jediného Boha a také vnímání těchto bytostí jako součástí Božího spásonosného plánu s člověkem. Tato „teocentrizace“ přesvědčení o existenci andělů zároveň pod-

trhuje víru v Hospodinovu transcendenci vůči stvořenému světu. Propastná vzdálenost mezi Jahvem a světem totiž vyžaduje, aby se jeho přítomnost a působení v dějinách spásy odehrávaly skrze prostředníky, mezi něž patří vedle vyvolených lidí i nejrozumnější projevy andělského světa. V dané souvislosti určitě není bez významu, že stěžejní zjevení Hospodina Mojžíšovi ve 3. kapitole knihy Exodus se odehrává skrze anděla, jenž vytváří onen prapodivný zjev hořícího keře. S Mojžíšem ale nehovoří anděl, nýbrž sám Jahve promlouvající z andělova nejlubšího nitra – zevnitř hořícího keře.

V Novém zákoně pak tato kultivace vcelku pochopitelně dostává christologickou tvářnost, protože andělé jsou prezentováni nejenom jako tvorové podřízeni Hospodinu, nýbrž také Ježíši Kristu.² Co se tím říká? Velmi prostě a jednoduše to, že Ježíš je nad anděly stejně jako Jahve, a proto mu patří božská důstojnost a úcta. Christocentrizace jako křesťanské dovršení teocentrizace angelologie ovšem nevyhnutelně ústí

do její soteriologicky zaměřené antropocentrizace. Konkrétně řečeno, věřící se klání Bohu, ale nepoklonkuje andělkům, kteří jsou tu od toho, aby sloužili Bohu i člověku. Jako věřící užívající rozumu proto vzdávám Bohu díky za to, že mne v Ježíši Kristu definitivně vysvobodil z tenat angelologického a démonologického kryptopoliteismu spjatého s otročením vnitrosvětským pseudodivinitám,³ čímž pochopitelně netvrdím, že žádní andělé a zlí duchové vůbec neexistují. Zkrátka a dobře, teologické tázání se po andělech musí být zaměřeno na to, co nám biblické výpovědi říkají o Bohu, Kristu a člověku. Pokud se teologická nebo spíše pseudoteologická spekulace snaží z Písma vydestilovat jakousi do sebe zakřivenou angelologii či démonologii a odděluje ji tak od oněch základních kultivačních linií, může se navzdory lesu biblických odkazů velmi snadno ocitnout mimo rámec křesťanského zjevení.

Popularita

lidové angelologie a démonologie

Na tomto místě si teolog zhluboka povzdechne, protože andělé v nejrozumnějších karikovaných podobách na něj vykukují z kdekterého současného literárního, filmového či televizně seriálového braku. Přirozená touha člověka po duchovnu, tajemnu, transcendenci, blízkosti mocné ochrany a tak dále generuje v západní společnosti výrazně iracionální, romantizující vlnu jakéhosi z hlediska autentického křesťanství často rafinovaně komercializovaného andělského paranáboženství či pseudonáboženství.

Ještě větší úzkost v srdci teologa vyvolávají křesťanští fideisté a podnikavci, kteří se vydávají za zachránce té pravé víry, ve skutečnosti však pouze surfu-

⇒ *Dokončení z předchozích stran.*

notlivé nebeské sféry (*falak*) různé „kategorie“ andělských obyvatel. Patrně nejznámějším z nich je anděl Ridwán, objevující se prakticky ve všech líčeních ráje, jenž zastává velmi zodpovědnou funkci: Sřeží rajské brány, aby jimi nepronikl nepovolaný.

S muslimským konceptem Stvoření úzce souvisí Sřežená Tabule (*al-lawh al-mahzûf*), tj. deska, na níž bylo zaznamenáno vše, co se stalo a má se stát až do skonání světa. K tomuto médiu, zřídlu všech tajemství, se pokoušejí přiblížit džinnové (nezřídka ponoukání znalci magie!), aby se dozvěděli tajemství budoucnosti, a andělé sřežící Tabuli je odhánějí metáním kame-

nů. Takto zasažený džinn shoří v atmosféře, což se prý projevuje jako meteorit (*šiháb*).

Andělů a jiných nadpřirozených bytostí se však „ujala“ nejen muslimská lidová zbožnost (jak můžeme krásně sledovat na příkladech z *Knihy Tisíce a jedné noci*), nýbrž také moderní islámské myšlení, které se často anděly a džinnny snaží oprostít od nánosů bájných fabulací a vykládat je víceméně v abstraktní či symbolické rovině, jako síly, principy aj.

PhDr. Bronislav Ostránský, Ph.D. (*1972) vystudoval arabistiku a dějiny a kulturu islámských zemí na Filosofické fakultě University Karlovy. V současnosti působí v Orientálním ústavu Akademie věd ČR v Praze, kde se věnuje islámu, středověkému muslimskému myšlení a především pak islámské mystice (súfismus).

jí na vlně lidové po-
ptávky a plodí teolo-
gicky pokleslou „an-
gelologickou“ a ze-
jména „démonolo-
gickou“ literaturu.
Podbízení se vkusu
nemá nic společného
s pravou pastýřskou
a teologickou prací
v zájmu zralé víry
v Boha a lidské dů-
stojnosti.

Není tedy divu,
že akademičtí teolo-
gové se danému té-
matu raději vyhnou
nejen ve svých pub-
likacích, ale také za
univerzitní kated-
rou, odkud se o an-
dělech téměř neho-
voří.

V situaci, kdy se ale tento pomyslný
záhon na zahradě křesťanskosti nekultivu-
je, není tak nesnadné si představit, jaký ple-
vel tam začne bujet. Ono si to vlastně už ani
nemusíme představovat. Je tedy zřejmé, že
teologové by v zájmu víry i lidí o andělech
a démonech dnes rozhodně hovořit měli,
i když jim to asi mnoho lidské, natož eko-
nomické gratifikace nepřinese.

Démonologie a exorcismus

Jestliže až doposud jsme hovořili o angelo-
logii obecně, nyní se budeme věnovat její
temné stránce, tedy problematice zlých du-
chů. Z biblického hlediska je tato otázka pro
teology nesmírně svízelná, protože ve Sta-
rém zákoně se o Satanovi hovoří opravdu
jen velmi málo. Jeho obraz je navíc poměr-
ně značně odlišný od toho, jaký před námi
vykreslují novozákonní autoři. Kupříkladu
druhá kapitola knihy Jób nám Satana před-
stavuje jako někoho, kdo zasedá v Boží
radě, jako kdyby tohoto anděla temnot Hos-
podin používal na „špinavou“ práci. Napro-
ti tomu v Novém zákoně je zlý duch, Kní-
že tohoto světa a tak dále líčen jako nená-
vistný odpůrce živého Boha a zejména jeho
díla spásy v Kristu. Starý zákon také nezná
ani jediného posedlého, nedočteme se tu
o žádném exorcismu.⁴ Naproti tomu v No-
vém zákoně se to posedlými jenom hemží
a Ježíš je synoptiky prezentován jako vel-
ký exorcista. V dané souvislosti je vhodné
podotknout, že v Janově evangeliu se sice
hovoří o zlém duchu poměrně často, nic-
méně Ježíš tu nikoho neexorcizuje.⁵ Mělo
by to snad znamenat, že postoj apoštolské

Theodore Poulakis (1622–1692):
Archanděl Michael.

církve k exorcistní
praxi nebyl jedno-
značný?

Jak si vysvětlit tento nárůst dé-
monologického as-
pektu v Novém zá-
koně? Stojíme zde
před autentickým
zjevením určité
pravdy víry, anebo
je to projev dobové
mentality, jíž sám
Ježíš ve své vykupi-
telské činnosti vy-
šel vstříc? Teolog
nakonec dospívá
k závěru, že ved-
le dobové mentali-
ty v judaismu Ježí-
šovy doby do hry
vstupuje také sku-
tečné zjevení.

Pravá povaha spásy, kterou
přinesl Kristus, se bez zjevení nejtemněj-
ších aspektů stvořené reality hluboce od-
cizené Bohu nevyhnutelně vytrácí.⁶ Po-
kud by totiž nehrozil stav, v němž se člověk
definitivně uzavře Bohu, a ztratí tak vlast-
ně sám sebe, zmaří v sobě Boží obraz, pak
by vyvstávala seriózní otázka, od čeho nás
vlastně Ježíš vysvobodil. Z uvedeného dů-
vodu také problematika zlého ducha a an-
dělů obecně nemá co dělat v pojednání o
stvoření, protože patří plnoprávně do rámce
křesťanské nauky o spáse, tedy do soterio-
logie.

Na druhé straně různé projevy démo-
nologického aspektu náboženské zkušeo-
nosti budou nabývat v různých dobách
a kulturách velmi odlišných podob, a pro-
to bychom rozhodně neměli podléhat mo-
mentálním trendům a módám. Dobová
a kulturní podmíněnost je nevyhnutelně pří-
tomna i v Novém zákoně, a proto i tady je
třeba zdravé kritičnosti a opatrnosti. Chá-
peme-li exorcismus jako mocnou přímluv-
nou modlitbu za člověka, který je ve spe-
cifických duchovních nesnázích, nic proti
tomu. I zde je ale třeba nemalé opatrnosti
a moudré umírněnosti.

Zásadní problém ovšem představuje
tak zvané „maleficium“, tedy přesvědčení
o reálné a hrůzu vzbuzující účinnosti ča-
rování a magie, s čímž je pak spojena roz-
sáhlá obranná strategie, kterou nám exor-
cisté určitého typu přinášejí.⁷ V první řadě
je třeba důrazně podtrhnout, že v Bibli se
o žádném maleficiu nehovoří. Nikdo tam
nikomu nenasype do vína začarovanou sub-

stanci a dotýčný neonemocní.⁸ Teolog, kte-
rý si projde velmi strážlivá vyjádření učení
církve, zjistí, že se k danému tématu nosi-
telé učitelské služby nikdy přímo nevyjád-
řili, ba dokonce v jednom současném důle-
žitým dokumentu pro exorcisty se v souvis-
losti s přesvědčením o účinnosti čarování
a magie nachází varování před pověřeč-
ností.⁹

Jak je to tedy s existencí Satana v au-
tentické katolické teologii? Ač se nejedná
o teologa, mistrovsky toto dilemma ve zkrat-
ce vyjádřil velký německý myslitel, J. Ha-
bermas: „Dábel sice neexistuje, ale padlý
archanděl nepřestává, dnes jako v minu-
losti, konat ve světě své perverzní dílo.“¹⁰
J. Ratzinger v jedné své starší studii
prohlásil, že Satan je bytost na způsob
ne-osoby, bytost bez tváře.¹¹ Je jasné, že
Dábel lidových představ, pohádkový čert,
strašidlo hollywoodských hororů prostě
neexistuje, neboť se jedná o výtvar lidské
představivosti. Na druhé straně ale trvale
zakoušíme v dějinách i v sobě děsivou pří-
tomnost a působnost zla. Máme-li setrvat
v optimismu víry, který stojí a padá s obra-
zem Boha, jenž je dobro samo, pak se vtírá
otázka, odkud bere ono zlo svou sílu. Bib-
lická odpověď je geniálně prostá: Zlo tkví
ve zneužití svobody, v přetržení smlouvy
se Stvořitelem ze strany tvora. Autentická
náboženská zkušenost pak vede k hluboké-
mu transcendentálnímu a intersubjektivnímu
konstatování, že člověk ve svém odklo-
nu od dobrého Boha není vůbec originál-
ní, neboť pouze upadá do tenat někoho ji-
ného, kdo se touto cestou vydal již dávno
před ním. Ukazuje se tak, že zdravá a strážli-
vá víra v to, že Kristus nás vykoupil z moci
temnot, je součástí obrazu Boha křesťanské
víry. Vymkne-li se toto téma z právě připom-
nutých kloubů, může křesťanskou víru
děsivě deformovat.

V dané souvislosti se zdá být vhodné
připomenout velkou postavu Friedricha von
Spee († 1635),¹² který se v dobách, kdy se
odehrávaly těžce zřůdné čarodějnické pro-
cesy a kdy tomuto mentálnímu moru pod-
léhali nejen kněží, ale i biskupové, nebál
kráčet ve jménu zdravého rozumu, lidskosti
a autentické křesťanské víry proti pokřive-
né mentalitě své doby. Dnes víme, že římská
kurie byla sice proti čarodějnickým pro-
cesům, leč z obav před politicky a ekono-
micky mocnými německými biskupy opor-
tunisticky mlčela. Postoje, které ve svém

⇒ *Dokončení
je na následující straně dole.*

Pentekostální angelologie a démonologie v teorii a v praxi

BOJUJEME PROTI DUCHŮM ZLA

Pavel Hošek

Jedním z nejdůležitějších obrodných proudů v rámci novodobého křesťanství je takzvané letničně charismatické (pentekostální) hnutí, jehož počátky historikové kladou do prvního desetiletí dvacátého století.¹ Toto hnutí vzniklo v prostředí severoamerického evangelikálního (probuzeneckého) protestantismu, konkrétně mezi stoupenci tak zvaného „hnutí svatosti“ (Holiness Movement),² jež bylo obrodným proudem v rámci amerického metodismu. Charakteristickým rysem letničně charismatické teologie a zbožnosti byl od počátku silný důraz na nadpřirozené dynamické působení Ducha svatého, a to nejen v srdci věřícího člověka a ve shromáždění církve, ale také v každodenním životě, od jednotlivých situací všedního dne až po chod dějinných událostí v celosvětovém měřítku.

Nadpřirozené projevy Boží moci

Nedílnou součástí letničně charismatické zbožnosti je očekávání nadpřirozeného „naplnění Duchem svatým“, jak se o něm píše ve druhé kapitole novozákonní knihy Skutků apoštolských.³ Ježíšovi učedníci byli tehdy shromážděni v Jeruzalémě, a očekávali, že podle zaslíbení starozákonních proroků⁴ a podle Ježíšových vlastních slov⁵ dojde v nejbližší budoucnosti k „vylití Ducha svatého“, tedy k zázračné události, ve které na Ježíšovy učedníky sestoupí

„moc z výsosti“. K této události došlo podle svědectví knihy Skutků na svátek letnic (anglicky *Pentecost*).⁶ K podobné události „vylití Ducha svatého“ či „naplnění Duchem svatým“ došlo podle vyprávění knihy Skutků ještě několikrát.⁷

Stoupenci letničního hnutí chápou toto v Novém zákoně dosvědčené „naplnění Duchem svatým“ (jakožto zkušenosti či události odlišitelné od obrácení) jako normativní model a historický precedens pro všechny věřící křesťany: po zkušenosti obrácení

má přijít (záhy nebo později) ještě tzv. „druhá zkušenost“, iniciační zážitek nazývaný v souladu se svědectvím Nového zákona „křest Duchem svatým“.⁸ Věřící pokřtěni Duchem svatým smejí očekávat dary milosti (*charismata*), tedy nadpřirozené projevy působení Ducha svatého, jak je uvádí apoštol Pavel v 1. listu Korinským (ve dvanácté kapitole), a později (ve čtrnácté kapitole téhož listu) věřícím radí, jakým způsobem mají v rámci bohoslužeb tyto nadpřirozené projevy Boží moci usměrňovat.⁹

⇒ *Dokončení z předchozích stran.*

díle von Spee vyjadřoval, byly tedy v souladu se smýšlením učitelské služby církve, v Německu však mohlo jeho dílo paradoxně vyjít jen pod pseudonymem, aby autor nebyl ohrožen na životě. Jestliže se dnes církev za čarodějnické procesy musí hluboce stydět a omlouvat, pak von Spee je postavou, kterou se katolicismus může chlubit a kterou by zodpovědný teolog a pastýř měl určitě napodobovat.

Poznámky

- 1 Srov. A. VACANT, G. BAREILLE, L. PETIT, J. MISKIAN, „Anděl,“ in M. ALTRICHTER, *Archanděl Michael dynamický obhájce života. Vhled do života andělů*, Refugium: Olomouc 2009, s. 341-499. Kniha je asi tím nejlepším, co v českém prostředí současná katolická teologie poskytuje s ohledem na angelologii. Příznačné ale je, že se zde úplně mlčí o problematice zlých duchů. Řekli-li jsme „nejlepší,“ pak je to hodnocení vzhledem k tomu ostatnímu, co trh nabízí. Prostor pro odvážnější a mnohem více tvůrčí systematicko-teologické promyšlení dané tematiky, který kniha ponechává, je značný.
- 2 Srov. zejména List Koloským 2, 18.
- 3 Antropologicky zde ve hře není nic menšího nežli práva lidská svoboda. Jen Hospodin svobodný vůči tomuto světu může být posledním kořenem naší svobody. Platí

totiž, že obraz Boha, který člověk nosí ve své mysli, je v zásadě sakralizovanou formou jeho sebeporozumění a následně vědomé a sebeurčující autodeterminace.

- 4 S interpretací Saulovy zloby proti Davidovi jako posedlosti a Davidovy hry a zpěvu jako exorcismu soudní teolog může být opravdu jen obtížně zajedno. Srov. J. BROŽ, „Exorcismy v Bibli: Dějinný a teologický přehled,“ *Studia Theologica* XIV, 2012, 4, s. 175-184.
- 5 Srov. D. OPATRŇNÝ, „Posedlý, nebo poslaný? Posedlost a exorcismy ve čtvrtém evangeliu,“ *Studia Theologica* XIV, 2012, 4, s. 185-193.
- 6 Pro katolického teologa má nemalou vypovídací hodnotu skutečnost, že ke stejnému závěru před mnoha lety paralelně dospěl jeden z čelných představitelů teologické školy Církve československé husitské, Zdeněk Trtík. Srov. J. VOGEL, „Otázka „nečistých duchů“ v teologii ČČSH,“ *Studia Theologica* XIV, 2012, 4, s. 240-249.
- 7 Někteří katolíci „satanobijí“ ale ve svých dílech prezentují toto své přesvědčení jako div ne první pravdu katolicismu. Upřímně řečeno, byl-li bych konfrontován s touto literaturou jako člověk, který teprve hledá cestu k Bohu a ke Kristu, pak bych musel říci, že s tímhle opravdu nechci mít nic společného a – pokud bych dokázal rozlišovat různé tvárnosti katolicismu – k dané formě „katolicismu“ bych se musel na základě hlasu rozumu a svědomí obrátit zády. Magie a čarování mohou do určité míry „fungovat“ na psychologické a sugestivní bázi. Čím víc tomu „věřím“, tím větší moc tyto hlouposti nad sebou „mají,“ asi podobně jako dokonale popletený kondiciogram na hlavního hrdinu filmu „Jáchyme, hoď ho do stroje.“ Netkví ale světlo právě a zralé víry právě v tom, že od těchto směšností a pseudoberlíček nás Bůh v Kristu a v Duchu svatém jednou provždy osvobodil? Není vlastně pavíra v účinnost magie a čarování v ostrém rozporu s prvním přikázáním, protože se tu zamlžuje obraz Boha a degraduje naše lidství?

- 8 Upřímně řečeno, „pseudospasitel“ černokněžnického typu, který lidi s dostatek postraší, má nad dotýknými jako jediný „zachránce“ také nebyvalou moc, což se pak projevuje často i dobrovolnou ekonomickou přízní „zachraňovaných“. Teolog se nemůže ubránit dojmům, že zde stojí před „katolickou“ verzí postmoderní magické mentality, která navzdory proklamované neslučitelnosti s magií a okultismem nakonec s touto oblastí paranáboženských jevů nejen úzce souvisí, ale také se jí v mnohém podobá.
- 9 Srov. KONGREGACE PRO BOŽSKÝ KULT A DISCIPLínu SVÁTOSTÍ, *Exorcista, posedlí a exorcismus*, ze dne 17. května 2001, čl. 15 - CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *De exorcismis et supplicationibus quibusdam*, Typis Vaticanis: Vatican 2004, s. 11-12; srov. také M. BOGETTI, *L'esorcista, gli ossessi e l'esorcismo nel canone 1172 del Codice di Diritto Canonico*, s. 158-159.
- 10 J. HABERMAS, „Glaube und Wissen. Friedenspreisrede 2001,“ in J. HABERMAS, *Zeitdiagnosen. Zwölf Essays*, Suhrkamp: Frankfurt a. M. 2003, 249-262, zde 258.
- 11 Srov. J. RATZINGER, „Abschied vom Teufel?“, in J. RATZINGER, *Dogma und Verkündigung*, Freiburg i. Br. 1973, s. 225-234, zde 233. Velmi podobně se vyjadřuje jiný velký katolický teolog: W. KASPER, K. LEHMANN (eds.), *Diavoli – demoni – possessione. Sulla realtà del male*, GDT 149, Queriniana: Brescia 1983, s. 45-78, zde 78.
- 12 Srov. CH. FELDMANN, *Friedrich Spee. Processy s čarodějnicemi*, Refugium: Olomouc 2003.

Prof. dr. **Čtírad Václav Pospíšil**, Th.D. (*1958) je římskokatolický teolog, profesor systematické teologie na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a na Katolické teologické fakultě a Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy.

Tento článek prošel recenzním řízením.

Podle standardní letniční interpretace průběhu dějin církve tyto nadpřirozené projevy Ducha svatého, jak o nich hovoří zmíněné pasáže Nového zákona, postupně vymizely (v důsledku duchovního úpadku či ochabnutí víry velké části křesťanů), objevovaly se pouze ojediněle, například jako mimořádné zážitky světců a světic či v rámci entusiastických proudů na pomezí církevního pravověří.

Návrat

k nadpřirozenému pojetí skutečnosti

Letničně charismatické hnutí je v tomto smyslu návratem k prvotně křesťanskému *supranaturalismu*. V očekávání zázračného působení Ducha svatého se letničně charismatické hnutí jednoznačně rozchází s osvícenským racionalismem¹⁰ a také s racionalistickou či moralistickou tendencí mnohých proudů v rámci protestantismu devatenáctého století. Rozchází se také s přísným biblicismem evangelikálního hnutí puritánského typu, které sice nadpřirozené působení Ducha svatého teoreticky uznává, ale prakticky s ním příliš nepočítá a vůči niterné náboženské zkušenosti a údajným zázračným projevům Boží moci je poněkud zdrženlivé a opatrné - mimo jiné v obavě z hrozcích entuziastických excesů, které intenzivní očekávání zázraků a nadpřirozeného Božího působení nezřídka provázejí.

Důraz na niternou zkušenost a návrat k raně křesťanskému *supranaturalismu* naopak přiblížil letničně charismatické hnutí některým typickým prvkům a důrazům římskokatolické zbožnosti, takže se toto hnutí, ač původně protestantské, značně rozšířilo i mezi římskokatolickými křesťany.

Andělé a démoni

Velmi důležitou součástí letničně charismatického *supranaturalismu* je návrat k biblickému učení o andělech a démonech.¹¹ Pentekostální křesťané odmítají osvícenskou tendenci považovat biblické výpovědi o andělech, padlých andělech, démonech a satanovi za „součást překonaných dobových představ biblických autorů“.¹² Spolu s novozákonními pisateli věří v reálnou existenci „nesčetných zástupů“ duchovních („nebeských“) stvoření, uspořádaných v hierarchickou soustavu a pověřených konkrétními úkoly (chválit Boha, chránit věřící, prostředkovat komunikaci mezi nebem a zemí¹³). Andělé jako takoví (tedy „dobří andělé“) ovšem nemají v letniční zbožnosti významné místo¹⁴ – v tom je pa-

trný rozdíl mezi letniční a římskokatolickou zbožností. Stejně jako ostatní protestantští křesťané chápou stoupenci letničního hnutí biblické učení o andělech v tom smyslu, že jim věřící vlastně nemají věnovat zvláštní pozornost. V žádném případě se na ně nemají obracet v modlitbě, ani se nemají pokoušet s nimi navazovat kontakt ani iniciovat jakoukoli komunikaci s nimi.

Duchovní válka kosmických rozměrů

Na druhé straně platí, že padlí andělé, jejich vládce – satan a zlí duchové – démoni, tedy „síly zla“ mají v rámci letničně charismatické supranaturální teologie významné místo. Podobně významné místo mají „síly temnoty“ také v praktické zbožnosti mnoha letničních a charismatických křesťanů. Letniční křesťan vnímá svět jako dějiště dramatického, aktuálně probíhajícího duchovního boje mezi silami dobra a silami zla. Dobří andělé jsou v tomto smyslu pro křesťany spolubojovníky, kteří plní Boží přímé pokyny, a proto není třeba jim věnovat pozornost,¹⁵ jakkoli je pro letničního křesťana dobré a užitečné být si této nadpřirozené podpory a pomoci vědom.¹⁶ Ovšem padlí andělé představují „síly nepřitele“, a vzhledem k tomu, že křesťan je voják (Kristův),¹⁷ povaze, síle a strategii nepřitele je třeba věnovat pozornost.

„Zmocnění Duchem svatým“, které je, jak bylo osvětleno výše, podstatným prvkem letniční teologie a zbožnosti, není v tomto smyslu jen posilou v konání skutků milosrdenství či v odolávání různým druhům pokušení, ale také skutečným vystrojením a vyzbrojením k duchovnímu boji proti silám zla. V souladu se svědectvím Nového zákona letniční křesťané chápou tento boj jako skutečnou a přímou konfrontaci se zlem, a to nejen v přirozeném, ale i v nadpřirozeném smyslu. Nejde tedy jen o přemáhání zla na poli charitativní a humanitární činnosti, ale také například o vymítání démonů, vysvobozování z démonické posedlosti, rozvazování duchovních vazeb a pout a tak dále.¹⁸ Podle některých pentekostálních teologů zahrnuje duchovní boj, ke kterému jsou křesťané povoláni, také svazování konkrétních temných duchovních mocností, vládnoucích nad jednotlivými regiony.¹⁹

Boj o duchovní boj

Problematika duchovního boje proti mocnostem temnoty je v rámci letničně charismatického hnutí předmětem celé řady polemik. Nejobyčejší námitkou vůči horlivým

Vymítání démonů.

stoupencům aktivního duchovního boje je neúměrně velká pozornost, kterou někteří z nich věnují silám zla, jejich zkoumání, odhalování a zneškodňování.²⁰

Biblickou oporou pro aktivní a cílenou konfrontaci s temnými silami jsou (podle stoupenců tohoto pojetí) novozákonní výpovědi jako Ježíšova slova, adresovaná učedníkům: „Dal jsem vám moc šlapat po hadech a štírech a veškeré síle nepřitele“,²¹ Jakubova výzva „Podřídte se Bohu, vzepřete se ďáblu a uteče od vás“,²² Petrovo varování „Satan obchází jako lev řvoucí a hledá, koho by pohltit“,²³ či Pavlovo konstatování „Nevedeme svůj boj proti lidským nepřítelům, ale proti mocnostem, silám a všemu, co ovládá tento věk tmy, proti nadzemským duchům zla“,²⁴ a také jeho ujištění „Bůh srazí satana pod vaše nohy“.²⁵

Konzervativní teologové z řad letničního hnutí (o ostatních teologiích nemluvě) se ovšem celkem pochopitelně obávají, že křesťanská zbožnost a modlitební praxe orientující se výlučně těmito novozákonními verši nezřídka vede k nezdravé a nebiblické „mentalitě duchovní války“, která opanovává představivost věřícího a může vést k paranoidním stavům, vjemům a vizím, zejména u duševně labilních jedinců.

S tím souvisí další důležitý spor mezi stoupenci letničně charismatického hnutí, který se týká teorie a praxe exorcismu (vymítání démonů), tedy charakteristického projevu duchovní konfrontace mezi církví Kristovou a silami zla. Konkrétně se jedná o otázku, zda nejen nevěřící člověk, ale i „znovuzrozený křesťan“ (tedy člověk, v jehož srdci přebývá Duch svatý) může být posedlý (anglicky *possessed*) zlým duchem, případně (pokud ne), zda může být nějakým způsobem „svázán“ či utlačován (anglicky *oppressed*) temnými silami, a zda je tudíž namístě vysvobozovat takto „demonizované“ křesťany z duchovní svázanosti prostřednictvím osvobozující modlitby.²⁶

S touto otázkou je spojena také další kontroverze mezi letničně charismatickými křesťany, která se týká „autority věřícího“ nad temnými silami. Stoupenci triumfalistického výkladu výše uvedených novozákonních veršů o duchovním boji jsou přesvědčeni, že křesťanům je svěřena svrchovaná autorita nad silami zla²⁷ - ba dokonce, že pokud se věřící této autority ve víře neujmou, Bůh sám je ve svém působení omezen jejich malovérností.²⁸

Důležitou (a rovněž kontroverzní) aplikací této teologie je pak aktivní svazování teritoriálních duchů - tedy duchovních mocností zla, které působí nad jednotlivými národy či regiony.²⁹ Tento aktivní boj zahrnuje přímou konfrontaci s konkrétními temnými bytostmi, kterou samotný věřící člověk iniciuje (přikazování v autoritě Ježíše Krista, vyhánění z daného regionu atd.).

Pentekostální kritika hyperpentekostalismu

Konzervativní teologové z řad letničního hnutí vyslovují vážné obavy, že pojetí skutečnosti jako bojiště mezi silami

dobra a silami zla může vést až k dualistické představě dvou soupeřících metafyzických veličin, které bojují o nadvládu nad světem. Schéma „kosmické války“, v některých případech hraničící se zpochybněním svrchované Boží vlády nad světem, může navíc podle řady kritiků zcela ovládnout imaginaci věřícího člověka. Důsledkem bývá naivní křesťanský triumfalismus, jehož vyznavači mohou v dobré víře bojovat proti výtvarům vlastní fantazie, nebo v horším případě paranooidní projekce vsudypřítomného skrytého působení temných sil, které může vést k rozvinutí vážné duševní choroby.

Z těchto důvodů se velká část současných pentekostálních teologů kriticky ohrazuje vůči podobným excesům „hyperpentekostalismu“ a doporučuje mnohem striktnější pojetí duchovního boje a s tím související vyvážené pojetí teorie a praxe duchovního života věřícího.³⁰

Na druhé straně však i konzervativní letniční teologové jednoznačně odmítají demytologizující výklad novozákonních výpovědí o andělech, démonech a duchov-

ním boji jakožto „překonaných dobových představ starověkých svatopisců“ a poukazují na jistou bezradnost mnoha současných křesťanů tváří v tvář působení temných sil a na pochybnou tendenci mnoha věřících vykládat veškeré projevy těchto sil jako příznaky duševního onemocnění či přirozené a „vědecky“ vysvětlitelné jevy.

Navzdory možným excesům a politováníhodným extrémům, vůči kterým se polemicky vymezují, trvají představitelé letničního hnutí na supranaturalistickém výkladu skutečnosti včetně dimenze duchovního boje proti silám temnoty, tedy proti padlým andělům. Jak bylo naznačeno v úvodu, letniční hnutí je v tomto smyslu jednoznačným a vědomým rozchodem s osvícenským racionalismem (a jím ovlivněnými podobami křesťanství) a rozhodným návratem k nadpřirozenému chápání světa, příznačnému pro ranou církev novozákonní doby. K tomuto napřirozenému chápání světa neodmyslitelně patří víra v dobré i zlé andělské bytosti a jejich aktivní působení na lidské životy.

Poznámky

- 1 Zopfi J., *Na všeliké tělo*, Křesťanský život, Albrechtice, rok vydání neuveden, s. 16 nn. Historikové letničního hnutí ovšem upozorňují na řadu jednotlivců a hnutí v dějinách církve, jejichž všechny nebo téměř všechny znaky letničně charismatické zkušenosti (od entuziastických montanistů v patristickém období přes středověké mystiky, luterské pietisty a anglické metodisty až po řadu obrodních hnutí evangelikálního protestantismu devatenáctého století). K dějinám letničního hnutí u nás viz rozsáhlé dílo emeritního biskupa Apoštolské církve R. Bubika *Historie letničního hnutí I.-VI.*, Křesťanský život, Albrechtice, 2005-7.
- 2 Zopfi J., *Na všeliké tělo*, s. 11nn.
- 3 Srov. Zopfi J., *Na všeliké tělo*, s. 61nn.
- 4 Viz zejména proroka Jolee (Joel 2, 28-30).
- 5 Skutky 1, 8.
- 6 Odtud má letniční (pentekostální) hnutí své jméno.
- 7 Tyto události jsou zaznamenány ve 2., 4., 8., 10. a 19. kapitole knihy Skutků.
- 8 Podle letničních biblistů jde přesněji o „křest v Duchu svatém“. Jde v podstatě o „ponoření v Duchu svatém“, v souladu s původním významem novozákonního řeckého slova *baptizēin* – křtít („ponořit“).
- 9 Nejznámějším nadpřirozeným projevem Ducha svatého, který se stal uvnitř i vně letničně charismatického hnutí předmětem četných kontroverzí, je „modlitba v jazycích“ (resp. doslova nadpřirozené „mluvení (neznámými) jazyky“, glosolálie). Důvod je zřejmý: tento zvláštní projev byl od počátku jedním z nejnapádnějších a nejcharakterističtějších rysů pentekostálního hnutí (někdy dokonce nazývaného „jazykové hnutí“). Podle klasické nauky největší letniční církve Assemblies of God je výše popsáný křest v Duchu svatém vždy doprovázen glosolálií. Někteří (mnozí, ale ne nutně všichni) věřící pokřtění v Duchu svatém posléze disponují darem modlitby v jazycích, přesněji řečeno obdrží z Boží milosti právě tento nadpřirozený dar, který se pak stává důležitou (ač ni-

Ježíš vymítá demony. Z ilustrované Bible Julia Schnorra von Carolsfeld (1794-1872).

- koli centrální) součástí jejich zbožnosti. Viz k této problematice stručnou studii R. Ulonka, *Duchovní dary v učení a v praxi*, Křesťanský život, Albrechtice, 1991.
- 10 Viz kapitolu F. Macchiy Zapuzování nepřítelů – Satan a démonů v referenční příručce systematické teologie z letniční perspektivy S. Horton (ed), *Systematická teologie (z letniční perspektivy)*, Křesťanský život, Albrechtice, 2001, s. 205, 214.
 - 11 Přesněji řečeno: o andělech, padlých andělech a démonech. Zatímco padlí andělé jsou podle tradičního výkladu relevantních biblických pasáží (Izajáš 14, 12-20, Ezechiel 28, 1-19) stoupenci anděla Lucifer, který se vzbouřil proti Bohu a strhl s sebou část nebeských bytostí, démoni nejsou podle řady vykladačů padlými anděly, ale bytostmi jiného řádu.
 - 12 Základní informací o letniční interpretaci angelologických výpovědí bible podává tematický článek Andělé a anděl Hospodinův, který je součástí standardního ko-

mentáře bible z letniční perspektivy *Full Life Study Bible* (česky *Studijní Bible s výkladovými poznámkami*), Bible Society, Springfield, 2009, s. 378n.

13 Hebrejské slovo *malach* i řecké slovo *angelos*, překládaná do češtiny slovem anděl, znamenají v prvotním významu „posel“.

14 Viz angelologickou kapitolu C. Bakerové Stvoření duchovní bytosti in S. Horton (ed), *Systematická teologie (z letniční perspektivy)*, s. 187.

15 Viz tamtéž, s. 195.

16 V této souvislosti bývá často uváděn příběh starozákonního proroka Eliša, jehož učedník byl skleslý a vyděšený, když viděl sílu nepřátelské armády. Prorok Eliša se za něj modlil, aby získal vzhled do duchovního světa. Modlitba byla vyslyšena a Elišův učedník náhle spatřil duchovním zrakem obrovskou armádu andělských bytostí, připravených k boji na straně obležených Izraelitů. Viz 2. Královská, 6, 15-17. V této souvislosti stojí za zmínku kontroverze, kterou vzbudila kniha letničního spisovatele F. Perettiho *Štřemutí*, Křesťanský život, Albrechtice, 2012, která věnuje dobrým i zlým andělům maximální pozornost a své čtenáře povzbuzuje k vnímání skutečnosti jako bitevního pole mezi silami dobra a silami temnoty. Někteří čtenáři ovšem četli Perettiho knihu jako praktickou příručku duchovního boje a návod, jak tento boj vést. Podle mnoha kritiků (a to i z řad letničního hnutí) pak méně prozíraví čtenáři začali ve svých modlitbách „vést boj“ proti zcela imaginárním entitám. Matoucí byla zejména otázka, zda Peretti prostě napsal fiktivní fantasy román, nebo zda se opravdu pokoušel čtenáře přesvědčit o teologické platnosti a praktické využitelnosti své literární výpovědi (bližší pravdě byla tato druhá alternativa).

- 17 Ve smyslu novozákonní pasáže o „plné Boží zbroji“ v Pavlově listu Efezským, 6, 10-18.
- 18 Srov. např. práce Y. Cho, *Modlitba klíč k probuzení*, KMS, Praha 1990, zejm. kapitola Modlitba a vítězství nad satanem, s. 27 nn, dále např. J. Wimber, *Evangelizace Boží mocí. Znamení a zázraky dnes*, ICHTHYS 1991, kapitola Kosmická válka, s. 22nn, a kapitola Bit-

Pojetí andělů v současné magii je subjektivnější než dříve

DOBŘÍ I PADLÍ ANDĚLÉ V MAGII

Jindřich Veselý

V kulturách, kde je vžitý hierarchický obraz univerza s člověku přístupnou oblastí mezi božským prapočátkem a světem běžné zkušenosti, je nasnadě pokusit se o kontakt s jednotlivými kosmogonickými silami náležejícími do této prostředkující oblasti, případně i o jejich ovlivnění; takto by se dalo hovořit o magické práci s anděly ve velmi širokém smyslu. Ve svém příspěvku se nicméně omezím na tradici novověké západní magie; pozornost budu věnovat především evokační a invokační praxi.

Text přináší nutně neúplný průřez prací s „dobrymi“ i „padlými“ anděly, stručně představuje jeden z významných systémů andělské magie, tzv. magii henochiánskou, a konečně dává nahlédnout do praxe kontaktu se „svatým andělem strážcem“, který bývá v současné magii pokládán za nejdůležitější magickou operaci vůbec. Ne-

přímo tak můžeme na této problematice sledovat i vývoj magie v posledních stáletích od praxe v rámci poměrně ustáleného hierarchického obrazu univerza a sil v něm k současnému pluralismu, v němž často nebývá prostor pro (třeba i padlé) anděly v obvyklém smyslu a nejdůležitější „andělskou“ entitou bývá vlastní hlubinné já magikovo.

Vzývání dobrých andělů

Jak už bylo řečeno, je magický kontakt s kosmogonickými silami spjat s hierarchickým obrazem univerza, přičemž takové síly se jako andělé pojmávají zpravidla v monoteistickém rámci.¹ Již název naznačuje, že andělé (z řeckého *angelos*, poslaný) jsou bytostí podřízené Bohu a jemu (zpravidla) loajální. Ve vztahu ke kosmu jde o síly integrující a blízké stvořiteli, mocí značně přesahující obyčejného člověka, praktikujícího mága nevyjímaje. Jako síly poslušné božské autority bývají ochotni plnit jen „zbožná“ přání. Oproti např. gnómům, salamandrům či undinám jde o entity stojící v kosmické hierarchii relativně vysoko.

To má důsledky pro praxi andělské magie v jejích tradičních podobách. V rituálním kontaktu s „dobrymi“ anděly převládají oproti donucovacím technikám evokačním prvky invokace a do tohoto kontaktu se obvykle vstupuje z nábožensky i eticky korektních důvodů. Tradiční rituály mají v podstatě podobu silně formalizovaných modliteb a dá se říci, že mezi liturgickou, církevní modlitbou (např. litanie mi k andělům) a obdobně zaměřenou magickou operací není příliš ostrá hranice. Pro představu o podobě takového rituálu citujeme část jedné z invokačních formulí z klasické zaklínací *Knihy umění Almadelova*: „Ó ty velký, požehnaný a nádherný anděli Boží... Jsem služebník Nejvyššího, tvého Boha Adonaje Helomi a Pine, jemuž jsi podřízen a jehož musíš poslouchat ve všech světech na nebi, na zemi i v pekle. Volám, zaklínám a zapřísahám tě, aby ses ihned zjevil mocí a silou Boha Adonaje, Helomi a Pine. Nařizuji ti tím, jehož musíš poslouchat a jenž ti vládne jako král zázračnou silou Boží, abys neprodleně sestoupil se své úrovně nebo svého příbytku, přišel ke mně a viditelně se přede mnou ukázal... ve své vlastní podobě a slávě a abys se mnou hovořil srozumitelnou řečí...“²

Obecně lze říci, že i v magii zaměřené tímto směrem ustupuje pragmatický aspekt, a naopak zesiluje ohled noetický či devocionální až mystický. V moderní magii může mít postupně rituální kontaktování bytostí andělských hierarchií podobu iniciační stezky. Adept na ní postupně pracuje s bytostmi nejprve nižších, posléze stále vyšších rovin skutečnosti – na konci této cesty by měl dosáhnout plného zasvěcení a spojení s transcendentním božstvím.³ Rituální praxe tohoto typu bývá pokládána za relativně bezpečnou. Autority se však shodují na tom, že její úspěšné provádění vy-

va mezi královstvími s. 25 nn, nebo J. Wimber, *Uzdravení*, ICHTHYS 1991, zejména s. 112 nn.

19 Srovnej k tomu P. Wagner (ed), *Teritoriální duchové*, Logos, Praha, 1992.

20 Srov. F. Macchia, *Zapuzování nepřitele – Satana a démonů*, in S. Horton (ed), *Systematická teologie (z letniční perspektivy)*, s. 217–220. Viz také vstřícně kritické pojednání o letničně charismatickém hnutí z pera reformovaného teologa J. I. Packera *Choďme duchem*, Návrát domů, Praha, 1999, s. 162. Typickými příklady praktických návodů k aktivnímu vedení duchovního boje jsou např. D. Prince, *Duchovní boj*, Publ. House Dunamis, Košice, 2007, D. Prince, *Oni budí vyháňat démonov. Čo potrebuješ vedieť o démonoch, tvých poražených nepriateľoch*, Publ. House Dunamis, Košice 2007, nebo V. Vácha, *Duchovní válka. Praktický úvod do duchovního boje*, KMS, Praha 1995.

21 Lukášovo evangelium 10, 19.

22 Jakubova epištola 4, 7.

23 1. list Petřův, 5, 8.

24 List Efežským, 6, 12.

25 List Římanům 16, 20.

26 Viz k tomu J. Wimber, *Uzdravení*, s. 109nn. Viz také W. Margies, *Osvobození*, Logos, Praha, 1991, s. 23nn.

Kriticky k této otázce viz F. Macchia, *Zapuzování nepřitele – Satana a démonů*, in Horton (ed), *Systematická teologie (z letniční perspektivy)*, s. 218. Viz také závazné stanovisko k této otázce na internetových stránkách největší letniční církve Assemblies of God www.ag.org. Oběti neuvážených experimentů na poli identifikace a likvidace duchovní svázanosti věřících křesťanů se přirozeně stávají opět lidé duševně labilní, a tím pádem velmi zranitelní vůči podobné teologii a praxi.

27 Viz např. knihu C. Anacondii s charakteristickým názvem *Satane, poslyš! Jak užívat autoritu nad ďáblem ve jménu Ježíše*, Křesťanský život, Albrechtice, 2000.

28 Viz k tomuto pojetí např. K. Hagin, *Autorita věřícího*, Logos, Praha, 1990.

29 Podle specifického výkladu desáté kapitoly proroka Daniele (verše 1–20), kde anděl hovoří k Danielovi o svém boji (společně s jiným dobrým andělem) proti „perskému knížeti“. Později je zmíněn také „řecký kníže“. Obě tyto postavy jsou chápány jako (temné) duchovní bytosti, ovládající příslušné regiony. Viz k této pro-

blematice již zmíněnou knihu P. Wagner, *Teritoriální duchové*, viz také D. Prince, *Duchovní boj*, s. 23nn, a také práci R. Bubika *Duchovní boj I. – II. Křesťanský život Albrechtice 2011 a 2013*.

30 Viz k tomu např. práci letničního teologa D. McConnella *Jiné evangelium*, Křesťanský život Albrechtice 1996. Stručný výklad nejdůležitějších biblických pasáží týkajících se duchovního boje z hlediska standardní letniční teologie hlavního proudu (které odpovídá oficiální teologické linii největší letniční denominace Assemblies of God) podává tematický článek *Moc nad satanem a demony*, který je součástí biblického komentáře *Full Life Study Bible* (česky *Studijní Bible s výkladovými poznámkami*), Bible Society, Springfield, 2009, s. 1586n. Na této „střízlivé“ či „umírněné“ perspektivě se shodnou také autoři vícekrát citované standardní referenční příručky systematické teologie z letničního pohledu, editované S. Hortonem, která vyšla v českém překladu v roce 2001. K této perspektivě se ve své oficiální věroučné linii hlásí také česká zástupkyně klasického letničního hnutí, Apoštolská církev.

“We fight against the spiritual forces of evil in the heavenly realms”

This article focuses on theoretical and practical aspects and presuppositions of Pentecostal and Charismatic angelology and demonology. After briefly introducing the rise and shape of the Pentecostal movement with its specific supranaturalistic theology, the author describes the main features of Pentecostal hermeneutics of angelological and demonological passages in the Bible and the key controversial issues based on differing interpretations and applications of these biblical passages.

Doc. Pavel Hošek, Th. D. (*1973) je vedoucím katedry religionistiky Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

žaduje operátora, jenž by měl vlastnosti a tužby světce. Není proto divu, že tento typ magie nenáleží k těm nejčastěji praktikovaným; svědčí o tom i poměrně nevelké množství v literatuře popsanych „dobrých“ andělů a příslušných rituálních postupů.

V moderní magii je však invokace archandělských sil i součástí běžnějších, řadou magiků každodenně praktikovaných rituálů, například tzv. menšího pentagramového rituálu. Jedná se o jeden z nejrozšířenějších magických rituálů vůbec; jde o obřad „vymítací“, užívaný za účelem očištění prostoru a vyladění adepta do náležitého stavu vědomí, případně jako každodenního tréninku magických kompetencí. V jeho klasické podobě se kromě načrtnutí pentagramů do čtyřech světových stran a intonace příslušných Božích jmen rovněž invokují a vizualizují archandělé světových stran: Rafael na východě, Michael na jihu, Gabriel na západě a Uriel na severu.⁴ Součástí rituálu však nebývá rozvinutější kontakt s těmito silami, navíc jde jen o jednu z možných variant: mnozí praktikující archanděly nahrazují např. pohanskými božstvy, nebo také démony.

Padlí andělé

Ve světě magie existují kromě andělů „dobrých“, tj. poslušných svého stvořitele, i andělé padlí – démoni, kteří se podle legendárních podání na počátku vzbouřili a v současnosti hrají role jakýchsi kosmických škůdců či disidentů. Lákavá možnost nechat si posloužit i ve světských záležitostech, a snad i prozkoumat skryté stránky skutečnosti, dala vzniknout nepřebornému množství zaklínacích knih, tzv. „grimoárů“,⁵ obsahujících návody a postupy, jak vstoupit s padlými anděly do kontaktu. Oproti rituální komunikaci s „dobrymi“ anděly převládají v tradiční magii při jednání s démony metody evokační a donucovací. Právě z těchto popisů pochází naše obvyklá představa o magii: operátor stojí v magickém kruhu a za pomoci nesrozumitelného zaklínání vyvolává pekelné síly, které se manifestují ve zpravidla dosti děsivých podobách. Uveďme si ukázkou evokační formule z jednoho z nejpamátnejších grimoárů s názvem *Magia innaturalis*, připisovanému Johannu Faustovi: „*Volám tě, duchu Mephistophieli, při SCHEHOSTIA SCHE-LAM JEHOVA VOTEMEHASCHLA SBEROCK ADONAJ PRAEMISCHCA AVIT Ó AGLA ET SPIRITUS JEHOVA PODASCHCIA EFFTA AMA FELA ADONAJ PEDASCH AMAVY PERVIS JEHOVA MAF-*

FIS PARDII!“⁶ Po delším vzývání tohoto rázu by se měl manifestovat legendární Mefistofiel, a to „nejdříve v postavě ohnivého medvěda“, poté v mírnější podobě „malého rozložitého muže s černou čepičkou na bezvlasé hlavě“.⁷

Padlí andělé magikovi mohou poskytnout všemožné služby, nicméně práce s nimi je alespoň dle tradičního pojetí riskantní a desintegrující. V moderní magii můžeme sledovat silící tendenci chápat i kontakt s tímto typem transempirických entit jako iniciaci svého druhu s důrazem na její noetické aspekty. Cílem operací pak není v první řadě získání konkrétních světských výhod, nýbrž poznání skrytých rysů skutečnosti, případně iniciace prostřednictvím kontaktů s hierarchiemi démonů. O tom, jak vypadá takto zaměřená práce, bychom si mohli udělat představu na základě úryvku ze záznamu legendární evokační arcidémona Choronzona, kterou provedl r. 1909 Aleister Crowley. Choronzon se tehdy představil slovy: „*Jsem pánem formy a všechny formy ve mně vznikají. Já jsem já. Uzavřel jsem se marnotratníkům, zlato v mé klenotnici klidně odpočívá, ze všeho živoucího dělám svoji děvku. Jsem v chladném větru, a přece mě spaluje. On mě nenávidí a trýzní. Ošidil mě o mé vlastní já, ale já mlčím a vysmívám se mu i všemu jeho pronásledování. Posílám lepru a neštovice a mor a rakovinu a choleru a padoucnici... Nazývali mě bohem smíchu, a opravdu, směju se, když vraždím...*“⁸ Padlý anděl a „pán propasti“ Choronzon, známý původně z henochiánské magie, se v době po Crowleym ocitá v centru pozornosti velké

části magiků zaměřených na temnější aspekty této tradiční vědy.⁹ Jako symbol moci chaosu se stává protihráčem integrujícího „svatého anděla strážce“.

Henochiánští andělé

Jednou z nejvýznamnějších oblastí novověké magie je již zmiňovaná magie henochiánská. V naší souvislosti je zajímavé, že jde o jeden z mála systémů (ne-li jediný), který se nejen k andělům obrací, ale také nárokuje andělský původ.¹⁰

Tento magický systém včetně originálního „andělského“ jazyka a operačních postupů obdrželi při svých magických seancích koncem 16. století John Dee a Edward Kelley – částečně i v době svého pobytu v naší vlasti. Jejich práce byla původně zaměřena spíše prakticky – Kelley se zajímal o výrobu zlata a Dee uvažoval o užití magie pro politické účely – andělské entity, které se jim podařilo kontaktovat, jim však místo toho v průběhu řady seancí diktovali dlouhé sekvence písmen, jež nebyly vzdor snaze úplně rozluštny dodnes. Kromě nepřeborného množství jmen entit byla předána i řada vzývání jako součást dlouhého rituálního jednání, které má vyústit do iniciačního průchodu řadou třiceti duchovních říší, „étýrů“. Uveďme si zde překlad prvního „klíče“, který představuje rovněž invokační formuli svého druhu: „*Já vládnu nad vámi, praví Bůh spravedlnosti, v moci povznesené nad klenby hněvu; v jejich rukou je Slunce mečem a Měsíc probodávajícím ohněm, který vyměřuje vaše roucha ve středu mého šatu a spoutal vás k sobě jako dlaně mých rukou... Navíc pozvedli jste své hlasy a odpřisáhli poslušnost a víru Tomu, který je živý a přichází jako vítěz; který nemá počátku a nemůže mít ani konce; jenž svítí jakožto plamen uprostřed vašeho paláce a vládne nad vámi jako rovnováha spravedlnosti a pravdy. Proto hněte se a ukažte se! Odhalte tajemství svého stvoření. Chovejte se ke mně přátelsky: neboť jsem též sluhou vašeho Boha, pravým uctívatelem Nejvyššího.*“¹¹

S henochiánskou magií intenzivně experimentovali členové magického řádu Zlatý úsvit, zvláště již zmiňovaný Aleister Crowley. V návaznosti na tuto tradici se henochiánská magie hojně praktikuje i v současnosti. Povaha transempirických entit spojených s tímto systémem je nicméně nejednoznačná: podle některých praktiků náleží tyto operace k nejriskantnějším vůbec. Donald Tyson, jeden z nejvýznamnějších znalců tohoto odvětví západ-

Vládce jupiterské protisféry, padlý anděl Mefistofiel.

ního okultismu, má za to, že účelem henochiánské magie je dát lidem prostředek, aby mohli vlastní magickou praxí zevnitř odemknout lidský svět pustošivé moci chaosu a odstartovat tak apokalyptu.¹² Pointou henochiánské praxe je zmíněný iniciační průchod třiceti „étýry“. Nemalá část této magické práce je zaměřena na získávání vizí mimolidských oblastí; abychom si o nich mohli udělat představu, uveďme si úryvek ze záznamu jedné z nich. „Zapomněl jsem, kde jsem a kdo jsem; jsem

zavěšený v nicotě. A nyní se závoj rozhrnuje. Je za ním malé dítě pokryté liliiemi a růžemi. Nadnášejí je myriády archandělů. Z nich všech vychází bezbarvá zář a všichni jsou slepi. Pod nimi jsou legie dalších, kam až oko dohlédne. Na čele dítěte a na jeho hlavě je tajné znamení Šelmy. A sláva celé vize je taková, že duchovní smysly selhávají, stejně jako jejich tělesný odraz.“¹³

Svatý anděl strážce

Je zřejmé, že se nejpozději od začátku minulého století progresivní směry západní magie silně odklání od svého křesťanského dědictví a tím i od práce s tradičními andělskými hierarchiemi. V centru pozornosti se ale často ocitá tzv. „svatý anděl strážce“.¹⁴ Původně mělo být dosažení kontaktu se „svatým andělem strážcem“ plodem práce s *Knihou svaté magie Abraelina mága*,¹⁵ kterou pro moderní okultismus objevili členové *Zlatého úsvitu*. Jádrem modernizované praxe podle této knihy je dlouhý meditativní rituál, který má zprostředkovat kontakt s nehlubšími vrstvami nevědomí – poznání svého duchovního alterega, „svatého anděla strážce“, a tím vlastní „pravé vůle“.

Svatý anděl strážce se tak v moderní a zčásti i postmoderní magii stává šifrou pro vlastní hlubinné já operátora; jeho protihráčem, „falešným svatým andělem strážcem“ pak bývá již zmiňovaný démon Choronzon, představující moc chaosu a desintegrace. Magická praxe představuje způsob, jímž adept vstupuje do stále intimnějšího kontaktu se svým „andělem“, a tím dospívá k hlubší integritě. V této podobě magie představuje jednu z mnoha variací na téma

„Svět“, 21. velké arkánium Crowleyho tarotu, který částečně vznikl i na základě vizí při průchodu třiceti étýry.

hledání „pravého já“, jehož symbolem a tváří je „anděl“ coby aspekt božství – pravé jáství adepta. Pojetí onoho božství, jehož jiskrou má být anděl, v rámci moderní a postmoderní magie kolísá od relativně tradičního pojetí přes rozmanité verze neognosticismu až po nihilismus chaosmagie.¹⁶ Je proto otázkou, zda a nakolik zde můžeme ještě hovořit o práci s anděly v obvyklém smyslu.

Andělé

v postmoderním světě

Práce s andělskými entitami rozličného charakteru tvoří nezanedbatelnou součást západní magické tradice, její podoba se však v posledních desetiletích velmi proměnila. Samotná definice anděla je tam, kde není rozvrh skutečnosti vycházející z biblického monoteismu samozřejmostí, problematičtější. Obdobně je otázkou předpokládaný ontologický status transempirických entit vůbec: hovoří se o rozmanitých konceptech magie – démonologickém, psychologickém, energetickém a informačním.¹⁷ Andělé v tradičním smyslu slova jsou vázáni na v současné době často opouštěný koncept démonologický, podle nějž je entitám vlastní bytí nezávislé na vědomí operátora. Rovněž celková profanace magie jako relativně nejpřístupnější z tradičních věd¹⁸ nepřeje poměrně vysokým, častokrát i noetickým či mystickým aspiracím, které bývají spjaty s praxí zaměřenou na anděly. Dříve vysoce formalizované a složité obřady, spojené s náročnou přípravou, zahrnující i studium, askezi a různá cvičení vůle a imaginace, se zjednodušují na nejnutnější minimum. Je otázkou, jak bude magická práce s anděly v budoucnosti vypadat, zda se nakonec zcela rozpustí v komerční esoterice a pragmatickém čarodějnictví, vymizí, anebo dospěje k renesanci.

Poznámky

- Magie se v teorii i praxi relativně donedávna pohybovala v tzv. démonologickém konceptu (k obecným konceptům magie viz závěr článku), podle nějž rituálně kontaktované síly reálně existují bez ohledu na vědomí operátora. Pokud bychom brali jako anděly vyšší kosmogonické síly či bytosti stvořené Bohem, dalo by se o práci s anděly v přísném smyslu hovořit jen v tomto „demonologickém“ obecném rámci. Skutečnost je nicméně taková, že se v magii o práci s anděly hovoří i v odlišných kontextech. S ohledem na rozsah a zaměření tohoto článku nemůžeme pojednat poměrně komplikova-

nou problematiku obecných teorií magie, příslušných modelů skutečnosti a z nich vyplývajících pojetí a rozdělení entit. Pro zjednodušení bereme za slovo samotné magiky a snažíme se dát čtenáři nahlédnout do praxe, která se podle slov praktikujících zaměřuje na anděly.

- Viz Josef Veselý, *Magie*, Praha: Vodnář, 2001, s. 498; všimněme si charakteristického použití i poněkud zkromolených „Božích jmen“.
- Moderní verzi takové praxe v rámci tradičního pojetí magie představuje např. William G. Gray v knize *Žebřík světél*, Praha: Volvox Globator, 1998.
- Popis tradiční podoby menšího pentagramového rituálu viz Josef Veselý, *Magie*, s. 229-231; rozličných verzí tohoto rituálu či variací na něj je celá řada, kupříkladu jeho černomagicickou verzi s inverzními pentagramy a vizualizací klifotických entit lze najít v knize Jozefa Kariky *Zóny stínu*, Praha: Vodnář, 2003, s. 154-157.
- Dlužno podotknout, že existují i grimoáry zaměřené na anděly, a navíc ani hranice mezi anděly loajálními a padlými není vždy jednoznačná.
- Johannes Faust, „Magia Innaturalis“ [online], Praha: Universalia, 1940, dostupné z URL: http://www.grimoar.cz/jf_01/jf_01.php?
- Tamtéž.
- Viz Josef Veselý, *Magie*, s. 476.
- K této rozsáhlé problematice viz např. Josef Veselý, *Příručka vysoké magie*, Praha: Vodnář, 2007, s. 475-502; Jozef Karika, *Zóny stínu*, s. 297-309.
- Za podobně světybnu oblast můžeme pokládat pracovní model 72 géníů, o němž zde s ohledem na rozsah článku bohužel nelze pojednat; základní informace je možné najít v knize Josefa Veselého *Příručka vysoké magie*, s. 106-149; i ve světovém kontextu ojedinelou práci na tomto poli představuje kniha Ladislava Moučky *72 talismanů merkurské sféry*, Praha: Půdorys, 1998.
- Donald Tyson, *Zasvěcení do henochiánské magie*, Praha: Grada, 2010, s. 204-205.
- Viz Donald Tyson, *Zasvěcení do henochiánské magie*, s. 49-58.
- Aleister Crowley, *Vision and Voice* [online], dostupné z URL: <http://hermetic.com/crowley/the-vision-and-the-voice/aethyr1.html>, přel. J. V.; v této knize Crowley popisuje své zkušenosti s henochiánskou magií, konkrétně s průchoodem zmiňovanými třiceti étýry. Tyto vize jej inspirovaly i ve vytváření jeho slavné sady tarotových karet, viz obrázek.
- Pojetí svatého anděla strážce se v různých proudcích magie značně liší a značně rozvětvený je i rodokmen této představy, přičemž se důrazy na jednotlivé aspekty a zdroje velmi různí – od zdůrazňování starořeckého kořene přes akcentaci hebrejských či indických pramenů až po aplikaci existencialistických a postmodernistických filosofických motivů; podrobnější analýza této problematiky je zcela nad rámec tohoto stručného článku.
- Abraham ben Simeon z Wormsu, *Knihy posvátné magie mága Abraelina*, Mšeno u Mělníka: OLDM, 2008.
- Viz např. Jozef Karika, *Zóny stínu*, s. 310-390.
- Viz Josef Veselý, *Magie*, s. 20-25.
- „Tradičními vědami“ mám na mysli alchymii, astrologii a magii. Zatímco astrologie vyžaduje zvládnutí alespoň základních znalostí alchymie je spojena s dosti subtilní interpretací textů a předpokládá i schopnost laboratorní práce, začátek magické praxe v jejích krajně zjednodušených formách nevyžaduje víc než schopnost vstoupit do mírně změněného stavu vědomí.

Good and Fallen Angels in Magic

This article deals with magic in connection with angels. It focuses on modern Western magical tradition, especially on the practice of magical evocation and invocation. The author also describes the experiences made through ritual contact with good and also “fallen” angels. The article also briefly introduces the important system of henochian magic and tries to explain the notion of working with “holy guardian angel” in contemporary magic.

Mgr. Jindřich Veselý (*1978) je postgraduální student Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se myšlením Jana Patočky a Rudhyarovou filosofií operativní celostnosti.

Archanděl Michael v antroposofii a spiritualitě Obce křesťanů

VNITŘNÍSLUNCE MICHAEL

Adam Borzić

V antroposofii vyvinuté rakouským esoterikem Rudolfem Steinerem, duchovní škole, která se představuje jako duchovní věda, je angelologie významná už z toho důvodu, že antroposofické universum je spíše polycentrické nežli monocentrické. Místo orientace na jediný transcendentní zdroj hovoří Steiner raději o božském duchovním světě,¹ i když v jeho textech nalezneme i úvahu o jediném Já kosmu a také tradiční trojiční terminologii. Andělé a archandělé mají v tomto systému významější a dynamičtější úlohu než v tradičních monoteismech.

Specifické místo ovšem sehrává v antroposofickém světonázoru a spiritualitě Obce křesťanů² postava archanděla Michaela. Ten je podle Steinera vůdčím duchem našeho úseku dějin, a proto s ním přichází i specifická spiritualita. Právě v této době jsou dostupné jedinečné úkoly a síly.

Sluneční Michael – vládce tohoto věku i podzimního času

Steiner člení lidské dějiny na úseky odpovídající vždy zhruba čtyř stům až pěti stům letům. Těm odpovídá vláda jednotlivých archandělů. Jeden z nich vždy vystoupí do sféry Prasil (vyšší hirearchie) a odtud vládne dané epoše. (Podobné pojetí v nedávné době rozpracoval a metodologicky nově uchopil slovenský autor Emil Páleš ve své *Angelologii dějin*.³) Předchozí éře vládl archanděl Gabriel, spojený s tématem zvěstování a vtělení. Historické směřování k racionalismu a sekularizaci souvisí s jeho působením.

V listopadu roku 1879 Michael vystřídal Gabriela a začal z astrální pláně působit na fyzický svět.⁴ Michaelova vláda představuje zásadní obrat v duchovním životě. Steiner tvrdí, že odvrácenou stranou Gabrielova působení, které vedlo k probuzení lidského, odbožštěného vědomí, je růst materialismu. Ten není sám o sobě špatný, protože „je součástí božského plánu stvoření a má v celku vesmíru svůj účel a své určení“.⁵ Nicméně jeho temné síly už začaly získávat převahu, a proto se vlády musí ujmout Michael se svými specifickými dary. Jeho panství má pak trvat až do roku 2400, kdy bude vystřídán strašlivým archandělem hněvu Orifielem.

Zatímco v Gabrielově extrovertní epoše probíhal duchovní život ve skrytu, začíná podle Steinera v michaelské době *esoterní Slunce*.⁶ Tato vysoká duchovní bytost přinese odvrát od materialistických hodnot a příklon k svobodně rozvíjenému duchovnímu životu. Projevem toho je i založení duchovní vědy – antroposofie, která je jím inspirována.⁷ To se z karmického hlediska má podle Steinera stát přípravou na temný věk Orifiela. Navíc od začátku se Michaelova vláda musí potýkat s působením boha Mamonu, který není z okultního hlediska pouze bohem peněz, ale právě tak je odpovědný za šíření bacilů, virů a nákaz, jejichž mutace a šíření Steiner předpovídal.⁸

Michael nastupuje svoji vládu v nejnepříznivějších časech kosmicko-lidské individuace a má v tomto věku působit jako učitel duchovní svobody a ochránce před rozkladnými silami zla (v tom se jeho antroposofické působení podobá tradičně křesťanskému.). Stává se tak principem *vnitřního slunce*.⁹ To jej spojuje s postavou Krista, která je v antroposofii pojímána jako inakranovaná Nejvyšší sluneční bytost. Michael bývá v antroposofii popisován jako tvář Kristova. Jeho vláda je tak spojena s tzv. Kristovým *sestoupením na astrální pláň* a s přítomností Krista v mentální sféře.

Michaelova úloha se ovšem projevuje také během ročního cyklu, neboť archandělé se podle Steinera podílejí coby duchovní mocnosti na tvorbě kosmického koloběhu. Rok je rozdělen mezi čtyři nejznámější archanděly, s nimiž se setkáváme i v tradičním evropském hermetismu a magii. Gabriel je vládcem vánočního období - zimy, Rafael je pánem velikonoční-

ho času - jara, Uriel spravuje svatojánskou dobu čili léto a Michaelovo působení spadá na podzim. Jeho doba začíná 29. září (kdy se tradičně slaví i v katolické církvi svátek sv. archanděla Michaela a všech svatých andělů) a končí adventem.¹⁰ Není bez významu, že *vnitřní slunce* vládne v nejtemnějším údobí roku.

Steiner pracuje ve své kosmologii i s alchymickými obrazy. Na přelomu léta a podzimu vrcholí tzv. sulfurizace - sirnatění. Zhruba od půle srpna se na obloze objevují meteorické roje. Toto „kosmické železo“ Steiner spojuje s archandělovým mečem, jedním z jeho tradičních emblémů.¹¹ Tento proces se odehrává i na mikrokosmické úrovni. Železo poskytuje makrokosmu i mikrokosmu síly vůle, potřebné pro zápas s drakem – *ahrimanskými* silami, které se v rámci ročního cyklu i dějin se pokoušejí rozpustit člověka v „kosmickém snilkovství“,¹² rozpustit jej ve víření hmoty. Svátek Michaela i celá michaelská doba je tak pojímána jako svátek vůle a jasného myšlení. Jde o spojení vůle a myšlení v jediný celek.

To má pak opět svoji dějinnou aplikaci. Úkolem michaelského věku je síly hmoty nazít duchovně: Steiner píše: „*Jako musíš proměnit svůj názor o hmotě přetvořením přírodovědy ve vědu o duchu, tak musíš od toho, čím ti železo bylo až dosud, pokročit vzhůru k chápání železa meteorického, železa Michaelova meče.*“¹³ V této poznámce lze snadno nalézt i Steinerovo pojetí vlastní duchovní vědy – antroposofie, která inspirovaná archandělem má nahradit materialistickou přírodovědu gabrielské epochy.

Michaelský impuls

ke kristovskému humanismu

Archandělovo působení přináší tři epochální dary – úkoly – zjevení: přeměnu mrtvého i organického myšlení v myšlení srdce, pochopení mezilidských vztahů jako nové svatostné přítomnosti božství (neboli nalézání Boha v lidskosti) a konečně svobodnou duchovní cestu přesahující instituční kotvy.¹⁴ Protože je Michael nositelem Kristova impulsu, je také nositelem inkarnace. Michaelský věk má být epochou svobodného lidství - boholidství. A jeho spiritualita musí být činorodá, volná a myšlenková se sídlem v srdci.

Hebrejská etymologie Michaelova jména vede k otázce: „Kdo je jako Bůh?“ a tato otázka je podle antroposofie výzvou doby. Podle kněze Obce křesťanů a antroposofického autora Rudolfa Frielinga se původně této otázky zmocnil „odpůrce člověka“.¹⁵

Michael proto svým jménem chrání majestát Boží velikosti a sráží veškerou bohorovnost a zpupnost z nebes. Ovšem tato otázka zaznívá po příchodu Krista jinak, jelikož Kristus *znovu posvětil lidské bytí*.¹⁶ Po inkarnaci se otázka převrátila a nyní je Michael průvodcem k pokorné odvaze *být jako Bůh* – k theosis, řečeno terminologií východního křesťanství.¹⁷ Křesťan je podle této vize povolán k božskému lidství.

Duchovní svobodu pak umožňuje michaelův důraz na vůli a myšlení a jejich spojení v srdci. Myšlení v srdci je pro antroposofii cílem i prostředkem. Je metodologií duchovního bádání. Toto myšlení je imaginativního a organického charakteru. Steiner je původně označuje mnoha výrazy: organické, prosté smyslovosti, vnitřně formující, tvořivé, prožívané, nadlogické, umělecké, křesťanské, svátostné. Později, kolem roku 1924, přechází k výrazu *myšlení srdce*. Ve společenské příloze časopisu Goetheanum nalezneme větu: „*Nastalo období Michaelovo. Srdce začínají mít myšlenky*.“¹⁸ Takové myšlení zažehuje úcta k poznávanému, proto je nejadekvátnějším jazykem takového poznávání obrazná řeč – imaginativní, básnické vědomí.¹⁹ Kněz obce křesťanů Jan Dostal to demonstuje na příkladu Steinerovy průpovědi, která zobrazuje spříznění mezi květinou a motýlem:²⁰

*Pohled' na rostlinu:
Je to motýl
upoutaný zemí.
Pohled' na motýla,
je to rostlina
odpoutaná kosmem.*

Toto úctou prodchnuté myšlení má nahradit neosobní řeč racionalismu a materialismu, která nenahlíží skutečnost z duchovního středu Já – ze srdce. Jedná se tedy o myšlení, které spojuje cit, vůli a logos. Myšlení mrtvé má být podle antroposofie vystřídáno ožvlým, srdcem prodchnutým myšlením. Takové myšlení pak zákonitě vede k rozvinuté vnímavosti vůči druhým lidem a bytostem a k schopnosti se do nich vcítit.

Americký antroposof, alchymista a meteorolog Dennis Kloeck nabízí řadu cvičení, jejichž praxe by měla vést k aktivaci myšlení srdce a schopnosti do druhého svým cituplným myšlením vstoupit.²¹ Toto myšlení se manifestuje v tvořivé službě komunitě, protože Michael je současně zvěstovatel jiného, spravedlivějšího a komunitnějšího uspořádání společnosti v duchu Steinerovy nauky o trojčlenné společnosti.²² Odtud také důraz na aplikování antro-

posofických poznatků např. v pedagogice, zemědělství, lékařství nebo umělecké tvorbě. Humanistický ráz tohoto esoterismu se projevuje jeho zapojením do společnosti a jejich potřeb a odmítnutím tradiční skrytosti esoterních věd a umění, která je po Kristu už zbytečná, protože mystérium Golgoty se odehrálo veřejně – stalo se dějinným. A protože Michael je specifickým nositelem Kristova osvobození, odehrává se tento přechod právě v jeho době, byť zatím jen u nepočetných skupin.

Milan Horák, kněz Obce křesťanů a spisovatel, připomíná, že historická zjevení archanděla Michaela, především v italském Garganu, se nesou ve znamení překračování institucionálních hradeb a ztuhlých duchovních forem minulosti (v jednom případě si archanděl vysvětlí poutní místo sám, v druhém případě vybídne věřící, aby si rozebrali jeho chrám).²³ Tak se tradiční michaelská zjevení v Itálii stávají v antroposofii a spiritualitě Obce křesťanů obrazem onoho třetího úkolu – zjevení – svobodné duchovnosti. Obec křesťanů aplikuje tuto vizi nepřítomností závazné doktríny a svobodným etickým rozvojem jejích členů bez jakýchkoliv institucionálních nároků. Michaelovi je vyhrazená celá jedna liturgická doba a jeho svátek patří v Obci křesťanů k nejvýznamnějším slavnostem kultického roku. Jakkoli je navázání spiritualit Obce na antroposofii volné, lze říci, že Obec křesťanů je michaelskou církví v intencích Steinerova učení.

Závěr

Neantroposofovi se může tato michaelská mytologie jevit jako svérázná až svévolná hra s tradiční angelologií. Zakladatel antroposofie a inspirátor hnutí náboženské obnovy, které vykrystalizovalo v Obec křesťanů, do tohoto obrazu vetkal základní důrazy své spiritualit a svého světónázoru. Michaelova vláda je symbolem další evoluční fáze po události Krista, která stojí ve středu kosmických i lidských dějin, a jejím obsahem je odhalení svobodného božského lidství a rozvoj jeho sil. Jedná se o esoterně orientovaný humanismus, jehož metafyzickým základem je veskrze tradiční křesťanská idea vtělení Božího Slova. Ve spiritualitě Obce křesťanů pak nachází toto pochope-
ní své eklesiální a liturgické vyjádření. ■

Bc. Adam Borzič (*1978) je básník, psychoterapeut, šéfredaktor literárního občasníku Tvar a student religionistiky.

Socha archanděla Michaela v Kijevě.

Poznámky

- 1 Ivan ŠTAMPACH: *Anthroposofie*, Olomouc: Votobia, 2000, s. 29.
- 2 Navázání antroposofie na Obec křesťanů má spíše volný, nedogmatický charakter. Jakkoli většina členů a sympozantů Obce z antroposofických podnětů čerpá, existuje ve spiritualitě Obce křesťanů zřetelná tendence spojovat tyto podněty s tradiční křesťanskou spiritualitou.
- 3 Emil PÁLEŠ: *Angelologie dějin: synchronicitu a periodicitu v dějinách*, Bratislava: Sophia, 2004, TÝŽ: *Sedm archandělů: rytmy inspirace v dějinách kultury a přírody*, Bratislava: Sophia, 2007.
- 4 Rudolf STEINER: *Esoterní hodiny 1904 - 1909*, Hranice: Fabula, 2011, s. 138.
- 5 Ibid.
- 6 Ibid., s. 139.
- 7 Josef KRČEK: *Zemské zrcadlení zářivého Michaelova šatu*, *Stretnutie*, s. 3.
- 8 STEINER, 2011, s. 139.
- 9 KRČEK, s. 3.
- 10 K problematice působení archandělů během ročního cyklu viz Rudolf STEINER: *Imaginace ročních dob*, Semily: Ophurus, 2004, Steinerovo pojetí ročních dob rozvíjí svým způsobem český autor: Karel FUNK: *Tajemství čtyř ročních období: esoterika roku v ozvěnách nitra*, Praha: Eminent, 2004.
- 11 STEINER, 2004, s. 16-17.
- 12 Ibid., s. 16.
- 13 Ibid., s. 21-22.
- 14 K michaelským úkolům viz Hans-Werner SCHROEDER: *Andělé a lidé*, Praha: Grada, 2010.
- 15 Rudolf FRIELING, Jméno Michael, *Okruh a střed*, č. 3/2008, s. 3.
- 16 Ibid., s. 3.
- 17 Některé Steinerovy postoje mají analogii v myšlení ruského mystika a filosofa Vladimíra Solovjova. Ostatně Steiner předvídal Michaelův věk také jako věk Slovanů, protože právě oni jsou blízcí kultuře srdce. Důrazem na člověka, jeho svobodné sebeurčení a konání ve světě radikálně pojetého vtělení se Steiner blíží i některým teologům tradičního křesťanství (Boenhoeffer, Rahner).
- 18 Jan DOSTAL: *Na cestě „myšlení srdcem“*, Bratislava: Priatel'sta společenstva kresťanov s. 37.
- 19 K problematice básnické řeči ve vztahu k antroposofii viz John ALLISON: *A Way of Seeing: Perception, Imagination, and Poetry*, Great Barrington: Lindisfarne Books, 2003 (připraveno k českému vydání v nakladatelství Fabula).
- 20 DOSTAL, s. 42.
- 21 Viz jeho knihu Dennis KLOECK: *Alchymie: škola zření – průvodce vyšším vnímáním*, Hranice: Fabula, 2010.
- 22 I to je důvod, proč na antroposofy často narazíme v protestních hnutích usilujících o proměnu současné civilizace a politického řádu.
- 23 Milan HORÁK: S archandělem na tenkém ledě, *Okruh a střed*, č. 3/2008, s. 5-11.

Andělské bytosti se do postmoderní spirituality hodí; dokazuje to i úspěch Lorny Byrneové

ANDĚLÉ POSTMODERNÍHO NEBE

Zdeněk Vojtíšek

Na postmoderní poptávku po osobně prožívané spiritualitě patrně nejlépe odpovídá hnutí Nového věku (New Age). V tomto hnutí má jen zřídka místo bůh, který by měl osobní rysy. Spíše se hovoří o kosmickém vědomí, zdroji energie, světle, energetickém zářiči apod. Možná právě kvůli neosobnímu božství nabyla v hnutí Nového věku na důležitosti škála bytostí, které „přemošťují“ božskou a lidskou sféru: nanebevzatí mistři, nadlidští duchovní rádci a průvodci, mimozemské entity, gnómové, víly, skřítky a mnohé další. Klíčovou roli mezi nimi hrají andělé.

V této škále bytostí, kterou hnutí Nového věku ostatně téměř celou převzalo jako dědictví Teosofické společnosti,¹ je totiž právě k andělům možné se vztahovat osobně až intimně. Kromě pocitu blízkosti ovšem poskytují andělé těm, kdo věří v jejich přítomnost, mnoho dalšího: pocit bezpečí, oporu v náročných situacích (díky radám od andělů a jejich osobnímu vedení) anebo vědomí neviditelného řádu, o němž se andělé starají (tak, že se děje jen to, co se má dít). Andělé tímto způsobem o člověka pečují a zároveň ho motivují k péči o druhé (mohou být např. vysílání na pomoc jiným lidem), což člověku umožňuje cítit se dobře a povzneseně. Přesvědčení o existenci andělů poskytuje přijatelná vysvětlení pro páchané zlo (zlí lidé totiž andělé neposlouchají) i přijatelná vysvětlení různých předtuch, mimořádných náhod, znamení apod.

Angelologie hnutí Nového věku je – jak říká holandský profesor západního esoterismu Wouter J. Hanegraaff – „zcela nesystematická“.² Každý autor si tvoří vlastní specifický „svět andělů“, který není zcela kompatibilní s jinými „světy“, a někdy není dokonce ani vnitřně konsistentní. Pro angelologii Nového věku je tak důležité především přesvědčení, že „existují vyšší bytosti, které jsou si vědomy toho, co se děje na Zemi a které se přejně zajímají o duchovní pokrok lidstva.“³

Mezi autory knih o andělech nalezneme několik výrazných osobností. Především je to americká spisovatelka Sophy Burnhamová (*1936). Na *Knihu andělů*⁴ (1990) navázala dalšími „andělskými knihami“, ale i workshopy a semináři. Od konce 80. let vydala řadu knih o andělech Američanka Terry Lynn Taylorová. Kromě jiného doporučuje přímou komunikaci s nimi, tzv. an-

dělskou poštu. Patrně nejznámější je jedna z prvních: *Poslové světla: průvodce andělů k duchovnímu růstu* (1990). Andělská témata zpracovává ve svých knihách i velmi plodná anglická autorka žánru new age Diana Cooperová (*1940). Nejznámější z nich jsou její *Andělské inspirace*.⁵ K popularitě andělů a zvláště tzv. andělské terapie podstatně přispěla Američanka Doreen Virtueová (*1958). Od velmi úspěšné knihy *Andělská terapie* (1997) vydala řadu dalších na stejné téma.⁶ V posledních letech ji ovšem v popularitě předčila Irka Lorna Byrneová (*1955), spisovatelka jednoduchých příběhů.

Byrneová ovšem nenaplnuje představy autorky ve stylu new age zcela. Její křížek na krku, časté zmínky o Bohu a také o satanu či d'áblu (což je v angelologii hnutí Nového věku téměř vyloučené) ukazují, že se od římskokatolických základů neodřízla.

Na druhé straně dobře ví, co potěší její čtenáře, kteří jsou naukou Nového věku často formováni: píše o duchovních energiích a auře nebo připouští putování duše minulými životy.⁷ Netají se přesvědčením, že na náboženské příslušnosti příliš nezáleží a že příslušníci všech náboženství „by měli být pod jedním deštníkem“.⁸ Vychází vstříc i tématům, jakými jsou např. zážitky blízké smrti. Archanděl Michael je v jejím podání blízký křesťanské tradici, ale jména jiných andělů jsou naopak v této tradici neznámá. Domnívá se, že vidí anděly fyzicky tak, jako nikdo jiný. Ostatní lidé ovšem mohou jejich přítomnost aspoň cítit.⁹

Tři knihy, které Lorna Byrneová doporučuje, ¹⁰ uvádějí čtenáře prostřednic-

tím příběhů s anděly do jednoduché nauky. Spočívá v přesvědčení, že andělé jsou každému nablízku a čekají na to, až s nimi lidé začnou komunikovat. Komunikace je velmi snadná – je možné s nimi hovořit v myšlenkách, šeptem nebo telepaticky. Jsou stále na pomoc a s jejich přičiněním lidé pomáhají ostatním. Právě v této pomoci Byrneová spatřuje naději pro svět.¹¹ Její vyprávění působí útěšným dojmem a jsou emocionálně bohatá.

K postmoderní angelologii ovšem patří také výtvarné umění. Řada „andělských knih“ je bohatě ilustrována. Zásadní roli v tomto žánru sehrála německá umělkyně Sulamith Wülfingová (1901-1989). Její kořeny v Teosofické společnosti připomínají, do jaké podivuhodné míry tato společnost (založená roku 1875) ovlivňuje hlavně prostřednictvím hnutí Nového věku západní spiritualitu dodnes. ■

Lorna Byrneová.

Poznámky

- 1 VOJTÍŠEK, Zdeněk (2008): Dědicové H. P. Blavatské, *Dingir* 11 (1), str.
- 2 HANEGRAAFF, Wouter J. (1998): *New Age Religion and Western Culture*, State University of N. Y., str. 198.
- 3 Tamtéž.
- 4 *Česky Kniha andělů*, Praha: Dita, 2005.
- 5 Kromě *Andělských inspirací* (Olomouc: Fontána, 2013) vyšly česky ještě další knihy s tématem andělů: *Světla andělů: andělé nám pomáhají* (Praha: Pragma, 2000) a *Přítomnost andělů* (Olomouc: Fontána, 2012).
- 6 Kromě *Andělské terapie* (Praha: Synergie, 2006) vyšlo česky ještě více než dvacet dalších knih na téma andělů.
- 7 BYRNE, Lorne (2010), *Andělé v mých vlasech*, Praha: Euromedia Group k. s. - Knižní klub, str. 23 a 247.
- 8 Tamtéž, str. 37.
- 9 Rozhovor s Igorem Chaunem 9. 4. 2013, dostupný na adrese <http://www.youtube.com/watch?v=pz7uSQ2FBU4>.
- 10 Kromě *Andělů v mých vlasech* jsou to knihy *Schody do nebe* (2012) a *Andělské poselství naděje* (2013), obě Praha: Euromedia Group k. s. - Knižní klub.
- 11 CINGER, František: Naděje spočívá v tom, že si budeme pomáhat. Rozhovor s Lornou Byrneovou, *Právo*, 13. 4. 2013, str. 20.

Démoni a andělé v díle Paula Coelho

CESTY ZA DUCHOVNÍMI PRŮVODCI

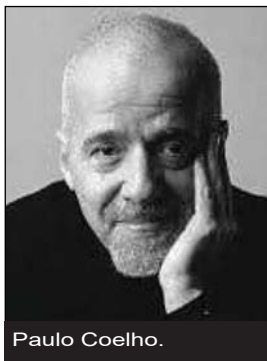
Zuzana Marie Kostičová

Brazilec Paulo Coelho je jedním z nejčtenějších světových spisovatelů. Napsal sice celou řadu mezinárodních bestsellerů, přesto se však v literárním světě netěší nejlepší pověsti – na vině je nejen nízká jazyková a stylistická úroveň jeho knih, zvláště těch prvních, ale především obsah, který je mocně prosycen koncepty New Age. Paradoxně právě kvůli němu však autor dosáhl takového obrovského úspěchu mezi čtenáři, mezi něž se počítají obyčejní lidé i světové politické a umělecké celebrity. Naprosto bez nadsázky lze říci, že Paulo Coelho se počítá mezi nejvlivnější současné New Age guru.

**Zbožný křesťan,
Crowleyho fanoušek**

Základním problémem při analýze duchovních obsahů Coelhoových textů je přitom nedostatek sekundární literatury. Vzhledem k opovržení, se kterým se intelektuální elity staví k Coelhoovu dílu, je poměrně pochopitelné, proč o něm existuje pouze několik málo dostupných literárně-vědeckých článků, a to ještě z většiny značně obskurních. Neexistují pak naprosto žádné dostupné religionistické práce, které by se tímto autorem zabývaly. Nejvýznamnějším sekundárním pramenem proto zůstává Coelhoův životopis z pera Fernanda Moraise, jenž měl příležitost seznámit se s částí rozsáhlých Coelhoových deníků, které také v knize na mnoha místech rozsáhle cituje (v tom také spočívá obrovská hodnota tohoto životopisu). Jelikož se však jedná o biografii oficiální a Coelhoem předem schválenou, je pochopitelné, že Coelhoův mýtus spíše podporuje, než že by jej kriticky zhodnocovala.

Paulo Coelho (*1947) byl vychován ve striktně katolické atmosféře a dlouhodobě dokonce navštěvoval jezuitské gymnázium, intenzivní křesťanská atmosféra pak panovala i v rodině. Morais dosvědčuje, že v dětství a v rané pubertě byla Coelhoova zbožnost téměř až vypjatá. O to intenzivnější byla pak revolta, která byla zřejmě spojena se vzdorem proti přísnému otci. Zpočátku nabrala podobu módního koketování s marxismem, tolik typickou pro latinoamerické intelektuály; ruku v ruce s ní pak šel prudký úpadek školního prospěchu a celkové kázně. V téže době se zřejmě také zformo-

Paulo Coelho.

vala Coelhoova až velikašská fixace na to, že se jednoho dne stane spisovatelem světové slávy. Otec reagoval po svém - Paulovo bouřliváctví si vyložil jako duševní labilitu a několikrát ho nechal násilím hospitalizovat na psychiatrické klinice, kde se mu dostalo terapie s pomocí elektrošoků a intenzivní medicíny. Postup to byl zřejmě

spíše kontraproduktivní, protože mladý Coelho z kliniky opakovaně utíkal.

I přes to, že otec posléze povolil a nechal syna přeložit na méně náročnou (a méně striktně katolickou) školu, následovala později daleko intenzivnější duchovní vzpoura v podobě koketování se satanismem. Ta postupně vyústila v zájem o texty Aleistera Crowleyho a styky s brazilskou odnoží Ordo Templi Orientis. Tou dobou už se živil psaním písňových textů pro tehdejší brazilskou popovou hvězdu Raula Seixase a okultní motivy prosakovaly i do skladeb, které pro Seixase napsal – to se týká především Coelhoova textu k hitu *Sociedade Alternativa* (Alternativní společnost), který oslavuje Crowleyho a Thelému.¹ Coelho v té době zároveň jezdil po Brazílii a přednášel dětem o dramatu a herectví: z deníků vysvítá, že se i v těchto přednáškách snažil propagovat myšlenky O. T. O. V květnu 1974 poté po letech čekání do řádu konečně sám vstoupil.²

Několik dní na to došlo k podivnému zážitku, který Coelho interpretuje jako setkání se Satanem.³ Ráno se vzbudil ve svém bytě v Riu a náhle ucítil podivný pach, uslyšel řinčení střepů a záhadné hlasy a udělal se mu strašlivě zle. Podobné pocity měla

údajně i Coelhoova tehdejší partnerka Gisa. Zážitek trval několik hodin, které pár strávil očišťováním pod ledovou sprchou a čtením pasáží z Bible. Když se k večeru konečně pocit ďábelské přítomnosti rozplynul, popadla dvojice nejnutnější potřeby a doslova z bytu uprchla. Coelho následně z O. T. O. okamžitě vystoupil. Celá věc však měla své další následky – jednak jej okamžitě opustila Gisa a vzápětí byl zatčen a kvůli svému veřejnému působení několik dnů vyslýchán a mučen.⁴ Tento sled událostí Coelho později interpretoval jako zasloužený trest boží za následování Satana.⁵

Z krátkých námluv se Šelmou vyšel Coelho značně ořesen a pokorně se vrátil k někdejší katolické zbožnosti, to mu však nebránilo v poměrně uvolněném životním stylu ovlivněném hnutím hippies. Protože mu tantiémy za texty pro Seixase vynášely velké peníze, měl také možnost cestovat. Už dříve podnikl dlouhou cestu do USA a deníky prozrazují jistý vliv, který měly na interpretaci této cesty knihy Carlose Castanedy.⁶ klíčová událost byla však spojena s několikaměsíčním výletem do Evropy. Jedním ze zastávek byl koncentrační tábor v Dachau, kde Coelho prožil intenzivní duchovní zážitek, který dlouhodobě odmítá blíže specifikovat a s kterým se nesvěřil ani svému oficiálnímu životopisci. Šlo zřejmě o jakési světelné zjevení, které následovalo krátce po děsivé úzkosti, která jej přepadla v dachauské plynové komoře.⁷ O několik dní později pak měl Coelho za podobně duchovně vypjatých okolností potkat svého tajuplného duchovního mistra a z tohoto setkání údajně povstalo zasvěcení, které nejen že podnítilo nový Coelhoův duchovní obrat, ale zároveň se zřejmě stalo počátkem jeho literární kariéry.

Tento článek prošel recenzním řízením.

R. A. M.

K setkání se záhadným mistrem, kterého Coelho ve svých knihách nazývá zkratkou J. (a který se snad jmenuje Jean),⁸ došlo krátce po návštěvě Dachau. Coelho tehdy seděl v jakési kavárně v Amsterdamu a náhle měl pocit něco podobného tomu, co cítil v koncentračním táboře během zjevení. Přistoupil k muži, který seděl nedaleko a kterého zřejmě považoval za příčinu tohoto pocitu, a otázel se ho, co po něm chce. Postupně si začali povídat a ukázalo se, že muž je členem okultního řádu R. A. M. Coelho se stal jeho žákem a plnil podle jeho pokynů nejrůznější úkoly, provozoval rituály a procházel nejrůznějšími formami zasvěcení.⁹

Coelho tvrdí, že R. A. M. je starý okultní křesťanský řád založený v r. 1492.¹⁰ Celý název řádu má znít *Regnum agnus mundi* („království beránka světa“), za jednotlivá písmena akronymu se pak dosazuje i rigor, amor, misericordia (síla, láska, milosrdenství). Je třeba konstatovat, že celá mytologie, kterou Coelho řád opředl, je značně suspekt. Především k němu neexistují absolutně žádné dostupné spolehlivé prameny (respektive vůbec žádné, nepočítáme-li Coelhoovy texty a reakce na ně) a už sám latinský název, který je gramaticky špatně (správně by zněl *regnum agni mundi*), cosi naznačuje.

Nelze samozřejmě vyloučit, že Coelho pouze vymyslel krycí název pro existující okultní řád, který si nepřál publicitu. Novináři se přirozeně velmi pídili po tom, kdo může být Coelhoův záhadný mentor, ale nikomu se jej nepodařilo vypátrat, existuje pouze jedna fotografie, jejíž autor Coelho zvětčnil v doprovodu neznámého šedovlasého muže, a veřejnost se dohaduje, že snad zachycuje právě mistra J. Coelho se k tomu údajně vyjádřil šalamounsky slovy „není-li to on, je mu hodně podobný“.¹¹ Stejně tak není dohledatelná žádná hierarchie řádu, známa jsou pouze čtyři jména žáků, které (údajně na pokyn svého mistra) musel Coelho osobně vyučovat.¹²

Zdaleka nejpravděpodobnější však je, že řád R. A. M. je ve skutečnosti beletristickou fikcí inspirovanou autorovými zkušenostmi s O. T. O., kterou Coelho živí tvrzením, že se jedná o ryzí pravdu. Jak je zjevné z Moraisova životopisu, v Coelhoově životě existují mocné precedenty, které takový výklad činí velmi pravděpodobným. Už v době, kdy pracoval v novinách, neměl zřejmě Coelho nejmenší problém psát zcela vymyšlené články, které poté prohlá-

šoval za autentické reportáže, ba dokonce ani vydávat cizí práci za svou vlastní, jako především v případě knihy o vampyrismu.¹³ Prohlášení zážitků za autentické byl však každopádně mistrovský tah – na celosvětové úrovni to propůjčilo Coelhoovým knihám kredibilitu a přitažlivost, které by přiznaná fikce nikdy mít nemohla.

Andělé, New Age a Coelho

Západní esoterismus se vždycky vyznačoval velkou pozorností vůči zprostředkovatelským bytostem, které mohou adepta tajných nauk vyučit dávné moudrosti přímo, bez nutnosti dlouze studovat staré spisy. Tradičně mezi tyto bytosti patřili i andělé, typicky např. v renesanční andělské magii Johna Dee nebo Johana Trithemie. Jak však postupně slábl vliv křesťanství na Evropu, nahrazovaly se postupně andělské a démonické bytosti jinými moudrými prostředníky, např. osvícenými mistry (teosofie), inteligentními mimozemskými bytostmi (UFO kultury), dušemi mrtvých (spiritismus) apod. Tento úbytek důrazu na křesťanské motivy se projevil i v hnutí New Age, které je dědicem zmíněných proudů a kam lze Paula Coelhoa víceméně počítat. Na druhou stranu vzhledem k eklekticismu hnutí Nového věku zde nadále existuje otevřený prostor k interpretaci a zahrnování vlastních nových i starých konceptů, zvláště když o andělech mluví i významné postavy New Age, např. George Trevelyan nebo Ramtha,¹⁴ o andělské pomoci se zmínil také Edgar Cayce.¹⁵ Přesto se andělé vyskytují spíše u autorů silně ovlivněných křesťanstvím, a to většinou okrajově. Hrají zde zpravidla roli vyšších bytostí, které zprostředkovávají komunikaci mezi Bohem a lidmi a pomáhají lidem vést na cestě životem; jak je však typické pro individualismus tohoto hnutí, chápání andělů je v New Age silně závislé na osobnosti toho kterého autora a většinou i poměrně vágně formulované.¹⁶

Viděli jsme, jak hluboce Paula Coelhoa ovlivnilo mocné katolické duchovní podhoubí typické pro většinu Latinské Ameriky. Právě skrze křesťanskou výchovu a pozdější negativní zkušenosti s O. T. O. se duchovní koncepty Paula Coelhoa výrazně snoubí s postavami světců, andělů i démonů a silně se odvolávají na Ježíše jako klíčového duchovního učitele. Konkrétně andělé pak hrají v Coelhoově díle silnou roli (rozhodně větší než Kristus) a v několika knihách je jim propůjčena dokonce klíčová úloha – to se týká konkrétně prvního zá-

sadního Coelhoova textu, kterým je *Poutník: Mágův deník*, a především pak knihy *Val-kýry*, jejímž námětem je přímo hledání anděla strážného a komunikace s ním.

Mágův deník vypráví o pouti hlavního hrdiny do Santiaga de Compostela, na cestě ho přitom doprovází duchovní průvodce Petrus.¹⁷ Ten poutníkovi cestou postupně odhaluje různé moudrosti a učí jej rituálům R. A. M., pomůže mu soustředit se na to podstatné, ujasnit si základní body své duchovní cesty i poznat svého nepřítele a zvítězit nad ním. V knize je primárně silně patrný vliv Carlose Castanedy – v textu se několikrát odkáže na „starého indiánského čaroděje dona Juana“¹⁸ a scény s „nepřítelem“ (kterého představuje velký černý pes) jsou psány téměř podle castanedovské předlohy, stejně jako scéna u vodopádu, scéna s pohřbením žijící či obecně úvahy a reakce hlavního hrdiny.¹⁹ V textu se objevuje např. setkání s „osobním démonem“, jenž se později ukáže být ambivalentní průvodcovskou postavou zvanou „Posel“ (propojovanou nikoli s ďáblem, ale spíše s Hermem Trismegistem a podobnými prostředkujícími postavami), která může být velmi užitečná, ale zároveň dokáže svést na scestí.²⁰ Dokud se hlavní hrdina nenaučí s Poslem jednat, poznat jeho pravé jméno a záměrně jej vyvolat, zjevuje se mu tato bytost v různých podobách a pokouší jej a dráždí. Předobrazem setkání s ní je střet Ježíše a ďábla na poušti a pokušení Krista – Coelho interpretuje tuto scénu právě jako moment střetu s osobním démonem, jehož svodům se musíme vyhnout, abychom mohli využít jeho schopnosti rádce a průvodce. Na rozdíl od ambivalentního „posla“ jsou andělé zcela dobré bytosti, které ochraňují, vedou a inspirují.²¹

Po stopách anděla strážného

Zatímco v *Mágově deníku* se Coelho věnuje daleko spíše Poslu a o andělech se zmiňuje spíše okrajově, autobiografické *Val-kýry*²² vyprávějí o cestě do pouště, během níž hlavní hrdina Paulo doufá nalézt svého anděla strážného, promluvit si s ním, a dokonce jej spatřit na vlastní oči. To se mu nakonec podaří, musí však předtím projít několika fázemi různých rituálů, které je zbavují zbytečné negativní duchovní přítěže a starých nebezpečných rozhodnutí i konfučních emocí. Hned zkraje knihy hlavní postava odhalí, že technikou, jakou lze s andělem strážným rozmlouvat, je channeling, v Coelhoově podání samomluva, z níž postupně začnou plynout andělova

slova. Než však anděla spatří, čeká ho několik přechodových rituálů, konkrétně „zrušit smlouvu“, „přijmout odpuštění“ a „uzavřít sázku“. Druhý z těchto kroků předpokládá mocný „rituál, který ruší rituály“, o němž se však kniha vyjadřuje jen mlhavě a Coelho zdůrazňuje, že jde o příliš esoterické vědění na to, aby je zcela odhalil.²³

„Zrušení smlouvy“ spočívá v odstranění překážek, které si člověk sám klade. Kniha, kterou Coelho uvádí jako autobiografii, popisuje děsivý zážitek krátce po vstupu do O. T. O. a zdůrazňuje, že přesto, že poté přišel boží trest (v podobě policejních výslechů, následných neuróz apod.), si největší trest uložil Coelho sám tím, že sám podvědomě sabotoval svou vlastní snahu o uskutečnění svých snů.²⁴ Smlouva, kterou je třeba „zrušit“, je pak smlouvou se sebou samým, podle níž nejsme hodni dosáhnout svých snů. V druhé fázi je třeba „přijmout odpuštění“, člověk se musí akceptovat takový, jaký je, včetně svých pudů a negativních emocí, a odpustit si své chyby.²⁵ „Přijetí sázky“ se pak ve *Valkýrách* prezentuje jako moment, kdy hlavní hrdina vsadí vše na to, že svého anděla skutečně spatří. Druhý den nato skutečně dojde k nadpřirozenému setkání, které nese všechny rysy klasického konceptu *mysterium tremendum et fascinans* – nadšený a zároveň k smrti vyděšený hlavní hrdina se v poušti skutečně octne v přítomnosti svého anděla strážného, na kterého se hrůzou nedokáže ani podívat, a spatří tak pouze zlatou zářící paži, která napíše do písku několik veršů z Izajášova proroctví. Na místě, kde k setkání došlo, postavil pak hlavní hrdina sošku své patronky Panny Marie z Aparecida a zanechal zde nápis vyrytý do vlastnoručně vybetonované půdy.²⁶ Minimálně tento bod je zřejmě skutečně autobiografický, jelikož Morais v životopise prezentuje fotografii z tohoto místa – sošku již před časem někdo stihl ukrást, ale betonový nápis je tam údajně stále.²⁷

Coelhův anděl strážný je pomocná a průvodcovská bytost, jež je na rozdíl od ambivalentních Poslů naprosto dobrá a spolehlivá. Zcela v duchu New Age jsou překážky, které leží mezi námi a setkáním s naším andělem, jen ty, které jsme si sami nakladli do cesty. V *Mágově deníku* pak autor několikrát zdůrazňuje, že „cesta do Santiaga je cestou obyčejných lidí“.²⁸ Přesto, že ve svých knihách mnohokrát upozorňuje, že rituály a cvičení R. A. M. se musejí provádět pouze pod dohledem učitele, naznačuje zároveň, že dokážeme být sami

svými vlastními učiteli (viz např. „Tradice Slunce“ v románu *Brida*²⁹). I přes důraz na kolektivní okultní rituály a tajné řády jsou proto Coelhoovy knihy oslavou individualismu a eklekticismu New Age. Snad právě proto tak nesmírně oslovily svou neobyčejně širokou mezinárodní čtenářskou obec.

Závěr

Tento krátký text nemůže mít příliš velké ambice a jeho hlavním posláním bylo uvést problematiku Paula Coelhoa a jeho díla do odborného kontextu, nastínit jeho význam a poukázat na některá zajímavá témata, která se jeho romány vinou jako červená nit (zvláště na Coelhoovo zacházení s motivem anděla). Za klíčové a velmi zajímavé pro budoucí hlubší religionistický výzkum považují především následující: a) prolínání katolicismu a New Age a reinterpretaci katolických motivů jako např. andělů, včetně specifík latinoamerického křesťanství; b) vliv okultních hnutí (zvláště O. T. O.), Aleistera Crowleyho i brazilských satanistů na Coelhoovo dílo a na jeho (pravděpodobně fiktivní) řád R. A. M.; c) vliv Carlose Castanedy a přejímání castanedovských motivů (které, jak jsme viděli, jsou hlavně v raných textech všudypřítomné a nepřehlédnutelné); d) vliv dalších nových náboženských hnutí, jako např. inspirace hnutím Wicca dobře viditelná v románu *Brida*; a e) analýzu praktických dopadů četby Coelhoa na čtenáře, zvláště na ty, kteří se setkávají s novou spiritualitou poprvé.

I přes to, že světová literárněvědná veřejnost shodně považuje Coelhoovy knihy za nehodné zájmu, je totiž nesporným faktem, že Coelhoa čtou doslova miliony lidí. Jeho knihy nejsou nikterak zvlášť hluboké ani zajímavé z hlediska religionistiky, jejich vliv je však nepopíratelný a jejich popularita naznačuje, že pro určitou část čtenářů slouží jako uvedení do jakéhosi eklektického duchovního hledání a do spirituality Nového věku. Jejich populární, čtivý charakter a Coelhoova pověst (jeho renomé je totiž především spisovatelské, nikoli „guruovské“) k nim pak otvírají cestu i lidem, kteří se o duchovno nikdy předtím aktivně nezajímali.

Poznámky

- 1 Fernando Morais, *Mág: Paulo Coelho: Podivuhodný příběh jednoho z nejčtenějších autorů na světě*, Praha: Argo 2009, s. 252-253.
- 2 Tamtéž, s. 240, 254.
- 3 Tamtéž, 255-259; Paulo Coelho, *Valkýry*, Praha: Argo 2010, s. 89-97.
- 4 V Brazílii v té době vládla vojenská junta v čele s generálem Geiselm, která tvrdě perzekvovala opozici; policie se během tohoto období neštítala ani týrání poli-

tických vězňů při výslechu a ti nejnejpohodlnější občané zmizeli beze stopy (viz též Jan Klíma, *Dějiny Brazílie*, Praha: NLN 1998, s. 312-317). Raul Seixas a Paulo Coelho se dostali do hledáčku tajných služeb právě kvůli textu písně *Sociedade Alternativa* a kvůli (planěmu) podezření z kontaktů s komunistickou stranou.

- 5 Morais, *Mág*, s. 260-276, viz též Coelho, *Valkýry*, s. 99.
- 6 Tamtéž, s. 199.
- 7 Tamtéž, s. 333-338.
- 8 Paralela s Castanedovým donem Juanem je nasnadě.
- 9 Morais, *Mág*, s. 339-340, 343.
- 10 O řádu se Coelho stručně zmiňuje především v *Mágově deníku* (Paulo Coelho, *Poutník: Mágov deník*, Praha: Argo 2005, s. 7, 16), viz též Morais, *Mág*, s. 340.
- 11 Morais, *Mág*, s. 484.
- 12 Tamtéž, s. 471.
- 13 Ale též v případě knihy *Archivy pekla*, která, ač podepsaná Coelhoovým jménem, neobsahuje ani jedinou čárku z jeho pera; stejně jako studie o vampyrismu, kterou si nechal napsat na objednávku a jméno pravého autora zamlčel (a to i přes to, že mladík pro něj knihu napsal pouze za symbolickou cenu právě v touze spatřit své jméno na obálce) - Morais, *Mág*, s. 346-348, 356-357.
- 14 Wouter J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Thought: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden, New York: E. J. Brill 1996, s. 197-198.
- 15 Tamtéž, s. 31.
- 16 Tamtéž, s. 198.
- 17 Kniha je psána v ich-formě a obecně se zkušenosti hlavní postavy identifikují se zkušenostmi Coelho samotného, což je však zřejmě omyl. Přestože Coelho zřejmě nějakou formu cesty do Santiaga absolvoval, Morais zdůrazňuje, že ve spisovatelových denících popis pouti zcela chybí a dost možná proběhla jiným způsobem, než jak popisuje kniha. Morais, *Mág*, s. 363-370.
- 18 Viz např. už věnování v úvodu: Coelho, *Poutník*, s. 13.
- 19 Castanedův vliv zřejmě stvořil především koncept „bojovníka světla“, který Coelho rozpracovává v krátkých aforismech zvláště v díle *Rukověť bojovníka světla*, Praha: Argo 2006, 157 s.), ale který se objevuje už v *Mágově deníku* i ve *Valkýrách*. Viz též Morais, *Mág*, s. 373.
- 20 Coelho, *Poutník*, s. 55-64. Postava „posla“ je dalším v podstatě vypůjčeným motivem – najdeme zde mocné paralely ke Castanedovu konceptu „spojence“.
- 21 Tamtéž, s. 59.
- 22 I podle Coelhoových vlastních slov se v románu nachází několik autorských licencí, které „dovysvětlují text“. I podle Moraise Coelho se svou ženou skutečně cestu do pouště podnikli, je však otázka, nakolik se průběh děje liší od skutečnosti. Podle toho, co píše Morais, byla cesta do pouště soukromou záležitostí Paula a Christinou a putování s „valkýrami“ (pouštními lesbickými kazaťkami na koních, jež provedou hlavního hrdinu klíčovými rituály), které zabírá většinu knihy, je spíše beletristickou fikcí.
- 23 Morais, *Mág*, s. 407.
- 24 Další Castanedovský motiv – v *Oddělené skutečnosti* se líčí podobný zážitek hlavního hrdiny, který v dětství ublížil malému chlapci a od té doby se rozhodl „věnovat mu všechna svá vítězství“. Carlos Castaneda, *Oddělená skutečnost*, Praha: Panorama, Volvox Globator 1993, s. 120-124.
- 25 Coelho, *Valkýry*, s. 129-140.
- 26 Zážitek popisuje ve své knize: tamtéž, s. 173-174.
- 27 Morais, *Mág*, s. 406, 409.
- 28 Např. Coelho, *Poutník*, s. 151.
- 29 Paulo Coelho, *Brida*, Praha: Argo 2008, s. 23-24.

Voyages to spiritual guides

This article gives a short overview of Paulo Coelho's life and work, with special emphasis on the New Age message of his books and the theme of angels as spiritual companions and guides.

Mgr. Zuzana Marie Kosticová, Ph. D. (*1980) je religionistka specializující se na staré Maye, obecně na předkolumbovskou Mezoameriku i na new age proudy, které z této kulturní oblasti vycházejí (jako spiritualita roku 2012 nebo Carlos Castañeda a autoři na něj navazující).

Rozhovor s angelologem a sofiologem dr. Emilem Pálešem

DUCHOVNÍ INTELIGENCE INSPIRUJÍ EPOCHY

Zdeněk Vojtíšek

RNDr. Emil Pálež, CSc. (*1966) charakterizuje svou práci jako sofiologii, což je úsilí o syntézu tří oblastí poznání (o přírodě, člověku a Bohu), jakož i tří pramenů poznání (zjevení, rozumu a smyslové zkušenosti). Navazuje tím na cíl, který si kdysi vytyčili Jan Amos Komenský, Vladimir Solovjov nebo slovenští Štúrovci. Sedm let redigoval čtvrtletník *Sophia*, vede *Školu angelologie*, přednáší odborně i laikům. Trísvazková *Angelologie dějin* shrnuje 25 let jeho práce – výklad světových dějin skrze archetypy a zákonitosti hlubinné psychologie.

Zdá se mi, že určující myšlenkou vaší práce je předpoklad, že se život na planetě Zemi, život jednotlivého člověka, ale hlavně „život“ lidstva vyvíjejí v určitých rytmech.

Prastaré tradice mluví o duchovních inteligencích, které jako duchové času inspirují tvůrčí epochy v dějinách přírody, v dějinách lidské kultury i v biografii jednotlivce. Sedm archandělů cyklicky inspiruje kulturní epochy v rytmech 2 500 a 500 let jako větší a menší duchové času; ale současně provázejí i jednotlivce v sedmiletích jeho osobního vývinu. Dvanáct cherubů v jistém pořadí vládlo epochám vývoje Země a podobně. Já zjišťuji, zda je na tom něco pravdy. Zda v uvedených časových obdobích skutečně dochází k rozkvětům kulturní tvořivosti, inovacím v evoluci přírody nebo ke zdůraznění jistých osobnostních struktur obsahově odpovídajících tradiční charakteristice dané bytosti. A můj závěr zní, že v tom bylo nějaké pravdivé jádro. Překvapivě mnoho o obsahu a časové návaznosti kulturních epoch i evolučních epoch lze totiž pochopit zevnitř, studiem osobnostních struktur a jejich proměn. Lze dělat i úspěšné predikce.

Mohl byste dát jednoduchý příklad?

V evoluci přírody jde o tzv. *konvergence*. Například v půlce třetihor začala zvířata hromadně rohatět. V prvohorách došlo k analogické přestavbě tělního plánu paralelně u obratlovců i bezobratlých. Ve druhohorách se masivně mutovalo směrem k utvoření citových sociálních vazeb – vznikala emocionální mozek, hlasivky, stupňovala se pohlavní dvoutvárnost a zdobení. Dělo se to nezávisle na prostředí a dědičnosti. V dějinách lidstva jsou to

kulturní epochy jako renesance, baroko, osvícenství, romantismus. Třeba ten druhohorní vývoj odpovídá romantismu v dějinách a znaky romantismu lze velice dobře pochopit z pubertální psychologické struktury. Navíc, takové romantismy se vracely periodicky a synchronně na celém světě. Biologové a historikové tyto konvergence, synchronicity a periodicity nechávají nevysvětleny; lze je však velice dobře uchopit v termínech staré nauky o andělech. Pro staré mudrce to byl Anael, Venuše, Afrodita, Inanna či Hathor – tedy archanděl nebo bohyně lásky, krásy a soucitu – jenž byl duchem času ve 3., 8., 13., 18. století a tyto romantismy podnítil.

Z čeho vycházíte při stanovení toho, jaká kvalita impulsů andělům náleží?

Používám současně terminologie z různých tradic a hledám jejich obsahový průnik, jakož i styčnou plochu s empirickou skutečností. Například sluneční božstva mají společné znaky: jsou vševidoucí, vše znající, vždy bdící, pravdivá, spravedlivá. Ztělesňují světlo poznání. Na druhé straně pozoruji v dějinách periody mimořádného rozkvětu filosofie, logiky, myšlení. Porovnám je navzájem a zjistím, že jsou to skutečně období archanděla slunce, Michaela, tradičního inspirátora filosofie a obojí statisticky koreluje. Tato období byla však známa dříve, než se ty rozkvěty v dějinách odehrály, takže tady nejde jen o to, že by někdo rozkvěty filosofie dodatečně označil za „michaelská období“. Šlo o predikci.

Stejně poznání měly různé tradice. Co Židé zachytili v obraze Michaela, co byl pro Řeky Apollon nebo co se najde v babylonském mýtu o Šamašovi – to odkazuje na stejnou skutečnost či zkušenost, která je reálná. Například Buddha evidentně mluví

o křesťanském archandělu slunce Michaelovi, když říká, že koleso dharmy se otočí jednou za 25 století a buddhové se vrací rytmičky kolem let 3000, 500 před n. l. a 2000 n. l. Buddha pro Indy představuje sluneční archetyp: osvícení, probuzení, osvobozující poznání. Nejenže mluví o stejné obsahové náplni, ale uvádí i rytmus stejné délky a stejná data kulminací jako křesťanská angelologie (opat Trithemius nebo Petr Abano). Obojí odpovídá reálným kulturním vlnám v dějinách, takže je zcela jasné, že mluví o stejné skutečnosti.

Religionista se doposud neodvážil dělat takováto ztotožnění, protože na to neměl dostatečný metodologický nástroj. Má práce to teď prvně umožňuje; je to podnět pro religionistiku. Neopírá se totiž jen o obsahovou shodu mýtů o bozích, ale testuje i jejich stejný časový rytmus a shodu se skutečnými dějinnými vlnami kultury. Například představy židovského Samaela, římského Marta a egyptského Sutecha nejsou identické, ale mají společný rytmus v čase a obsahový průnik, jež odpovídá skutečnosti (reálným výbuchům násilí). Nacházíme tedy reálné jádro, které je pak místně a dobově oděno do částečně odlišných obrazů.

Myslel jsem, že jako inspiraci zmíníte anthroposofii.

Má práce je původní výzkum; buduji myšlenkovou stavbu od základů, od obecně platné zkušenosti. Nikdy neopírám mou argumentaci o anthroposofii ani žádnou jinou duchovní tradici, jako by byli autoritativní. Naopak, zkoumám je a podrobuji empirickému testování. Jiná věc je, že si různých tradic vážím a po léta jsem je studoval. Přispěl jsem k tomu, aby se anthroposofie dostala na Slovensko, ale stejně jsem podpořoval i bahá'isty nebo Abd-ru-shinovo hnu-

tí Grálu. Obsahově byste našel styčné plochy a pojmovou kontinuitu se všemi možnými duchovními tradicemi světa, avšak není to vyvozeno z víry v tyto tradice, nýbrž z úsilí o syntézu nejnovějších poznatků přírodních a společenských věd pomocí platonského způsobu myšlení.

Jaká je podstata andělů, o nichž hovoříme? Chápete je jako duchovní bytosti, nebo to jsou spíše metaforická vyjádření pro určitou kolektivní zkušenost lidstva?

Když staří proroci podávají zprávy o zjeveních andělů, popisují především bezprostřední introspektivní zkušenost. Ta je prvotní – a až později následují metafyzické mentální spekulace a výklady těchto zkušeností. Jsem přesvědčen, že stará nauka o andělech obsahuje nějaké faktické poznání o intersubjektivní zkušenosti v kolektivním nevědomí, o vlnách inspirace v duši světa.

Co se dále skrývá za těmito inspiracemi, to podle mě nevěděli ani církevní otcové. Přikláním se k tradiční představě, že jde o duchovní inteligence, ale to je dáno i mou osobní mystickou zkušeností, která už není všeobecně přenositelná. Vědecky je to otevřená otázka a v úvahu přichází několik hypotéz navržených z různých světonázorových hledisek. Zejména s chronobiologií proto spolupracuji na pokusech vysvětlit tyto duchovní vlny materialisticky, pomocí periodických kosmofyzikálních polí, jež synchronizují endogenní zděděné vzorce chování.

Vaše texty místy znějí velmi naléhavě. Jistě pociťujete určité poslání.

Myslím, že každý má své poslání a měl by ho objevit; někdo jen osobní a ti nadanější nějaké větší, významné i pro ostatní lidi. Svou práci pociťuji v první řadě jako poslání a až v druhé řadě jako živobytí. Dá se říct, že zápasím o to, aby společnost uznala, že poznání není omezené jen na hmotnou sféru. Že i ve sféře duševně-duchovní a morální existují zákonitosti, pravzory, nějaké obecně platné poznání, které bychom měli znát a aplikovat v životě, osobním i společenském. Tyto poznatky úzce souvisejí se společenskými problémy, které řešíme – všude tam schází duchovní poznání. A je to skutečně naléhavé.

Zmínil jste se o mystické zkušenosti. Od ní možná odvozujete své poslání.

Neodvozuji ho vůbec od ničeho, protože toto vědomí poslání je soukromou věcí

mezi mnou a mým andělem. Není faktickým tvrzením, které by jiní lidé měli akceptovat a já jim to musel zdůvodňovat. Vnější svět jednou posoudí mé poslání na základě plodů a reálných účinků mé práce. Je to zážitek z mladosti, střetnutí s bytostí, jakoby vzpomínka na to, že jsem jí něco slíbil před narozením, a po smrti se s ní zase setkám. Vnitřní skutečnost, která je tak silná, že podle ní jednám a jsem jí věrný.

Co vás přimělo opustit před téměř dvaceti lety nadějnou vědeckou kariéru ve Slovenské akademii věd?

Měl jsem skvělou práci, která mě bavila. Vyvinul jsem první počítačový model slovenštiny, koordinoval jsem evropský grant a měl jsem vést nově založenou katedru umělé inteligence. Měl jsem však tušení, že jsem na stopě něčeho významnějšího, co neudělá asi nikdo, když to neudělám já. Vyžádalo si dvacet let práce, abych tuto intuici konkretizoval, sesbíral evidenci a přesvědčil kolegy, že se zabývám něčím reálným. Meztím jsem zažil, co znamená být vědeckým disidentem a financovat se sám.

Je tedy možné se uživit na slovenském duchovním poli?

Teď už ano, když jsem něco dokázal a znají mě. Ale patnáct let jsem žil ve hmotné nejistotě, jen z víry, a v jedné chvíli jsem byl dost blízko bezdomovectví.

Jakou skupinu lidí oslovujete?

Jsou to všechny druhy lidí, staří i mladí, akademici i praktikové, věřící i ateisté. Vyplývá to z programového cíle sofologie, kterým je syntéza všech jednostranností. Oslovuji celého člověka, ne nějakou jeho částečnou schopnost. Extrémně rozumoví skeptikové jakož i citoví snílkové jsou duševní úchytky, které se u mě neudrží. Ti, kdož oblibují populárně-esoterické andělské kurzy, odcházejí z mé školy po prvním semináři, protože jim nedovolím fantazírovat.

Z vašich textů je patrné, že byste byl rád přijat také akademickou obcí a ustanovil angelologii jako vědeckou disciplínu.

Sofologie zahrnuje vědu jako jednu svou dimenzi, ale je víc než vědou: je syntézou vědy, filosofie a náboženství. Můj projev má proto více vrstev. Na první rovině dělám standardní vědu, kde není žádný důvod zpochybňovat vědeckost: zjišťuji em-

Dr. Páleš na České konferenci v Kutné Hoře v květnu 2013. Foto: Vít Švajcar.

pirické zákonitosti, vzorce a rytmy. Na druhé rovině z toho jako filosof vyvozují něco nového pro rozšíření metody nebo světonázorového paradigmatu, což je předmětem diskusí. A na třetí rovině jsem i kněz, který mluví z osobní a mystické dimenze, ale to ani nepředkládám jako vědu v užším smyslu slova.

Vaši Angelologii dějin jsem četl s chutí a považuji ji za inspirativní příspěvek k náboženské filosofii historie lidstva. Ale vaše slova o tom, že „žádná jiná filosofie dějin se svou explanační a predikční schopností ani zdaleka nemůže porovnávat s Angelologií dějin,“ mi připadají příliš velikášská.

Jenže váš dojem nic nezměnil na faktu, že je to tak. Nedokážete jmenovat žádnou lepší filosofii. Nebo ano? Která filosofie dějin dokáže dělat tak mnohostranné, detailní, dlouhodobé a celosvětové předpovědi, které obstály při testování na nezávislých datech? Žádnou neznám a za 25 let mi ji nikdo nebyl schopen jmenovat.

Jak máme rozumět té predikční schopnosti angelologie dějin? Jak přesné jsou predikce?

Jsou přesné v pojmech statistické pravděpodobnosti. V dějinách i v přírodě spolu-

⇒ Dokončení rozhovoru je na následujících stranách dole.

ŠVÝCARSKO PLÁNUJE ZMĚNU HYMNY

Ve Švýcarsku byla vyhlášena celonárodní soutěž na text nové státní hymny. Má nahradit současnou verzi pocházející z poloviny 19. století, která je některými považována za zastaralou a hlavně v rozporu se sekulárním charakterem této alpské země. Hymna, nazývaná také Švýcarský žalm, je vlastně modlitbou, která se výslovně obrací k Bohu. Podle zadání by nový text měl odkazovat ke švýcarské ústavě s jejím důrazem na demokracii a solidaritu. Vítěze vybere dvaceti pětičlenná komise sestavená z předních osobností z různých oblastí společnosti, kultury a sportu.

Podle sčítání lidu se ve Švýcarsku 39% občanů hlásí k římskokatolické církvi, 28% k církvi reformované, k jiným křesťanským denominacím se přihlásilo 6%, k islámu 4% a k jiným vyznáním 3%. Ke kategorii „bez vyznání“ se přihlásilo 20% Švýcarů. Podle průzkumu z roku 2000 však jen 16% respondentů uvedlo, že náboženství hraje v jejich životech roli „velmi důležitou“.

CHASIDÉ NEMAJÍ NOSIT ŠTRAJMELY Z PRAVÝCH KOŽICHŮ

Izraelský ultraortodoxní rabín Šlomo Pappenheim učinil překvapivé prohlášení, jímž vyzval chasidské Židy, aby se vzdali nošení

tradičních štrajmelů, tedy speciálních kožšinových klobouků, a nahradili je syntetickým materiálem. Zdůvodnil to odkazem na talmudické příkázání *tza'ar ba'alej chajim*, tedy nezpůsobovat zbytečné utrpení živým tvorům. Rabín dokonce označil nošení této pokrývky v dnešní době z pravé kožešiny za *chilul hašem*, tedy znesvěcení či urážku Božího jména, protože ten, kdo ji nosí, se přiznává ke krutosti, která je zvířatům pro jejich kůži způsobována. „Žijeme v době, kdy jsou lidé více přísní a dělají hodně rozruchu kvůli *tza'ar ba'alej chajim*. Proto musíme přestat s tímto zvykem ubližování zvířatům,“ řekl podle listu Ma'ariv rabín Pappenheim. Štrajmely jsou v Izraeli jako neetické kritizovány již několik let, prohlášení rabína Pappenheima je významné tím, že vychází ze samého středu komunity charedim.

Štrajmel nosí chasidský muž o šábesu či jiných příležitostech. Zdroj: Wikipedie.

BOJ O KLÁŠTER NA HOŘE ATHOS

Na konci července se řecké policejní pořádkové jednotky pokusily proniknout do kláštera Esfigmenou na Hoře Athos, jednoho z dvaceti klášterů v této autonomní mnišské republice na makedonském poloostrově Chalkidiki. Jednalo se už o několikátý pokus vyhostit z Athosu mnichy, kteří jsou již od konce šedesátých let minulého

Nad klášterem založeným asi v 10. st. nyní vlaje černá vlajka s nápisem „Pravoslaví, nebo smrt“.

Zdroj: www.esphigmenou.com.

století ve sporu s konstantinopolským patriarchou, do jehož jurisdikce Svatá Hora Athos patří. Kvůli jeho ekumenickým aktivitám jej obviňují ze zrazování pravoslavné víry. Vztahy mezi nimi se vyostřily v roce 2002, kdy ekumenický patriarcha Bartoloměj mnichům coby schizmatikům přikázal opustit klášter, ti však odmítli a opevnili se v něm. Média uvedla, že při posledním pokusu o vyklizení kláštera se mniši bránili házením kamenů a Molotovových láhví, což příznivci rebelujících mnichů na svých internetových stránkách odmítli jako propagandu. I po zásahu mniši v klášteře stále zůstávají.

BUDDHISTICKÝ DAV NAPADL MEŠITU

11. srpna dav buddhistů napadl mešitu v hlavním městě Srí Lanky Kolombo. Jednalo se o další ze série útoků ze strany buddhistické většiny na muslimskou menšinu v zemi. Dav vrhal na třípatrovou mešitu v centru města během večerní modlitby kameny. Jednalo se o novou mešitu, která byla postavena teprve před měsícem po té, co jinou mešitu buddhističtí radikálové donutili zavřít. Při incidentu bylo zraněno dvanáct lidí včetně dvou policistů.

⇒ *Dokončení rozhovoru z předchozích stran.*

působí vždy velký počet faktorů najednou. Pokud je mezi nimi i periodická příčinná složka, projeví se to při statistické analýze. V dějinách jistě existují některé pravidelnosti, které byly zašifrovány již do obrazů staré angelologie. Ale otázkou je hranice, na co všechno se to ještě vztahuje a na co už ne. A v evoluční biologii jsem to ještě nedokázal kvantifikovat, i když se podobné zákonitosti zřejmě projevují i tam. Ty predikce mi slouží spíše jako nástroj na testování a identifikaci opakujících se vzorců, na destilaci archetypů. Praktický význam to má pak zejména pro sebepoznání, co se děje v nás a kolem nás tady a teď.

I z jiných vašich slov se mi zdá, že svo-

je pojetí dějin vidíte jako spásnou nauku, která jediná může poskytnout životní orientaci jednotlivcům i překonat potíže lidstva. Nejsou právě tyto nároky příčinou, proč je vaše dílo někdy přijímáno rezervovaně? V roce 2008 vám byl např. udělen bronzový Bludný balvan.

Když tak vyzdvihuji sofiologii, jako velice potřebnou, myslím tím spíše obecně její integrální metodu než konkrétně Pálešovy výsledky, jež by se měli stát ideologií. Má práce je pokus o sofiologii, dávám ji jako příspěvek a příklad, že v takovém smyslu vůbec lze plodně pracovat. Jsem ale přesvědčen, že svobodná a odpovědná individualita se rodí až z úsilí o syntézu všech pramenů poznání, překonávajícího specializaci; že na tom závisí osud demokracie

a že se podle toho máme orientovat. Ano, v tom hřímám a moralizuji jako biblický prorok. Ovšemže je to spásné. Když jsem říkal, že slunečnice může obsahovat účinnou látku proti viru HIV, devět let předtím, než ji našla a izolovala bonnská univerzita – tak si vypočítejte, kolik je to milionů životů.

Klub skeptiků *Sisyfos* mi udělil bludný balvan. Ale ve stejném roce nám (spolu s profesorem Mikuleckým) Karlova univerzita udělila ocenění za nejlepší práci v oblasti etologie člověka. Ve stejném roce britské univerzity oznámily, že se až doposud mýlily v datování nejznámějšího megalitu – kamenného kruhu ve Stonehenge. Je o 500 let starší – přesně tak, jak to stálo v mé knize již v roce 2000.

Muslimští ministři v současné vládě prezidenta Mahindy Radžapaksy ve společném protestním prohlášení uvedli, že podle jejich mínění „vlažné a neefektivní opatření přijatá policejními orgány v předchozích případech povzbudila některé extremistické skupiny, které se zjevně rozhodly vyvolat v zemi chaos.“

CÍRKEV SJEDNOCENÍ SI PŘIPOMNĚLA ROK OD SMRTI SVÉHO VŮDCE

Asi 25 tisíc stoupenců Reverenda Moona ze 70 zemí světa se v pátek 25. 8. v Soulu sešlo, aby si připomnělo roční výročí smrti zakladatele Církve sjednocení. Další stoupenci událost sledovali přes on-line vysílání na stránkách Mírového světového centra Cheong Šim, které je vzdálené 60 km hlavního města Jižní Koreje.

Na ceremonii hovořila vdova po Moonovi Han Hak, která vyzdvihla svého manžela jako muže, který se obětoval, aby svůj život zasvětil vytváření mírového světa pro celé lidstvo. Mezi řečníky byl i ctihodný Seongta, představený buddhistického chrámu Bulguk v jihokorejském městě Gyeongdžu, který na adresu zesnulého pronesl, že „slova jako mírový aktivista, filosof, pedagog a mesiáš nejsou dostatečná, aby jej popsala.“

Na ceremonii chyběl nejstarší žijící syn Moon Hjun-džin, který vede právní spor kvůli obchodním záležitostem s církví. Zdroj: <http://www.tparents.org>.

ZEMŘEL ROBERT BELLAH

31. července 2013 zemřel ve věku 86 let americký sociolog náboženství Robert Bellah. Význam tohoto badatele zdůraznil Bellahův žák a spolupracovník prof. Mark Juergensmeyer ve svém nekrologu, v němž se zamýšlí nad tím, jak „Robert Bellah změnil vědu o náboženství“. Průkopníkem ve svém oboru se podle něj stal hned třikrát. Poprvé v roce 1957, kdy publikoval svou studii o náboženství v Japonsku v 17. stol. V ní pro japonský buddhismus, konfucianismus a šintoismus učinil to, co Max Weber pro křesťanství ve své „Protestantské etice a duchu kapitalismu“. Ukázal, jak určité hodnoty vlastní náboženskému myšlení dláždí cestu sociálním transformacím, zde konkrétně k japonské industrializaci a globálnímu ekonomickému úspěchu. Podruhé to bylo v roce 1967, když publikoval svou slavnou statí o „občanském náboženství“ ve Spojených státech amerických. Posledním velkým počinem byla jeho kniha *Religion in Human Evolution*, v níž sleduje vývoj náboženství od nejstarších dějin lidstva až po tzv. axiální věk (6. st. př. Kr.). Zde Bellah ustanovuje nový předmět religionistiky: globální náboženství. Nečekaná smrt přerušila jeho práci na pokračování tohoto díla, v němž se chtěl věnovat dalšímu vývoji náboženství až do moderní doby.

GALLUPŮV VÝZKUM RELIGIOZITY A ATHEISMU VE SVĚTĚ

Gallupův institut v červenci publikoval výsledky mezinárodního průzkumu religiozity „Religion and Atheism Index“. V něm jsou srovnány data z 57 zemí světa v roce 2005 a 2012. Respondenti z těchto zemí odpovídali na otázku, zda se považují za „náboženské osoby“, „nenáboženské osoby“ nebo za „přesvědčené ateisty“ bez ohledu na to, zda a jak často navštěvují nějaké bohoslužby. Podle výsledků počet „náboženských osob“ klesl mezi srovnávanými lety o 9%, zatímco počet „přesvědčených ateistů“ stoupl o 3%. Ve čtyřech ze sledovaných zemí klesl počet religiózních lidí o více než 20%: ve Francii, Švýcarsku, Irsku a ve Vietnamu. Česká republika má podle tohoto výzkumu třetí největší index ateismu hned po Číně a Japonsku. Mezi „top ten“ religiózních zemí patří např. Ghana, Arménie nebo Brazílie.

Připravil Miloš Mrázek podle „WorldWide Religious News“, s přihlédnutím k jiným zdrojům.

✠ NA PŘÍŠTĚ 4/2013

V posledním čísle letošního ročníku Dingiru budeme sledovat, jak spolu souvisejí **náboženská a národní identita** v řecké, ruské, české nebo třeba tibetské společnosti.

Zlatým hřebem byl však důvod, který přečetli na oficiálním udělovacím ceremoniálu: dostal jsem balvan za „pseudovědecký důkaz existence metafyzických bytostí“. Přestože v každém odborném článku varuji, že z existence empirických vzorců a rytmů nelze jen tak přímočaře vyvozovat metafyzickou existenci čehokoliv. Má otevřená korespondence s vedoucími představiteli *Sisyfa* dokazuje, že jsou si plně vědomi, že mi udělili balvan za falešně podsunutou diletantskou tezi, která je v mých pracích jednoznačně popírána.

Ta práce oceněná Karlovou univerzitou se týkala dějinného rytmu romantismů připomínajících „globální pubertu“. Hledali jsme periodický kosmofyzikální faktor ovlivňující neuroendokrinní systém člověka. Mezitím německá studie deseti

tisíc koster z uplynulých tisíciletí potvrdila přesně náš předpoklad, že v daných obdobích periodicky stoupla hladina pohlavních hormonů. Šlo tedy o vysloveně materialistické vysvětlení staré angelologie. Skeptikové přesto agresivně napadli děkana Přírodovědecké fakulty a všechny zúčastněné za to, že jsem byl odměněn. Je to zřejmě pomsta za to, že v ty anděly srdcem věřím, jinak se to nedá vysvětlit.

Angelologii se veřejně zabýváte už 25 let. Tvrdil jste za tu dobu něco, o čem jste dnes přesvědčen, že bylo mylné?

Vedla mne jedna základní intuice a ta se ukázala být mnohem plodnější, než jsem původně čekal. Jinak je to jako v každém bádání v průkopnických oblastech. Větší část hypotéz Alberta Einsteina byla mylná.

Množství nápadů padá do zapomnění, protože nevedly k cíli. Jiné mohou být plodné, ale je potřeba je modifikovat. Řada hypotéz zůstává nerozhodnutých. To vše stojí za to, pokud z toho nakonec vzejde nějaké nové a cenné poznání. Problém je jiný – v plytkých mentálních zvycích lidí. Domnívají se, že můžu být jen nějaký prorok vyžadující slepou víru, když mluvím o andělech. Anděl je pro ně synonymem něčeho nespojeného s realitou, co nelze zkoumat rozumem a empirií. Tak to právě není a to je největší přínos mého výzkumu.

Děkuji za rozhovor.

Doc. PhDr. **Zdeněk Vojtíšek**, Th. D., (*1963) je vedoucím katedry religionistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a šéfredaktorem časopisu Dingir.

KONFERENCE O ISLAMOFOBII

Đábelsky vyhlížející muž s červenobílým šátkem na hlavě a vedle něj kráčející černě zahalená žena s pokorně skloněnou hlavou a pohledem, který značí naprostou podrobenost. I tento populární obraz islámu a muslimů připomněla konference s názvem *Islamophobia in the Czech Republic and Europe* (Islamofobie v České republice a Evropě), která se koncem května konala pod hlavičkou Ústavu mezinárodních vztahů v prostorách ministerstva zahraničí. Cílem konference však nebylo pouze představit nejběžnější motivy, které jsou s nejmladším abrahamovským náboženstvím spojovány, chtěla nabídnout i pole pro diskusi a poodhalit pozadí některých současných negativních postojů k islámu. Dobrým předpokladem byl již samotný výběr panelistů, mezi nimiž nechyběli zahraniční ani čeští odborníci zabývající se nejrůznějšími aspekty života muslimů i jejich odpůrců na Starém kontinentě.

Problematickým se dle očekávání ukázal být již samotný název konference, či přesněji řečeno pojem islamofobie, o jehož používání zdaleka nepanuje shoda ani v odborných kruzích, natož pak mezi veřejností. Robin Richardson, autor práce *Islamophobia, a Challenge for Us All*, která v roce 1997 termín islamofobie významně zpopularizovala a rozšířila, poznamenal ve svém příspěvku, že by předmětem debat nemělo být samotné slovo, ale fenomén, který se za ním skrývá, ať už je nazýván jakkoliv. Islamofobie by neměla být brána jako nezpochybnitelný termín, ale jako zkratka odkazující ke strukturám, které jsou charakterizovány nepřátelstvím k muslimům a panikou vyvolanou jejich přítomností v Evropě či jiných koutech světa. Richardson neopomněl připomenout ani stěžejní rozlišení mezi islamofobií a legitimní kritikou islámu. Tato kritika předpokládá mimo jiné základní respekt k muslimům jako rovnoprávným lidským bytostem a měla by být v demokratické společnosti podporována a rozvíjena.

Na toto rozlišení navázal svým příspěvkem v druhém panelu i Bronislav Ošťanský, který stručně nastínil situaci muslimů žijících v České republice a představil některé ze skupin, které se proti jejich přítomnosti v srdci Evropy staví. Přestože v mnohých ohledech nelze české muslimy srovnávat s jejich souvěrci žijícími v ostatních evropských zemích, platí i pro ně závěry pro-

jektu *At Home in Europe - Muslims in EU Cities*, který na konferenci představil Tufyal Choudhury. Výsledky tohoto projektu, stejně jako mnohých dalších iniciativ, poukazují na odlišnost jednotlivých muslimů v rámci domnělých komunit a zpochybňují legitimitu vytváření hranic mezi muslimskou komunitou a majoritní společností. Ani Česká republika není v tomto ohledu výjimkou, tím spíše, že muslimové žijící v českých a moravských městech pocházejí z desítek nejrůznějších zemí a vyskytuje se mezi nimi i několik stovek konvertitů. Tuto národnostně, názorově i společensky různorodou skupinu lze jen stěží zahrnout do jednoho homogenně působícího celku.

Samotné islamofobní útoky, nenávistné výroky či výzvy k boji proti islámu se v českém prostředí omezují zejména na anonymní pole internetových diskuzních fór a sociálních sítí, kde protimuslimsky zaměřené skupiny čítají desítky tisíc členů. Skutečné fyzické útoky nebo vandalismus namířený proti majetku muslimů jsou u nás v současné době naštěstí spíše výjimkou a lze je označit spíše za jednotlivé excesy. Jak poznamenal Miroslav Mareš, cílem extrémní pravice jsou častěji Romové a Židé než muslimové. V tomto ohledu se ale zároveň nabízí srovnání antisemitismu s islamofobií, k němuž se v prvním panelu konference vyjádřila Juliane Wetzelová. Samotné pojmy ani jevy, které se za nimi skrývají, nelze považovat za plně identické, ale vyskytují se mezi nimi určité strukturální souvislosti. Předně je v případě obou fenoménů vnímána realita jako zcela irelevantní a artikulovány jsou zejména obavy, domněnky či předsudky. Jak muslimové, tak Židé jsou v rámci těchto zkreslených pohledů vnímáni jako kolektivum a nikoliv individua. Islamofobie ale nenahradila antisemitismus, oba jevy existují v současné době paralelně a jimi produkovaná zkreslená fakta jsou v mediálním světě snadno a rychle šířena. Proti srovnávání islamofobie s antisemitismem se však objevují i kritické hlasy, ať již poukazují na stěžejní historické a strukturální odlišnosti, jako například Matti Bunzl, nebo se obávají znevážení historické jedinečnosti holokaustu a jeho obětí.

Evidence, analýza i prevence útoků proti muslimům jsou v českém prostředí prozatím v počátcích a komplikují je obtíže spojené s identifikováním motivu útoků

Kde končí legitimní kritika a začíná islamofobie?

i malá informovanost samotných muslimů o možnostech hlášení podobných událostí. Klára Kalibová ze společnosti inJustitia upozornila na nízké procento evidovaných útoků, které zajisté neodpovídá reálné situaci, a snižuje tak výpovědní hodnotu závěrů analytického sběru dat. V několika dnech a týdnech po konferenci se však počet nahlášených útoků zněkolikanásobil. Ačkoliv se jedná často pouze o verbální útoky, naznačuje tento fakt možný přesun islamofobních nálad z virtuálního prostoru do reálného světa, což je jev, který si zajisté zasluhuje pozornost.

Kromě odborníků zabývajících se islámem a různými aspekty života muslimů v České republice a Evropě, dala konference prostor k přednesení příspěvků například i Samy Al-Farajovi, řediteli Kuvajtského centra pro strategické studie, který poukázal na neopodstatněnost obav z šíření islámu v Evropě prostřednictvím síly či jakéhokoliv nátlaku a upozornil na časté nepochopení pojmu džihád, který bývá mylně vykládán pouze jako ozbrojený boj proti nevěřícím. Bohužel však nereagoval na otázku týkající se možné nerovnováhy a jednostranného vnímání problému v případě stížností na evropskou islamofobii na jedné straně a zároveň odmítání ateismu v Kuvajtu na straně druhé. Této otázky se částečně ujal až jeden z hostů konference, když upozornil na nutnost respektu k hodnotám společnosti, v níž se člověk pohybuje.

Sám organizátor celé konference, Šádi Shanaáh, byl s jejím průběhem spokojen: „Po dlouhé době jsem nemusel naslouchat výměnám citovaných pasáží z Koránu a hadíthů, ve které se proměňují všechny diskuse podobného druhu, na kterých jsem doposud byl.

⇒ Dokončení
je na následující straně dole.

NOVÁ NÁBOŽENSTVÍ BEZ PŘEDSUDKŮ

Douglas E. Cowan; David G. Bromley:
Sekty a nová náboženství, Grada, 2013.

Zbořit mýty o nebezpečných sektách, otupit mediální klíše o vymývání mozků a představit nová náboženství bez balastu bulvárních skandálů, nemenší úkol si ve své knize předsevzali kanadský profesor religionistiky a sociálních věd Douglas E. Cowan a americký profesor sociologie David G. Bromley.

Studie Sekty a nová náboženství záměrně nepracuje s teologickou kritikou, Cowan a Bromley se snaží držet pouze svých oborů a v prismatu religionistiky a sociologie doplněné sociální citlivostí, bez historických předpokladů, navzdory tlaku kodifikovaných teologických Pravid, staví nová náboženství na stejnou úroveň, jako jejich starší bratry – tradiční náboženství.

Po úvodní teoretické části je čtenáři představeno osm rozličných nových hnutí. Jde o texty informativní, snažící se na několika stránkách vystihnout historii a věrouku jednotlivých skupin a představit osobnosti jejich zakladatelů. Úroveň kapitol není vyvážená, některá společenství jsou popsána sice (většinou) přesně, ale pouze vnějškově, bez hlubšího zainteresovaného vhledu (Scientologie, Církev sjednocení), jiná hnutí jsou naopak rozebrána s psychologicko-sociálním zájmem a čtenáři jsou zataženi do dynamiky jejich vývoje (Davidiáni, Nebeská brána).

Závěrečná kapitola pak na základě přehrázejících praktických rozborů (úspěšně) dokončuje „úkoly“ nastíněné v úvodu. Vymezuje se proti rétorice i praxi „sekulárního antikultovního a evangelikálního kon-

trakultovního hnutí“ a zpochybňuje jejich základní myšlenky, na nichž je postavena teorie sekt a hypotéza o vymývání mozků, a následně odmítá deprogramování i výstupové poradenství.

Nepředpojatý, téměř sympatizující, a přitom religionisticky bohatý pohled přináší osvěžující čtení. Autoři ale – možná právě pod tíhou vědomí konfrontace se „sektobijci“ – občas přehlíží nezpochybnitelné kontroverze, které naopak nahrávají kritické interpretaci sekt v duchu antikultovního hnutí. Tato tendence je patrná zejména v části o scientologii, ve které se nedozvíme například o špiónážní aféře Snow White nebo převýchovných táborech pro neposlušné členy církve, ani o satanistických zálibách L. R. Hubbarda. Pomlčeno je i o mesiášském velíkášství S. M. Moona. V knize je prezentováno, jak se při svém duchovním hledání nechal vést Mojžíšem, Buddhou nebo Ježíšem. Moon sám ale líčil, že Pravdu hledal „na vlastní pěst“ a tyto osobnosti a také Boha samotného naopak usvědčil ze lži, a nyní že se mu všichni klanějí. Cowan a Bromley pak překračují rámec svých neutrálních religionistických „pravomocí“ v kapitole o moderním čarodějnictví, kde se pletou do teologického sporu, zda je magie dílem ďábla, nebo jen přirozenou silou, kterou mág ovládá.

Přes drobné nepřesnosti (moonistická Federace rodin byla založena v roce 1996 a nikoli 1966, Práví rodiče měli 13, nikoli 12 dětí apod.) je kniha cenným zdrojem informací. O to více mrzí, že mnohé zmizely v překladu. Některé klíčové anglické termíny jsou uváděny alespoň v závorkách. Obecně lze ale konstatovat, že v textu často citelně chybí vysvětlující překladatelské (i autorské) poznámky pod čarou. Maceš-

sky překlad místy zachází se jmény, nejmarkantnější komplikace nalezneme v kapitole o Církvi sjednocení. Bez ohledu na to, že Moon i celá jeho rodina jsou americkými občany a samotné hnutí v českém prostředí užívá jejich korejská jména v anglickém přepisu, překladatelé striktně jména počestují (Mun ap.) a nikde neuvádějí jejich, pro religionistickou práci tolik potřebné anglické ekvivalenty. (Největší těžkosti pak vznikají při identifikaci Moonových dětí, které mají v angličtině foneticky velice podobná jména)

S vědomím, že šotek si vždy najde své místo, promineme knize několik překlepů typu „Holywood“, vypadlé „el“ překladatel zkrátka neovlivní; chybějící doplňující

poznámka upozorňující na úmrtí Mahariši Maheš Jógiho těsně po vydání knihy v Americe, roku 2008, ale padá na překladatelský vrub, zde je šotek bez viny.

I přes tyto lehké formální nedostatky, ovšem knihu nelze než doporučit. Z vyváženého textu je cítit úcta vůči víře členů jednotlivých hnutí, jež tak často chybí

bulváru nebo teologickým kritikům, kteří mnohdy zaměňují věroučné spory za zesměšňování a nactiutrhání. Kritický, ale zároveň sociálně-psychologicky citlivý vhled do nových náboženství autoři nejlépe prezentují v kapitolách o historicky „ukončených“ skupinách, které skončily hromadnými sebevraždami (Nebeská brána, Davidiáni). I přes veškerou tragiku těchto osudů tu čtenář bezděky cítí empatii...

Nadstranícký pohled studie pánů Cowana a Bromleyho ukazuje čtenářům, co v praxi znamená právo na náboženskou svobodu.

Martin Kořínek

Myslím si, že úspěchem bylo dosažení věcné a hlubší debaty, navíc z několika disciplinárních akademických, ale i čistě praktických, perspektiv. Za největší přínos konference považuji to, že se podařilo dostat do Prahy velmi zajímavé hosty, nastolit zcela jinou úroveň diskuze, posílit izolované a obléhané ostrůvky racionality v ČR a vlastně etablovat islamofobii jako skutečný, ne smyšlený, problém.“

Výběr místa debaty podle Shanaáhových slov odfiltroval většinu milovníků citací Koránu a dovolil tak věcnější a kvalitnější výměnu názorů, zároveň však udělal

z konference poněkud elitistickou událost, na niž se dostalo pouze několik jedinců. Kapacita byla naplněna během necelých dvou dnů po otevření registrace a širší veřejnost, která se o ní dozvěděla občas až se zpožděním, neměla šanci se jí zúčastnit. Organizátoři nicméně plánují zveřejnit video z konference, aby její průběh přiblížili i těm, kdo se na samotnou akci nedostali.

Konference poskytla mnoho zajímavých pohledů na problematiku islamofobie, zúčastnili se jí odborníci z mnoha odvětví i někteří muslimové a jediným hlasem, který chyběl, bylo právě stanovis-

ko samotných islamofobů nebo bývalých muslimů bojujících proti islámu a představení jejich úhlu pohledu. Snad se do příští podobné akce objeví mezi českými odpůrci islámu někdo, kdo bude schopen kultivovaně přispět do debaty a osvětlit tím důvody, proč jsou právě čeští muslimové trnem v oku lidem, kteří se často s žádným muslimem nesetkali a přesto boji proti nim věnují značnou část svého volného času.

Klára Popovová

Angelológia podľa Wima Wendersa

NA KRÍDLACH TÚŽBY

Pavol Bargár

Anjeli a ich zapájanie sa do sveta ľudí dlhodobo predstavujú jeden z vďačných námetov pre kinematografiu.¹ Zobrazovanie anjelov nie je obmedzené na určitý žáner – anjeli sa objavujú v drámach (*Anjel smrti*), komédiách (*Dogma*, *Michael*), romantických filmoch (*Extra život*) akčne ladených hororoch (*Constantine*, *Gabriel*, *Légia*), filmoch so športovou tematikou (*Angels in the outfield*) či dokonca westernoch (*Heaven only knows*); aj keď väčšina diel sa radí medzi komerčnú produkciu, nájdu sa aj artovejšie snímky.²

Tento príspevok si nekladie za cieľ podať prehľad filmov, v ktorých sa objavujú postavy anjelov. Zameria sa výlučne na jeden film nemeckého režiséra Wima Wendersa (*1945),³ ktorého hlavné postavy tvoria práve anjeli – *Nebo nad Berlínom*. Článok nie je podrobnou analýzou tohto filmu, ani všetkých motívov, ktoré sa v ňom objavujú.⁴ Nie je ani štúdiom z náboženskej komparatistiky v prísnom slova zmysle; to znamená, že materiál z náboženských tradícií, spravidla z kresťanstva a judaizmu, si všima len do tej miery, pokiaľ je to potrebné pre analýzu, ktorú sleduje. Článok skúma výhradne zobrazenie anjelov v tomto diele a poskytuje možnú interpretáciu tohto zobrazenia. Zastáva tézu, že hlavným motívom konania anjelov v uvedenom filme je túžba – po vlastnom príbehu, po zmysle života, po láske.

Krídla túžby: *Nebo nad Berlínom*

Wenders podľa svojej pôvodnej predstavy zamýšľal dať filmu *Nebo nad Berlínom* (*Der Himmel über Berlin / Wings of Desire*; 1987) metafyzické zdôvodnenie príbehu, podľa ktorého by po 2. svetovej vojne chcel rozhnevaný Boh ponechať ľudstvo svojmu osudu. Našlo sa však niekoľko anjelov prihovárajúcich sa za ľudí a prosiacich o ďalšiu šancu pre obyvateľov zeme. Toto orodovanie Boha rozhnevá ešte viac a za trest pošle oných anjelov do exilu vo vojnu zničenom Berlíne – bez možnosti návratu a bez možnosti zasahovať do chodu sveta. Títo padlí anjeli sú odsúdení k úlohe večných divákov pozemskej drámy.⁵

Damiel - ešte s krídlami - stojaci na veži Gedächtniskirche (z filmu *Nebo nad Berlínom*).

Je zaujímavé, že v samotnom filme sa myšlienka „rozhnevaného Boha“ ani anjelov ako „padlých anjelov“ neobjavuje. Veľmi výrazne však zaznievajú dva ďalšie momenty, ktoré parafrázovaná pasáž implikuje. Po prvé, film charakterizuje značné transcendentné vákuum. Inými slovami, s konceptom transcendentnej reality v zmysle Boha sa explicitne vôbec nepočíta. *Nebo nad Berlínom* je prázdne.⁶

Po druhé, anjeli sú skutočne predovšetkým (hoci nie výlučne) izolovanými a nezúčastnenými pozorovateľmi. Aj keď vo filme sa objavuje viacero anjelov, pozornosť je sústredená na dvoch z nich, Damiela a Cassiela. Je pozoruhodné, že meno Cassiel zaznie počas celého filmu len raz a Damielovo meno sa divák dozvedá až zo záverečných titulok filmu. Za zmienku stojí, že Cassiel (prepisuje sa tiež ako Kasiel, Kafziel či Kaziel) je pomerne známou postavou z postbiblickej židovsko-kresťanskej tradície a kabaly. Ide o jedného zo siedmich archanjelov, ktorý býva spájaný so siedmym nebom. V kontexte snímku je významné to, že archanjel Cassiel podľa

tradičného podania len prihliada udalostiam bez väčších zásahov do chodu sveta. Je anjelom slz a samoty.⁷

V prvej časti filmu Damiel a Cassiel – a divák spolu s nimi – sledujú epizódy zo života obyvateľov Železnou oponou rozdeleného Berlína. Zo svojho pozorovania si robia poznámky, ktoré si potom navzájom predčítavajú. Počas týchto pozorovaní zostávajú nezúčastnenými a neviditeľnými pozorovateľmi, ktorí nedokážu priamo ovplyvňovať priebeh situácie. Nie sú napr. schopní uchopiť predmety zo sveta ľudí; vo svojej ruke držia len „podobu“ danej veci, pričom vec samotná zostáva na svojom mieste (ceruzka, kameň). Film síce naznačuje možnosť, že anjeli majú prostredníctvom svojej prítomnosti určitý vplyv pri potešovaní zúfalých (beznádejný muž vo vagóne metra, ktorého Damielov dotyk privedie na optimistickjšie myšlienky) či pri sprevádzaní zomierajúcich (Damiel držiaci v náručí motocyklistu, ktorý zomiera následkom havárie), avšak táto schopnosť sa javí ako pomerne zriedkavá a značne nespôľahlivá (Cassiel nedokáže zabrániť mladíkovi v samovražde skokom z výškovej budovy).

Zásadný obrat vo filme nastáva, keď sa Damiel Cassielovi zverí so svojou túžbou stať sa človekom.

Nebaví ho totiž už viac uvažovať v kategóriách ako „naveky“; chce sám pre seba skúsiť, čo znamená „tu“ a „teraz“. Ako hovorí, netuží po veľkých veciach (splodiť dieťa, zasadiť strom), tuží len „využiť si topánky a mŕť pohybať prstami“ či, „ako Philip Marlowe, prísť domov a nakŕmiť mačku“. Jednoznačným katalyzátorom jeho túžby je však Marion, mladá artistka v kočovnom cirkuse. Marion predstavuje Damielov ľudský protipól dávajúci jeho túžbe zreteľnú orientáciu. Obidvaja totiž túžia po vlastnom príbehu, ktorý by bol zároveň i príbehom toho druhého. Aj keď Marion nevie o Damielovej existencii, hľadá ho, pretože vie, že on je ten pravý. A Damiel sa vzdáva večnosti, aby získal svoj vlastný príbeh. Anjel sa stáva človekom, vzdáva sa svojich príslovečných (aj keď, ako uvidíme o chvíľu, imaginárnych) krídel, aby mohol dať krídla svojej túžbe...⁸

Anjeli v *Nebi nad Berlínom* nie sú poslami (hebr. *mal'ak*, gréc. *angelos*) poverenými Bohom určitou konkrétnou úlohou. Je však potrebné dodať, že svoju úlohu predsa len majú, a to byť nezúčastne-

nými a neregistrovanými pozorovateľmi. Damiel hovorí, že úlohou (nádhernou, ale i neznesiteľnou) anjelov je večne svedčiť o tom, čo je v ľuďoch čisto duchovné. Alexander Graf ich preto navrhuje vnímať ako poslov, ku správe ktorých sú ľudia nevnímaví.⁹ Divák sa však nikdy nedozvie, kto anjelov touto úlohou poveril, ani čo je konečným cieľom ich „misie“ a akým spôsobom by tento cieľ mal byť realizovaný. Je preto možné tvrdiť, že ich status v *Nebi nad Berlínom* nie je v prvom rade funkcionálny, ale skôr ontologický; od ľudí sa odlišujú svojou podstatou. Sú zobrazení ako duchovné bytosti, ktorým chýba ľudská telesnosť. To je jednoznačne zrejme z ich neschopnosti dotýkať sa predmetov, pociťovať teplo či chlad, registrovať chute, vône a farby.¹⁰ Z tejto perspektívy sa javia ako nekompletní ľudia. Film implikuje, že ľudia sú viac než anjeli, pretože anjeli ľuďom závidia ich ohraničený život - ich „zemitosť“, konečnosť a úzku spätosť s realitou.

Anjeli v *Nebi nad Berlínom* pri príchode na zem strácajú svoj ikonografický atribút, t.j. krídla. S krídlami sa vo filme vlastne objavuje len Damiel a aj to len raz a na chvíľu, keď ho kamera zachytáva stojaceho na veži Pamätného kostola cisára Wilhelma. V tom istom zábere jeho krídla miznú, čo môže poukazovať na skutočnosť, že Damiel – ako aj ostatní anjeli objavujúci sa vo filme – teraz patrí do sveta ľudí – hoci, ako je potrebné dodať, svojím zvláštnym spôsobom, bez toho, aby bol videný a aby mohol aktívne zasahovať do chodu vecí. Anjeli v *Nebi nad Berlínom* preto pôsobia veľmi civilne a na prvý pohľad sa vôbec neodlišujú od ľudí.

Film taktiež ukazuje, že keď sa anjel stane človekom, zostane mu brnenie ako pamiatka na jeho predchádzajúci ontologický status. Toto brnenie podľa Grafa symbolizuje stratenú anjelskú nezraniteľnosť.¹¹ Damiel ho predá, čím získava počiatočný kapitál na existenciu vo svete ľudí. Jeho minulosť anjela mu tak pripravila východisko – veľké podmienky na vstup do ľudského života.

Ako už bolo naznačené vyššie, anjelov charakterizuje túžba ako hlavný existenciálny impulz. Ide o túžbu prekročiť hranice svojej existencie, dať tejto existencii zmysel. To jasne vidieť z rozhovorov medzi Damielom a Cassielom. V *Nebi nad Berlínom* sa však túto túžbu podarí realizovať len Damielovi. Graf navrhuje interpretovať Damielovu túžbu v kontexte s túžbou,

ktorú prežíva Marion. Graf ich vníma ako vzájomne sa dopĺňajúce bytosti symbolizujúce ducha a hmotu, „Východ“ a „Západ“, a vzájomne túžiacie po atribútoch toho druhého.¹² Ako však upozorňuje Roger Cook, nejde len o túžbu získať telesnú existenciu po spôsobe ľudí, ale – a to predovšetkým – ide o to zdieľať ľudský príbeh, ba čo viac, mať schopnosť tvoriť svoj vlastný príbeh¹³ – a to nielen s ohľadom na budúcnosť, ale aj minulosť. V tomto ohľade je veľmi ilustratívna postava iného „bývalého anjela“, Petra Falka, známeho z role poručníka Columba, ktorý vo filme hrá sám seba. Falk totiž spomína svoju babičku, čo je v prípade anjela, samozrejme, logický nezmysel. I takýto „nezmysel“ však má obrovský význam, pretože poukazuje na ľudskú potrebu mať svoj vlastný a kompletný prí-

Režisér Wim Wenders.

beh. Poukazuje tiež na silu slov, obrazov a predstavivosti.

Význam vlastného uceleného príbehu je podčiarknutý i samotnou formou filmu. Jeho prvá časť sa totiž skladá z navzájom nesúvisiacich, akoby náhodne poskladaných scén, v ktorých anjeli sledujú ľudí pri bežných činnostiach života. Absentuje akákoľvek jednotiacia dejová línia.¹⁴ Táto sa začína pomaly ukazovať až vtedy, keď sa Damiel stáva človekom a tvorí si svoj vlastný príbeh.

Práve kvôli otázkam týkajúcim sa významu individuálneho ľudského príbehu a hľadania zmyslu života je film možné označiť ako existencialistický. Snímok implikuje, že zmysel života nie je dopredu daný, ale človek ho musí nájsť sám pre seba. Film však neskĺza do ničoty a beznádeje. Tento zmysel je, takpovediac, „na dosah“. Človek ho môže realizovať v spojení s inou ľudskou bytosťou, v stretnutí s iným, s bližným. Človek potrebuje iného (bližného), aby mohol naplno realizovať svoje vlastné bytie.

Na tomto mieste sa naskytuje otázka, akú úlohu v zmieňovanom procese realizácie vlastného ľudstva vo vzťahu k inému zohrávajú anjeli. V tejto súvislosti je podstatná skutočnosť, že film dáva jasne najavo, že anjelov sú schopné vidieť iba deti; dospelí ľudia túto schopnosť nemajú. Cook si taktiež všimá tohto rysu, avšak nepokúša sa ho explicitne interpretovať.¹⁵ Nepriamo však navrhuje, že afinita medzi anjeli a deťmi spočíva v zdieľanej „nevedomej existencii vo svete zmyslov“, zatiaľ čo svet dospelých je charakterizovaný tvorením vlastného príbehu pomocou slov a obrazov.¹⁶ Naopak, Graf zase vidí spojitost v tom, že aj deti aj anjeli žijú vo svojom vlastnom svete snov.¹⁷ Ja ako spojovací článok medzi deťmi a anjeli vnímam nevinnosť, ktorú človek vekom stráca. Nevinnosť

je tu chápaná v existenciálnom zmysle, t.j. nevinnosť ako predbežné „vyňatie“ z hriechu vo význame odcudzenia. Deti ani anjeli vo filme totiž nezažívajú, na rozdiel od dospelých, odcudzenie od zmyslu života. Jedna z postáv filmu, stariec Homér, hovorí, že ak ľudstvo stratí svojho rozprávača, stratí aj svoje detstvo. Detstvo je tu postavené do jednoznačnej súvislosti s príbehom, ktorý zase implikuje zmysel života. Deti i anjeli vo filme predstavujú bytosti v prelapsárnom štádiu (v štádiu pred Pádom,

pred prvotným hriechom); dôsledky existencie v štádiu *incurvate in se* (zacyklenie čiže zakrivenie do seba)¹⁸ na nich ešte nedoliehajú (deti), resp. sa ich netýkajú (anjeli). Ak chce človek naplno realizovať svoje ľudstvo, ak chce prežívať hlboký a autentický vzťah s iným človekom, musí byť ako dieťa. Marion i Damiel túto podmienku spĺňajú – ona ako artistka, príslušníčka cirkusovej komunity, ktorá býva väčšinou spoločnosťou často považovaná za bláznov; on ako bývalý anjel, ešte nepoškvrnený životom v ľudskej spoločnosti. Marion a Damiel nachádzajú k sebe cestu, navzájom naplňujú svoje bytie a prekračujú hranice svojich konečných existencií. Posledná scéna filmu zachytáva Damielovu úvahu o tom, že okamih spojenia medzi ním a Marion, medzi mužom a ženou, garantuje večnosť: „raz bolo, teda bude (navždy).“

Aj keď *Nebo nad Berlínom* explicitne netematizuje Transcendentno v zmysle Boha, z vyššie povedaného je zrejme, že postavy filmu¹⁹ sa usilujú o transcendentný presah svojej existencie. Film implikuje, že takýto transcendentný presah je ne-

možný v rámci „večnosti“ ako výkladového i existenčného rámca. Na autentický transcendentný presah je potrebná „konečnosť“ či „ohraničenosť“ ľudskej existencie. Pozitívny aspekt konečnosti si všima i Antonio Sison, ktorý tvrdí, že pozitívne orientovaná teológia stvorenia „uznáva, že ľudstvo je obdarované ohraničenosťou a práve v tejto svojej ohraničenosti nachádza svoj najhlbší zmysel.“²⁰ Veľmi ilustratívnu a užitočnú (aj keď je potrebné priznať, že nevyhnutne schematickú a zjednodušujúcu) typológiu zavádza Kornelis H. Miskotte. Vo svojej rozsiahlej štúdii venovanej porovnávaniu motívov z Hebrejskej Biblie a z germánskej mytológie kladie do protikladu vedomie ohraničenosti ľudskej existencie v perspektíve hebrejského myslenia a mýticky vágnu ne-konečnosť existencie, ako ho vníma Edda. V dôsledku jasného vymedzenia hraníc preto prvá koncepcia náboženského myslenia poskytuje nádej na presah a prekonávanie okolností, zatiaľ čo druhý zmieňovaný koncept nenachádza východisko z daností „večnej“ existencie.²¹ Damiel mohol začať realizovať zmysel svojho života až po tom, čo sa stal plnohodnotným človekom so všetkým, čo k tomu patrí – teda aj s obmedzeniami v podobe konečnosti.

Nebo nad Berlínom neprezentuje anjelov funkcionálne; anjel nie je určitou „služobnou hodnotou“, ako vo väčšine prípadov biblického podania. Zobrazuje ich skôr ontologicky – takmer ako ľudí v štádiu nevinnosti (afinita s deťmi). Existenciou anjelov chýba ohraničený časový horizont, a tým i akákoľvek možnosť realizácie zmyslu života. Film ich predstavuje ako bytosti „oslobodené“ od konečnosti ľudskej existencie, a zároveň po tejto konečnosti túžiace. Iba táto ohraničenosť im umožní zmysel života realizovať. Film nepočíta s Transcendenciou (Bohom) ako s darcom zmyslu života, ba dokonca ani ako so zjavovateľom tohto zmyslu (ako bolo povedané vyššie, anjeli nie sú poslami Bohom poverenými určitou úlohou). Zmysel života nie je vopred daný, ale je ho potrebné vytvoriť. Zároveň je však potrebné zdôrazniť, že transcendencia (Realita, Boh) nie je popretá, je len fenomenologicky „daná do zátvoriek“. *Nebo nad Berlínom* implikuje, že k dosiahnutiu skutočnej transcendencie (presahu) je potrebná ohraničenosť (konečnosť). Z toho dôvodu sú anjeli ontologicky v „nevýhodnejšom postavení“ než ľudia, pretože ich existencia nie je ohraničená, a preto sa im oveľa ťažšie realizuje jej zmysel.

Túžba je predstavená ako spôsob, ktorý, na jednej strane, prekonáva ontologické bariéry (medzi anjelom a človekom) a, na druhej strane, zase privádza k spôsobu existencie, ktorý je bariérami, alebo ak chceme, hranicami, charakterizovaný (ľudský život so svojou konečnosťou). V optike filmu totiž len druhý zmieňovaný spôsob existencie umožňuje realizáciu zmyslu života a transcendentný presah. Film vďaka tomuto svojmu dôrazu vyznieva veľmi optimisticky a prináša nádej. To podčiarkuje i jeho otvorený koniec,²² ktorý priam až pozýva k ďalšiemu prekračovaniu hraníc.

Záver

Článok skúmal zobrazenie anjelov vo filme nemeckého režiséra Wima Wendersa *Nebo nad Berlínom*. Anjeli nie sú v tomto diele predstavení v prvom rade ako poslovnia a vykonávatelia „Božej vôle“, ale ako pozorovatelia spravidla nezasahujúci aktívne do chodu sveta. Túžba, ako bolo ukázané, vedie hlavného hrdinu – anjela Damiela – k tomu, aby sa vzdal svojej večnej a nemennej existencie a prijal obmedzenia a ohraničenosť ľudskeho života. Ohraničenosť (konečnosť) je to, čo človeku umožňuje mať vlastný príbeh a vo vzťahu k inému realizovať svoje ľudstvo i zmysel života – a to je práve to, po čom Damiel túži. Zmysel života nie je vopred daný – je ho potrebné vždy a znova uskutočňovať v konkrétnych podmienkach konkrétnej existencie.

Uvedená analýza ukázala, že moderné, primárne nenáboženské filmy môžu priniesť zaujímavé, niekedy až nečakané interpretácie takých silne náboženských či mytologických postáv, akými sú anjeli. Takéto zobrazenie v populárnych filmoch (ale tiež literatúre, hudbe, výtvarnom umení, atď.) sa potom nevyhnutne premieta nielen do bežných predstáv o anjeloch, ale aj do náboženskej imaginácie. Religionistické i teologické bádanie by sa preto skúmaniu zobrazenia anjelov v populárnej kultúre malo venovať so všetkou vážnosťou. Príspevok ponúkol jeden spôsob takéhoto postupu. Pre ďalšie bádanie by mohlo

byť zaujímavé a prínosné skúmať iné relevantné filmy – či už vo svetle záverov tejto štúdie alebo pri využití iného postupu a východísk. Ako mimoriadne lákavá a užitočná sa javí analýza filmu *Mesto anjelov* (1998) režiséra Brada Silberlinga, ktorá predstavuje hollywoodský remake *Nebo nad Berlínom*,²³ no predovšetkým snímku *Tak ďaleko, tak blízko!* (1993), ktorý ako voľné pokračovanie *Nebo nad Berlínom* režíroval sám Wim Wenders.

Poznámka

Na internetových stránkach časopisu Dingir je k dispozícii autorův článok vo verzii rozšírené o srovnání s jiným Wendersovým filmem *Tak daleko, tak blízko!* - Viz <http://www.dingir.cz>.

⇒ Poznámky k článku
jsou na protější straně dole.

Mgr. Pavol Bargár, M.St., Th.D. (*1981) studoval teológiu, religionistiku a židovsko-kresťanské vzťahy. Pracuje ako badateľ ve Středoevropském centru misijních studií (SCMS). V období 2011–2013 byl předsedou Společnosti křesťanů a Židů (SKŽ).

DINGIR

religionistický časopis
o současné náboženské scéně

16. ročník

Číslo 3/2013 vychází 17. září 2013.

Vydává DINGIR, s. r. o.,
Černokostelecká 36, 100 00 Praha 10
dingir@dingir.cz
<http://www.dingir.cz>

Šéfredaktor:

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th. D.

Redakční rada:

Mgr. Pavol Bargár, M. St., Th. D.,

Mgr. Pavel Dušek,

Doc. Pavel Hošek, Th. D.,

Mgr. Andrea Hudáková, Th. D.,

Mgr. Martin Kořínek,

Mgr. Mgr. Miloš Mrázek, Th. D.,

MUDr. Mgr. Prokop Remes,

Bc. Jan Sušer,

Doc. ThDr. Ivan O. Štampach,

Ing. Mgr. Vojtěch Tůtr,

Mgr. Aleš Weiss.

Grafický návrh: Richard Bobůrka

Tisk: VS ČR, Praha 4

Cena: 49,- Kč

Objednávky a urgency:

SEND - Předplatné spol. s r. o.
Ve Žlábku 1800/77, 193 00 Praha 9
tel: 225 985 225

e-mail: administrace@send.cz

<http://www.send.cz>

Registrace:

MK ČR 7943 z 30. 3. 1998.

ISSN: 1212-1371

On the Wings of Desire:

Angelology according to Wim Wenders

This article explores the representation of angels in Wim Wenders' 1987 film *Wings of Desire* (*Der Himmel über Berlin*). Set in both East and West Berlin before the fall of the Berlin Wall, the film follows encounters of two angels, Damiel and Cassiel, with the city's residents. Frustrated by being unable to interact with people and the world actively, Damiel, one of the angels, sets out to become human. The article suggests that it is desire what leads him to his decision. It interprets this desire as longing to have one's own story, to transcend the borders and limitations of definiteness, and thus realize one's own meaning of life.

KNIHA ANDĚLŮ

V této knížce píšou o třech rysech, jimiž se andělé vyznačují, a tak dovolte, abych se o nich zmínila již zde. Za prvé, vždycky říkají totéž. Vždycky říkají: „Neměj obavy. Neboj se. Nechej všechno na nás.“ Nikdy neříkají: „Podívej se na ten zmatek, který jsi způsobil!“ Nikdy nás nehubují ani nekritizují. (...)

Za druhé, cítíte radost. Radost provázenou teplem, světlem a pocitem bezpečí. Bezpečí *domova* nebo *matky* – matky svého srdce. Vskutku, tolik lidí o tomto pocitu hovoří, a vždy stejnými slovy, že to stojí za zmínku.

Za třetí, nemusíte věřit, že se to stalo – že k vám totiž přišel anděl –, ale nemůžete na to zapomenout. A to je další zvláštní věc. Na takové zážitky se nezapomíná, naopak, časem se stávají výraznější, na rozdíl od normálních vzpomínek nebo snů, které časem blednou. Ale jestliže k vám přijde anděl, nezapomenete na to. Taková vzpomínka nevybledne. (...)

A pro ty z nás, kteří spatřili anděly a komunikují s nimi, platí totéž. K čemu jinému jsme povoláni, než působit na zemi jako andělé? Utišovat bolest, smát se s těmi, co se radují, zmírňovat utrpení, jednat jako Bůh. Stačí, že to znamená milovat dokonce i protivného souseda, osobu, která jinak vypadá nebo se jinak obléká, která pochází z jiné země, mluví jiným jazykem, sdílí jiné politické názory nebo vyznává (Bože, pomoz nám) jiného Boha. Tak je to. Milovat tuto malou zemi, kterou milují i andělé. Jednat tak, že nám na ní záleží. Proto jsme milováni a chváleni, proto si máme počínat, jak to bezděky dělají andělé.

Sophy Burnhamová, Kniha andělů, str. 26 a 34. Ilustrace Sulamith Wülfigová.

Poznámky k recenzi na str. 106-108

- 1 Vhodný příklad filmové klasiky představuje dílo režiséra Franka Capru z roku 1946 *Život je krásny*.
- 2 Okrem už zmieňovaného Caprovho *Život je krásny*, ako i oboch filmov, ktoré budú predmetom tohto článku, je možné zmieniť napr. diela *Otázka života a smrti* (r. Emeric Pressburger a Michael Powell, 1946), *The Bishop's Wife* (r. Henry Koster, 1947), *Angel-A* (r. Luc Besson, 2005) či *Ricky* (r. François Ozon, 2009).
- 3 Podrobnú analýzu Wendersovho diela je možné nájsť v COOK, Roger F. – Gerd Gemünden (eds.), *The Cinema of Wim Wenders: Image, Narrative, and the Post-modern Condition*. Detroit, MI: Wayne State University Press, 1997 a v GRAF, Alexander, *The Cinema of Wim Wenders: The Celluloid Highway*. London/New York: Wallflower Press, 2002. Samotný Wenders o svojej tvorbe hovorí vo WENDERS, Wim, *The Logic of Images: Essays and Conversations*. London: Faber and Faber, 1992.
- 4 Čitateľ so záujmom o komplexnejší rozbor sa môže obrátiť napr. na VOLLMER, Ulrike, „Blessed Are Those Who Are Seen?: Incarnation as Cinema's Destiny“, *Religion and the Arts* 10,4 (2006), s. 524-538, kde autorka zastáva tézu, že Wenders sa vo filme *Nebo nad Berlinom* snažil predstaviť koncept angažovanej filmovej tvorby, v ktorej režisér opúšťa svoju bezpečnú zónu za kamerou a stáva sa súčasťou príbehu, súčasťou života; nielen že vidí, ale aj je sám videný. Roger Cook vo svojej štúdii zase tvrdí, že *Nebo nad Berlinom* „skúma úlohu, ktorú zohráva príbeh pri formovaní individuálnej i národnej identity psychicky poznamenaného Nemecka.“ Pozri COOK, Roger F., „Angels, Fiction, and History of Berlin: Wings of Desire“, in Roger F. Cook – Gerd Gemünden (eds.), *op. cit.*, s. 163-190, tu s. 165. Cookov článok pôvodne vyšiel v *The Germanic Review* 46,1 (1991), s. 34-47.
- 5 Porovnaj COOK, „Angels, Fiction, and History of Berlin“, s. 165. Cook čerá z WENDERS, Wim, *Logik der Bilder: Essays und Gespräche*. Frankfurt a. Main: Verlag der Autoren, 1988, s. 99.
- 6 Slovenský i český oficiálny názov filmu je prekladom nemeckého názvu *Der Himmel über Berlin*. Nemecký výraz *Himmel* znamená nielen „nebo“, ale aj „oblohu“. Práve druhý zmieňovaný výraz vhodnejšie vyjadruje uvedený moment transcendentnej prázdnoty.
- 7 Porovnaj BRIGGS, Constance Victoria, *The Encyclopedia of Angels*. New York: Plum, 1997, s. 57 a 151.
- 8 Anglický názov filmu znie *Wings of Desire*, čo v preklade znamená „Kridla túžby“.
- 9 GRAF, *The Cinema of Wim Wenders*, s. 118.
- 10 Kinematograficky je táto skutočnosť výborne zvýraznená tým, že perspektíva anjelov využíva čiernobiely obraz, zatiaľ čo „pohľad na svet očami ľudí“ je farebný. Keď sa Damiel stane človekom, obraz už po zvyšok filmu zostáva farebný.
- 11 GRAF, *The Cinema of Wim Wenders*, s. 129. Za zmienku pritom stojí, že kým je ešte anjelom, Damiel (ako ani žiadny iný anjel) brnenie nenosí – aspoň nie je viditeľné zraku diváka.
- 12 GRAF, *The Cinema of Wim Wenders*, s. 114.
- 13 COOK, „Angels, Fiction, and History of Berlin“, s. 178.
- 14 Nie je potrebné zdôrazňovať, že na diváka takýto filmový postup pôsobí znepokojujúcim dojmom a sledovanie filmu robí značne náročným.
- 15 COOK, „Angels, Fiction, and History of Berlin“, s. 168.
- 16 Ibid., s. 180. Takáto existencia však v žiadnom prípade nemá byť vnímaná hedonisticky. Ide skôr o spôsob uchopovania skutočnosti prostredníctvom zmyslov (hlavne zrak a sluch).
- 17 GRAF, *The Cinema of Wim Wenders*, s. 119.
- 18 Martin Luther takto charakterizoval podstatu hriechu.
- 19 Nejde len o Damiela a Marion ako hlavné postavy filmu. O presah sa usilujú i účastníci rockového koncertu, ktorý Damiel s Cassielom navštevuje. Damiel napríklad zachytáva myšlienky mladej poslucháčky, ktorá si všimla, že spevák vôbec nevnímá publikum, ale že „hládí niekde do raja“.
- 20 SISON, Antonio D., *World Cinema, Theology, and the Human: Humanity in Deep Focus*. New York / London: Routledge, 2012, s. 33.
- 21 Pozri, MISKOTTE, Kornelis Heiko, *Edda a Tóra*. Bennešov: Eman, 2004, napr. s. 155n. Koncept hranice je zásadný tiež pre teológiu Paula Tillicha. Porovnaj napr. jeho autobiograficky ladenú reflexiu tejto témy v TIL-LICH, Paul, *On the Boundary: An Autobiographical Sketch*. New York: Scribner, 1966. Význam hranice pre Damiela si vo svojej analýze *Nebo nad Berlinom* všimá Graf, keď hovorí: „Damiel by chcel mať hranice, či už časové alebo priestorové, ktoré by mu pomohli uskutočniť jeho cieľ uchopiť niečo hmatateľné“ (GRAF, *The Cinema of Wim Wenders*, s. 129, môj preklad). Graf však tento svoj postreh ďalej nerozvíja.
- 22 Posledný záber filmu predstavuje na oblohu premietnutá anglická fráza „to be continued“, ktorá sa dá voľne preložiť ako „pokračovanie nabudúce“.
- 23 Z dôvodu rozsahu a zamerania článku na tomto mieste len stručne zmienime, že poňatie anjelov vo filme *Mesto anjelov* sa od ich poňatia v dvoch analyzovaných dielach v niektorých ohľadoch značne odlišuje. Americký remake anjelov interpretuje v prvom rade ako bytosti sprevádzajúce umierajúcich ľudí. Okrem detí, umierajúcich a taktiež ľudí v delíriu sú anjelov schopní vidieť prakticky všetci ľudia, ktorým sa konkrétny anjel sám túži zjaviť. Anjeli sú v tomto filme teda vybavení väčšími „právoemocami“ a do sveta ľudí môžu zasahovať aktívnejšie, než to dovoľovala optika oboch nemeckých filmov.

Kontexty

časopis o kultuře a společnosti

Z obsahu čísla 3/2013:

IVANA RYČLOVÁ / Alexandr Tvardovskij

MARCEL PENCÁK / Hradecký architekt Vladimír Fultner

Rozhovor s JAROSLAVEM STRÍTECKÝM o Josephu Rothovi

ANDRÉ BLANCHET / Marie Noël mezi dvěma světy

Portrét JOSEFA SUCHÉHO

PAVEL ŠVANDA / Za Zdeňkem Rotrekle

Rozhovor s JIŘÍM REYNKEM

Ukázkové číslo zdarma!

Časopis navazuje na periodika *Střední Evropa – brněnská verze*, *Proglas* a *Revue Politika*. Vychází 6x ročně v rozsahu 100 stran + barevné přílohy. Cena čísla 100 Kč, roční předplatné 500 Kč, sponzorské 1 000 Kč. Pro předplatitele 25% sleva na knihy vydané CDK. **Ukázkové číslo zdarma!**

Objednávky předplatného nebo ukázkového čísla:

CDK, Venhuda 17, 614 00 Brno, tel.: 545 213 862, e-mail: objednavky@cdk.cz, www.cdk.cz

Témata posledních čísel

Čínské duchovní tradice u nás

Náboženství a smrt

Pedagogika a náboženství

Buddhismus v české společnosti

Náboženství a humor

Hnutí svámího Mahéšvaránandy

Alternativní medicína a náboženství

Astrologie I. a II.

Objednávky

Objednávejte na www.send.cz

v sekci kulturních časopisů, telefonicky na

225 985 229 a 777 728 755 nebo

e-mailem na administrace@send.cz.

Starší čísla

Většina starších čísel je k dispozici v redakci

(e-mail: dingir@dingir.cz).

Více na www.dingir.cz v oddíle

„Předplatné a prodej“ – „Prodej starších čísel“.

